AZ.
I

LVIII
B
(34)
35

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LVIII
B
35
NAPOLI

XVIII. N. 14

256

CASPARI BARTHOLINI
THOM. FIL.
DE
TIBIIS VETERVM
& earum antiquo vſu
LIBRI TRES.

AD
EMINENTISS. PRINCIPEM
CARDINALEM
SIGISMVNDVM
CHIGI.

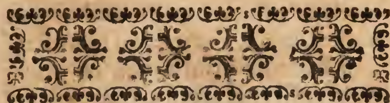

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III" NAPOLI

ROMÆ,
Ex Typographia Pauli Monetæ. MDCLXXVII.

SVPERIORVM PERMISSV.
Sumptibus Benedicti Carraræ ad Pedem Marmoreum.

EMINENTISSIMO PRINCIPI
CARDINALI
SIGISMVNDO
CHIGI
CASPARVS BARTHOLINVS
Felicitatem.

IN Antiquitate indaganda haudquaquam par labori gloria Scriptorem sequitur. Etenim de rebus à nostra memoria remotis, quæ fugitiuo æuo se tacitè subduxerunt, cōmentari, diuersa ab alijs artibus lege constat, in quibus proprium valet arbitrium & suo cuilibet modo euagari licet. In Antiquitate adornanda tenor quidam obseruandus est, non tam libero &

ſibi relicto calamo; quàm multiſcio & vetuſtati innixo. Præterea ad hunc ſcribendi laborem etiam rerum reperiundarum difficultas accedit, cum plerumque veluti in alta nocte lateant Antiquitatum veſtigia,& ſi quæ nondum perière, in mutis librorum latibulis ſepultæ iaceant, vel ex tritis marmorum ruderibus ad lucem nouam reuocanda. Ita huic laborum generi non merita contingit gloria, cùm in illo nihil noſtrum ſit præter meram explicationem rerum, quę iam demum in lucem tanquam nouæ protrahuntur, cùm tamen ipſis, qui ſe προσελήνους iactabant, Arcadibus interdum antiquiores ſint. Earum rectam & veritati omnimodo conformem expoſitionem inuenire haud facile eſt,omnibus tamen placere longè difficilius. Nam cum ſua cuilibet mens ſit, ad cuius iudicium cuncta examinant, ſi quid illorum opinioni præiudicatæ conforme

affer-

afſertur, laudant; contra; ſi ab ea receꝗ datur, ignorantia atque errore factum exiſtimant. Nihiloſeciùs omni ęuo Antiquitatis non fuit cura poſtrema. Res multis retrò ſeculis obſoletas à vetuſtatis obliuione & ignobili morte vindicare, & ſuos inuenit cultores, & Fautores habuit atque Protectores. Inter illos me, ſed omnium minimum, profiteor, qui ad Antiquitatem haud exiguo ſemper ſtudio & amore ductus ſum. Inter hos, nempe eius Patronos ac Protectores, Te primo loco numerarem, *Eminentiſſime Princeps*, niſi iam tum ſimul & reliqua quæ ſciri poſſunt, capaci pectore amplexus eſſes, & ad omnes ſcientiarum terminos ex Eminentiſſimo faſtigio animũ cœleſtem demiſiſſes. Vt quicquid illæ ſolidi habeant, id ex aureo & purpureo ore Tuo hauriri poſſit. Nam vt alia omittam, magnum ſanè amoris Tui in Naturale ſtudiũ, & fauoris in me docu-

mentum hoc interpretor, quod in Eminentiſſima & florentiſſima Aula Tua, non ſemel locum mihi indigno dederis, & admiſeris iam partem Anatomes demonſtrantem, iam nouas circa eandem aliorum & proprias obſeruationes referentem audiueris. Nec Antiquitatis indaginem diſplicere intellexi. Vnde quemadmodum Gręci Veteres ad Cynoſargen, & Pſylli partus ſuos ſerpentibus dijudicandos obtulerunt, ita ego fœtum hunc meum ad limbum Purpuræ Tuæ in humo ſtatutum depono, ex veteri Romanorum ritu, viſurus, veluti Aquila dubios natos ad Solem examinat, an partus hic illos Tuos Solares radios ferre poſſit, & humo tolli atque ſuſcipi dignus ſit. Prima hæc fœtus mei ſupra terram conſtitutio, non Statinæ Deæ, vt apud Gentiles olim, ſed Tibi, *Eminentiſſime Princeps*, ſacra erit, nec aliam cum Ethnicis Leuanam Deam

&

& παιδοτροφίαν aduoco, quæ humo tollet. Natalis dies Libri mei hodie eſt, Luſtricus erit, vbi Tu illum ſuſceperis & nomen ab Eminentiſſimo Nomine Tuo acceperit. Ita mihi hunc ingenij mei partum tollendi, cum pauperibus olim educandis, ex *Plinio*, vna ratio erit, *Bonus Princeps*, qui ſui fiducia procreatos augeat, foueat, amplectatur. Et Tibi ijſdem verbis acclamabo, quibus *Plinius* Traiano ſuo: *Super omnia eſt, quod talis es Traiane, vt ſub Te liberos tollere, libeat, expediat.*

Vale, qui inter Purpuratos Patres emines, *Eminentiſſime Princeps*, Senatus Romani non vltimum decus, & diu, antiqua & celeberrima ſtirpe tot virtutibus digniſſime, perenna.

Romæ Kal. Februar. MDC. LXXVII.

CASPARVS BARTHOLINVS
THOM. FIL.

LECTORI SVO S.

SI *ad genium seculi currentis calamus instruendus esset, & ea solùm afferenda, quæ publico palato sapiunt, iure, fateor, vilis hic meus censebitur labor. Is enim est tempore nostro laborum delectus, vt qui paulo diligentius in Antiquitatem inquisiuit, operam quasi perdidisse videatur, cum Noua magis iam placeant, experimentis nouis in lucem protracta, antea ignota. Nec ex horum numero me esse diffitebor, qui antiquos ex Naturæ latebris errores nouis & veris experimentis proscribere nituntur; quanquam etiam haud raro ad illorum partes transierim, qui Antiquitatis multifariam eruditionem nouis studijs & laboribus illustrant. Ego sanè in hoc foro tacuissem potiùs, nec cum his lucubrationibus iam* Romæ *prodijssem, nisi ad id compulsus fuissem à Clarissimo Amico* Francisco Nazario, *Viro omnibus notissimo ob omnigenam eruditionem, quam etiã eius publicæ Ephemerides Literatorum hic indies loquuntur,*

tur,

tur , tantam librorum cuiuſcunque ſcientiæ & linguæ varietatem tamq; diſtinctam notitiam complectentes , vt ſingularia eorundem quæ ipſe laborioſe ſolus perſtringit , clarius & ſolidius ab ipſis ſeorſim auctoribus haberi nequeāt. Illi poſtquam communicaueram ea, quæ de Tibijs Veterum & earum Antiquo vſu , ex vtriuſq; linguæ Auctoribus freque̅ti lectione operа non trāslaticia adnotaueram, Romano prælo non indigna iudicauit, & protinus me ſimul atque Typographum in vota ſua faciles habuit. Non enim exigua hæc Antiquitatis pars eſt ad quam ſic ſatis multa pertinere præſens Volumen oſtendit. Feci verò vt ſolent peregrinantes , qui non promiſcuè quæcunq; oculis ſubijciuntur , ſed elegantiora quædam admirantes, condunt , reponuntq; in memoriam. Ita ego quæ de hac materia , latè diſperſis Auctorum variorum monumentis inuoluta habere potui , cum delectu & iuſti ordinis neceſſaria ratione congeſſi. Subtilem verborum ſingulorum criſin , nonnullis nimis familiarem, ſponte ſubterfugi , nec præter rem & modum in alios ſedulus, eos imitari ſtudui, qui cenſoria virgula ſuperbientes ſuis obeliſcis omnes confodiunt , & reliquos præ ſe contemnunt . Mihi certè omnes applaudentes nec habiturus ſum ,

nec

nec opto, acquiescam si bonorum consensum meruerim. Hippomachus Tibicen, apud AElianum, *discipulo suo cum aberraret ab arte inter canendum, & nihilominus plausum auditorum assequeretur, feriens eum baculo, dixit,* Perperam cecinisti, nam aliàs hi tibi non applauderent. *Scilicet haud difficile est, communem populi auram captare; at non omnibus datum est ab ijs solùm approbari, qui rectum iudicium ferre possunt. Ita felicius, ex monitu* Fabij, *procedunt artes, si soli artifices de ipsis iudicant. Nec sanè alij in iudicium admittendi sunt, quā qui incorruptè iudicare, vel norunt, vel velint. Rectè Caius Lucillius olim dixit, neque se ab indoctissimis neque doctissimis legi velle, quod illi nihil intelligerent, hi plus fortasse quàm ipse. Tu Lector, qui me plus sapis, Vale & indulge.*

Imprimatur, si videbitur Reuerendiss. P. Mag. Sac. Pal. Apost.

I. de Angelis Archiep. Vrbin. Vicesg.

Imprimatur.

Fr. Raimundus Capisuccus Ord. Prædicat. Sac. Pal. Apost. Mag.

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM.

LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

Tibia

LIBRI TERTII.

AV-

AVTHORES

Qui in Opere citantur, nominantur & illuſtrantur.

A

Achilles Tatius
Acron.
Paul. AEgineta.
AElianus.
AEſchylus.
Alexander ab Alexandro.
Ambroſius.
Ammonius.
Car. Neap. Antipixes.
Alex. Aphrodiſæus
Appianus Alexandrinus.
Apollodorus.
Apollonius Caryſtius.
Apollonius Citienſis, inter Veter. Chirurgos MS. in Bibliotheca Medicæa.
Apuleius.
Arcadius Grammaticus.
Aringhus.
Ariſtenetus.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles.
Ioſua Arndus.
Arnobius.
Artemidorus.
Aſconius Pædianus
Athenæus.
S. Auguſtinus.
Auienus.
Cæl. Aurelianus.
Auſonius.

B

R. Baba Metſia.
Barthius.
Thom. Bartholinus Pater.
Baſilius.
Bellonius.
Io. Petr. Bellorius.
Beniamin Tudelēſis.
Beroaldus.
Biblia Sacra.
Boethius.
Boiſſardus.
Boxhornius.
Brodæus.
Bulengerus.

C

Callimachus.
Calphurnius.
Capitolinus.
Carteſius.
Io. Bapt. Caſalius.
Caſaubonus.
Caſſiodorus.
Catullus.
Cauſſinus.
Cenſorinus.
Chariſius Grammaticus.
Valer. Chimentellius.
Petr. Chryſologus.
Chryſoſtomus.
Chytræus.
Ciacconius.
Cicero.
Claudianus.
Coldingus.
Columella.
Cointus Smyrnæus.
Cornelius Nepos.
Gisb. Cuperus.
Curtius.
Cyprianus.

D

Dalecampius.
Dempſterus.
Diodorus Siculus.
Diomedes.
Donatus.
Bapt. Donius.

E

Ennius.
Epictetus.
Epigramm. Veter. Græc.
Erhardus.
Eugraphius.
Euripedes.
Euſebius.
Euſta-

Eustathius.

F

Felix Faber.
Petr. Faber.
Raphael Fabrettus
Octau Falconierius
Fauonius Eulogius.
Oct. Ferrarius.
Festus.
Iul. Firmicus.
Fulgentius.

G

Iac. Gaffarellus.
Galenus.
Io. Galuanus.
Gellius.
Gesnerus.
Glossæ veteres.
Damian. à Goes.
Goltzius.
Gonzales.
Gothofredus.
Greuinus.
Gronouius.
Gruterus.
Gutherius.
Gyraldus.

H

Dionys. Halicarnassæus.
Heliodorus.
Heliodorus, inter Veteres Chirurg. MS. in Biblioth. Medic.
Heraclides.
Herodianus.
Herodotus.
Hesiodus.
Hesychius.
Hieronymus.
Hippocrates.
Homerus.
Horatius.
Horus Apollo.
Hyginus.

I

Iamblichus.
Iosephus.
Isidorus.
Isocrates.
Hadr. Iunius.
Iuvenalis

K

Kircherus.
Kirchmannus.

L

Lactantius.
Dionys. Lambinus.
Lampridius.
Christoph. Landinus.
Langius.
Petr. Lasena.
Constant. L'Empereur.
Fortun. Licetus.
Lighfootus.
Liuius.
Dionys. Longinus.
Lotichius.
Lucanus.
Lucianus.
Lucillius.
Lucretius.
Luctatius Gramm.
Lycophron.

M

Macrobius.
Hier. Magius.
Antonius Magliabechius.
Manilius.
Mantuanus Poeta.
Manutius Paul. F.
Ammian. Marcellinus.
Marius Victorinus
Martialis.
Martianus Capella
Maximus Tyrius.
Barthol. Mayerus.
Meibomius.
Mersennus.
Mercurialis.
Meursius.
Anton. Mizaldus.
Muretus.

N

Nannius.
Franciscus Nazarius.
Paul Nolan.
Nonius Marcellus.
Nonnus.

O

Oppianus.
Oribasius.
Ouidius.

P

Palladius.
Palmerius.
Pancirollus.
Panuinius.
Papias.
Paschalius.

Passe-

Passeratius.
Patritius.
Pausanias.
Petronius.
Philostratus.
Phoedrus.
Pineda.
Pighius.
Pignorius.
Pindarus.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
Politianus.
Pollux.
Polybius.
Porphyrius.
Priscianus.
Propertius.
Prudentius.
Car. Anton. à Puteo.
Cassianus à Puteo.
Iunius Philargyrus.

Q

Quintilianus.

R

Pascas. Ratbertus.
Rhodiginus.
Io. Rhodius.
Ritterhusius.
Rosinus.
Rubenius.
Rufus Ephesius.

S

Sallustius.
Salmasius.
Salutanus.
Alexand. Sardus.
Saxo Grammat.
Fortun. Scacchius.
Scaliger.
Schefferus.
SchegKius.
Scholiastes Aristophanis.
Euripidis.
Horatij.
Iuvenalis.
Pindari.
Gasp. Schottus.
Scultetus.
Sedulius.
Seneca.
Seneca Tragicus.
Seruius.
Sextus Empiricus.
Sidonius Apollinar.
Silius Italicus.
Smetius.
Solinus.
Sophocles.
Sorani MS. in Bibliotheca Medicæa.
Ælius Spartianus.
Iac. Spon.
Statius.
Stephanus.
Stobæus.
Strabo.
Stuchius.
Suetonius.
Suidas.
Syluius Aduocatus.

T

Tacitus.
Theocritus.
Theophrastus.
Terentius.
Tertullianus.
Tibullus.
Tomasinus.
Terrentius.
Trebellius Pollio.
Turnebus.
Io. Tzetzes.

V

Varro.
Valerius Flaccus.
Valerius Maximus.
Vegetius.
M. Velserus.
Polyd. Vergilius.
S. Aurel. Victor.
Petr. Victorius.
Vitruvius.
Virgilius.
Flau. Vopiscus.
Fulu. Vrsinus.

X

Xenophon.
Xiphilinus.

CAS.

CASPARO BARTHOLINO
Patritio Hafnienſi
De Tibijs Veterum Scribenti.

CVr vates meminere lyram ſuper aſtra locatam?
Scilicet hic melius Tibia veſtra foret.

Petrus Andreas Trincherius.
Varro-Nicenus.

Ad Eundem.

TIbię origo, ſonus, ſpecies, diſcrimen, & vſus,
Quæque fuit virtus, edocet iſte Liber.
Cit mentes, Pęana canit, flet funera, morbos
Depellit, placat numina, ſacrat hymen;
Regni aditū, mēſaſq; hilarat. Quæ non facit? omnis
Te Auctore eſt veteri, Gaſpare, Tibiæ honos.
Illam vt pœniteat ſe proieciſſe Mineruam,
Et vereor poſita ſumat Apollo lyra.

N. F. A.

CAS-

CASP. BARTHOLINI THOM. F. DANI DE TIBIIS VETERVM LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De TIBIA, ad quam Musices partem apud Veteres pertinebat.

NON alte repetam regulas omnes Veterum musicas, nec leges illas vsitatas ex antiquis Musicorum Libris provocabo, id enim esset ex Ledæ ovo ordiri bellum Troianum. Pauca de triplici Musicæ genere præmittam, quam in pulsu, voce, & flatu constare putabant. Musicæ tria genera latè distinguit *Boethius* de Music. lib. 1. c.2. & primam quidem mundanam facit, secundam verò humanam, tertiam addit in quibusdam constitutam

instrumentis, vt in citharà vel in Tibijs, cœterisq; quæ cantilenæ famulantur. Vltimam illam quam ad certa instrumenta restringit, partitur secundum diuersitatem administrationis, quæ modo fit intensione vt neruis, modo spiritu, vt Tibijs.

Mundanam illam Musicam agnouit etiam Pythagoras, vt testatur *Maximus Tyrius*, qui illam ex doctrina Pythagoræ admittit, sed diuersam ab ea quam perficiunt instrumenta, nimirum quod cœlum etiam circuitu suo modulationem edat, non autem pulsetur vt lyra, vel infletur, vt tibia. Secunda illa Musices species, quæ humana appellatur *Boethio*, harmonica dicitur *Isidoro*, cuius pars est κανονική apud *Gellium* Libr. 16. Capit. 18. quæ longitudines &altitudines vocis metitur, & ea Musici in fundamento artis suæ vtuntur. De hac harmonica Musices parte post *Mersennum* Harmon. Instrum. lib. 2. & *Kircherum* Musurgiæ Vniuers. lib. 6. P.3. atque varios Autores Musicos veteres, in quos erudita multa congessit *Meibomius*, nolo latiùs euagari & post tot Homeros Iliada scribere, ne noctuas Athenas inferam.

Isidori tantùm mentem audire libet de Musica hac triplici, quæ vel ore, vel manu, vel spiritu editur. Ita ille Orig. lib.2. cap. 18. *Ad omnem autem sonum, qui materies cantilenarum est triformem constat esse naturam. Prima est harmonica, quę ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quæ ex flatu. Tertia rythmica, quę impulsu digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces, aut flatu sicut per tubam vel Tibiam; aut impulsu sicut*

citharam: *aut quodlibet aliud quod percutiendo sonorum est*. Ab *Isidoro* non dissentit ipse *Cicero*, cum pro Roscio Comœdo *cantum* nominat *vocum & neruorum & Tibiarum*; atque lib. 2. de Republ. non innuit aliud quam triplicem hanc Musicam: *In fidibus ac Tibijs atque cantu ipso ac vocibus concentus est quidam tenendus ex diuersis sonis*. Nec aliter interpretor *Aelium Spartianum* in Seuero: *Deinde ex altissimi montis vertice, orbem terrarum Romamque despexit, concinentibus prouincijs lyra, voce, vel Tibia*. Quæ tria etiam eleganter coniuncta video à *Philostrato* in Aristocle: Ἡδονὰς δὲ ὁπόσαι λυρῶν τε καὶ αὐλῶν καὶ εὐφωνίας εἰσὶ πάσας εἰσηγάγετο ἐπὶ τὴν δίαιταν; sic enim legendum præeunte magno Salmasio.

In organica tamen Musica adhuc strictior est *Cassiodorus*, qui lib. de Musica Instrumentorum musicorum genera tria proponit: *Percussionale*, *Tensibile*; *Inflatile*. Ille rythmicam quam statuit *Isidorus*, ita confundit cum organica vt tria inde constituat: *Organorum*, inquit, *aliud percutitur, aliud intenditur, aliud inflatur. Percutiuntur acetabula ęnea, vel argentea, vnde κρέματα dicta. Tenduntur fides, quæ plectro percussæ mulcent aurium sensum. Inflantur Tubæ, calami, organa, panduria, & cætera quæ spiritu agitata in sonum vocis animantur*. Apud *Pollucem* lib. 4. cap. 1. tit. 5. Αὐλοὶ καὶ σύριγγες inter ἐμπνεόμενα ὄργανα recensentur, quippe talis organorum fuit olim differentia, vti apud *Athenæum* Lib. 4. Deipnos. ὄργανα alia sunt ἐντατὰ, quæ tenduntur fidibus alia ἐμπνευστὰ quæ inflantur.

Aristoxenus apud *Athenęum* instrumenta quæ

tenduntur ijs præfert, quæ implentur, ideo quod hæc tractantur facilius: multos enim absque magistro fistula canere, ludereque tibia veluti pastores. vnde Tibia canere quibusdam vile fuit, & *Arnobius* lib. 2. adu. Gent. cum omnia ad mundi perfectionẽ redire nec à finibus vtilitatis abscedere dicat, nescit quid de Musicis, quid de Pantomimis, de cantoribus, tuba, tibia, calamoque flatantibus dicat. Cum tamen *Lactantius* de Fals. Sap. lib. 3. cap. 25. musicam cum Philosophia affinitatem habere contendat. Atque Ephori dictum quo Musicam ad fraudem & deceptionem inter homines inductam probat, damnat *Polybius* lib. 4. & ex eo *Athenæus* lib. 14. Vnde etiam inter Musicas artes alias Tibia emersit, & apud *Corn. Nepotem* in Epaminondæ virtutibus commemorabatur, saltasse eum commodè, scienterque Tibijs cantasse. Et pretium artis inde elucet, quod Ismenias ille Tibicen, qui sibi suisque canere solitus erat, vt ait *Hieronymus*, vel, vt *Cicero*, sibi & Musis, Corinthi Tibias septem Talentis emerit, si credimus *Luciano*.

Aliter Romanæ Stoæ Princeps Epist. 90. *Sapientia*, inquit, *altius sedet, nec manus edocet, animorum magistra est. Vis scire quid illa eruerit quidue effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubam ac Tibiam cantus, quibus exceptus spiritus aut in exitu aut in transitu formatur in vocem.* Sed hic nodus alibi vindice dignus erit. Nos properamus ad nostra ἐμπνευστὰ organa, quæ ab *Isidoro* recensentur lib. 2. cap. 21. *Tubæ, calami, fistulæ, organa, pandoria & ijs similia instrumenta.* Maximum

verò

vero nobis argumentum præbebunt *Tibiæ Veterum*, ex quibus occasione sumpta, his affinia organa reliqua quæ flatu animantur, postea recensebimus, vt illorum & Tibiæ nostræ pateat differentia.

Tibias vero *Veterum* eò tractabimus vberius; quod *Meursius* Filius, qui per hoc argumentum breuibus lineis progressus est, minus Lectorum exspectationi satisfecerit. Nam *Bulengerum de Theatro, Scaligerum* de Arte Poet. aliosq. qui Tibias non nisi aliud agendo quasi ex occasione examinarunt, non rectè ad hanc lineam vocaueris.

Eruditus quidem *Stephanius* in *Saxonis* lib.6. in Commentario suo Tractatum de Tibijs promisit quem inter schedas certis de causis se asseruare dixit, sed nimium in mora periculum dolemus, quod in medium nondum processerit. De Tibijs autem plurimos veterum scripsisse facilè constat ex frequenti multorum mentione quæ passim occurrit apud *Athenæum* aliosque, quod suis locis videbitur; hic nonnullos ex *Athenæi* lib. 14. afferam, qui vbi de Magadi Tibia loquitur: Aristarchus, inquit, grammaticus tibiæ genus esse dicit, contra iudiciũ Aristoxeni *in libris de Tibicinibus, ac in libris de Tibijs* & musicis instrumentis: contra sententiam & Archestrati qui *libros duos composuit de tibicinibus*, & Pyllidis Delij, qui etiam *de tibicinibus librum edidit*, & Euphranoris. Et ex eodem *Athenęo* lib.4. Euphranor *de tibijs librum conscripsit* & itidem Archytas.

CAPVT II.

Nominis TIBIAE origo & synonyma.

TIbia organum musicũ πνευματικὸν vel ἔμπνευστον, à prima sua materia denominationem traxit, si fides sit *Isidoro* Origen. lib. 2. cap. 20. qui Tibias appellatas fuisse notat, quod primum de ceruinis tibijs cruribusque hinnulorum fierent; deinde per abusum ita etiam vocatas eas, quæ non de cruribus ossibusque fierent. Aliam vocis originem ex veteribus Gloss. repetit *Coldingus* in Etymolog. Lat. *Tibiæ,* inquit, *propriè de instrumento musico à Tybin, id est, Iuncus, vt innuit Vetus Gloss. ex cuius generibus primum fiebat.* Vtrique denominationi non repugnabo, quia vtramque illam Tibiarũ materiam familiarem deprehendo. Non tamen nescius sum ad alias res tractum Tibiarum Nomen. Vt Tibiæ os quod pedi adaptatur apud *Macrobium* lib. 1. Somn. Scip. cap. 6. & apud *Isidorum* lib. 2. tibiæ humani corporis dicuntur quasi tubæ; sunt enim longitudine & specie similes. Sed vt illa prætercam, quæ vbertim ex Anatomicorum & Medicorum monumentis hauriuntur, non me latet Tibiam pro plantæ nomine vsurpari apud *Plutarchum* de Effluv. & Mont.Nominibus, si Latinæ *Turnebi* versioni fides habenda sit,vbi ita: *Nascitur in hoc fluuio* [Marsya] *herba Tibia nomine, quæ ad ventum agitata musicam edit harmoniam, teste Dercyllo lib. 1. Satyr.* Forsan ibi Tibia dicitur pro arundine tibiali ex qua

Tibiæ

Tibiæ compactę sunt, de qua nos postea.

Imo Tibicen ipse, qui apud *Isidorum* dicitur quasi *Tibiarum cantor*, non eiusdem semper est significationis. In Fragmentis *Festi* Tibicines etiam hi appellantur, *qui sacerdotes, viri religiosi publice sacra faciunt*. Et alibi *Sextus Pomp.* aliam ijs significationem tribuit; quod *Tibicines* etiam in ædificijs dici existimentur à similitudine tibijs canentium, *qui vt canentes sustineant ita illi ædificia*. Quo sensu commodè explico *Iuvenalem* Sat.3. v.194.

Nos vrbem colimus tenui Tibicine fultam.

Sed Tibiam pro instrumento Musico exprimendo vsurpant passim Autores Latini. Id tamen noto apud Grammaticos Veteres modo mascula modo fœminina significatione nomē Tibię vsurpatum, id quod innuit *Nonius Marcellus* de Propr. Serm. cap. 3. *Tibia gen. fem. Masc. Varro Modio: Quare meas lubidines ac Tibias bilinguos*. Non tamen semper ad vnum hoc tibiæ nomen restringebantur, sed vt alia, quæ suo loco occurrunt, prætercam, quia è loto arbore interdum facta est, lotos dicitur apud *Ouidium* de Tibia lib.4. Fast.

. . . . Sed me sonus æris acuti
Terret, & horrendo lotos adunca sono.

Ita quæ ex buxo fuit Tibia, Buxum nominarunt, non addita denominatione Tibiæ. *Claudianus* de Rapt. Proserp. v.209.

Non buxus, non æra sonant . . .

Ouid. lib. 14. Metam.

. . . . . . tinnitibus æra pulsi
Æris, & inflati compleuit murmure buxi.

 Atque

Atque hęc appellatio Tibiæ ipſis familiaris, qui ſacra Cybeles deſcribunt. *Valer. Flaccus* lib. 1.

Obruit Ideam quantum Tuba martia Buxum.

Virgilius lib. 19. Aeneid.

Tympana vox buxuſq; vocat Berecynthia matris
Ideę. . . . . .

Buxus hic pro Tibia, quia alijs Berecynthia Tibia, inter quos *Ouidius* lib. 11. Metam.

. . . . .*inflato Berecynthia Tibia cornu.*

De Buxo adhuc *Statius* lib. 9. Theb. v.479.

——— *cum Bacchica mugit*
Buxus. . . .

Luctatius in hunc locum Tibiam exponit.

Græcis αὐλὸς Tibia dicitur, cuius etymon nos optimè edocebit *Euſtathius*, qui in Iliad. lib.17. in hæc verba,

—— Αὐλοὶ φόρμιγγές τε βοὴν ἔχον

notat αὐλὸν dici ab αὔω, vel ἄω, ideſt clamo. Exinde varios artis terminos recenſet *Pollux* Lib. 4. cap.9. tit.5. Ἀπὸ μὲν αὐλῶν, αὐλεῖν, ὑπαυλεῖν, καταυλεῖσθαι, παραυλεῖν, αὔλημα, ἔναυλον, ἔξαυλον, ἐξηυλημένον. Aliquando Tibia ludentes à Græcis κωνίζειν dicebantur, anſerum more clangere. Imo tam late in Tibiæ denominatione euagarunt Græci, vt à *Suida* Tibiæ φυσαλίδες vocentur, quod ſpiritu inflentur. Nam quare *Pratinas* υπνυδῦνα tibiam dixit, non ignoro, & rationem dabo vbi de Nænia & vſu Tibię in funere prolixiùs commentabor. Nec ſemper αὐλὸν de ſola dici Tibia *Polluci* crediderim, apud quem lib.5. cap. 3. etiam cuſpidis pars prope haſtile αὐλὸς dicitur.

C A‑

CAPVT III.

De Inuentoribus TIBIARVM.

TAntus de Inuentore Tibiarum & inuentionis modo inter Autores dissensus, vt facilius inter horologia, quam illos conueniat. Nos alijs primam inuentionem tribuemus & alijs artis perfectionem sensim cultiorem. Inuentores plurimos nominat *Scaliger* de Art. Poët. lib. 1. cap. 19. & 20. Et de ijs apud *Athenæum* passim Iliada reperies. Non in prima Musices incunabula diligentius inquiram, quandoquidem ex Mose notum *Genes*. 4. v. 21. illam ante diluuium fuisse, cum trinepos Adami Iubal cithara & Tibia canendi artem inuenerit. Quod autem prius ore cecinerint quam organis, multis videri potest *Vossius* lib. de Nat. & Constit. Poët. & de præstantia Musices antiquæ legi meretur *Io. Bapt. Donius* libris tribus editis.

Quod ad Tibiarum attinet inuentores, neutiquã illam laudem sibi Græciam vendicare posse contendit *Scaliger* Poët. lib. 1. cap. 19, sed frustra simul ac temere Græcam garrulitatem atque superbiam sibi inuentionem arrogare, cum non solum Σειρίτην è Libya tibijs canendi primum autorem extitisse velit, sed etiam alios pro se adducat, qui in Phrygia primas tibias agnoscunt, vti Mysorum gentem, quæ tibiæ fuerit peritissima, & Alcmana Poëtam, qui tibicines barbaro nec alio nomine designarit. Casui

potius fortuito inuentionem hanc adscribit *Lucretius* lib.5. calamos nempe à ventis agitatos prius sibilum emisisse, ac postea in locis paludosis id à pastoribus obseruatum dedisse occasionem inuentioni; Ita enim ille:

Vt Zephyri caua per calamorum sibila primum
Agrestes docuere cauas inflare cicutas.
Inde minutatim dulces didicisse querelas
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum
Auia per nemora ac syluas, saltusque reperta,
Per loca Pastorum deserta atque otia dia.

Sunt qui in Libya primum repertas volunt. Sic *Athenæus* Seiriten, è gente Nomadum Libycorum, tibicinum artis inuentorem, primumq; tibia cerealium hymnorum cantorem dicit, lib. 14. Consentit *Eustathius*: Αὐλὸς λίβυς, ὅτι λίβυς τις νομὰς αὐλητικὴν πρῶτος ἦρε. Nec aliter *Hesychius*, qui eadem ferè verba habet. *Eustathius* tamen Iliad. 17. à Thebis Aegyptijs illas profectas vult: Αὐλοὶ Θηβαίων ἦσαν εὕρημα τῶν κατ᾽ ἄιγυπτον: *Tibiæ Thebanorum erãt repertum in Aegypto*. Et rursus alibi Iliad. 1. Cretæ repertam Tibiam tradit.

Alij ad Deos ipsos inuentionem referunt, vt *Plutarchus* lib. de Music. Apollinem omnis musicæ repertorem iudicat, quæ tibia & fidibus constat. Nec desunt qui Ardalum Vulcani filium autorem opinantur, referente *Cæl. Rhodigino* lib.27. cap. 16. Idem Lect. Ant. lib.7. cap. 4. Euterpen inuentricem iudicat. Iuxta *Pollucem* lib.4. Marsyas & Olympus inuenerunt Tibiam, sed Sirites expoliuit. *Strabo* in inuentione addit Silenum, Geogr. lib.10. Σειληνὸν

καὶ

καὶ Μαρσύαν καὶ Ὄλυμπον συνάγοντες εἰς ἓν καὶ εὑρητὰς αὐλῶν ἱστοροῦντες.

Solius Marſyę meminit *Hyginus*: *Quas tibias*, inquit, *Marſyas Ocagri filius vnus ex ſatyris inuenit, quibus aſſidue commeletando ſonum ſuauiorem indies faciebat*. De Marſya hoc diſcrimen addit *Suidas*, quod illum Tibias ex calamis & ære primum confeciſſe dicat. Sed vt de Marſya, quem autorem Tibiæ clamitant, quid rei ſit aperiamus. Ille quidem Tibias reperit, ſed à Minerua ante inuentas & abiectas, quam ſolam nos veram illarum iudicamus inuentricem. Hoc ſenſu facile erit *Claudianum* explicare lib. 2. in Eutrop.

Hic cecidit Lybicis iactata paludibus olim
Tibia, fœdatam cum reddidit vmbra Mineruam.

Et *Propertium* lib. 2. El. 23:

Hic locus eſt in quo Tibia docta ſones:
Quæ non iure vado Mæandri iacta nataſti
Turpia quum faceret Palladis ora tumor.

Eleganter idem perſequitur *Ouidius* Faſtor. lib. 6. de Minerua:

Prima terebrato per rara foramina buxo
Vt daret effeci tibia longa ſonos.
Vox placuit, faciem liquidis referentibus vndis;
Vidi & virgineas intumuiſſe genas.
Ars mihi non tanti eſt valeas mea tibia dixi,
Excipit abiectam ceſpite ripa ſuo.
Inuentam Satyrus primum miratur & vſum
Neſcit, & afflatam ſenſit habere ſonum.

Nimirum excogitauit prima Pallas Tibiarum vſum, ſed cum oris deformitatem inflataſque in

palude vidisset buccas, offensa Tibias abiecit in flumen, quas deinde Marsyas reperit. Sic enim *Fulgentius* lib. 3. Mythol. totam persequitur historiam Id etiam voluit *Eustathius* in Iliad.6, qui inuentum quidem Palladis esse Tibiam concedit ex *Philostrato*; sed propter deformitatem oris ex inflatis tibijs, illas abiecisse. Idem fecisse Alcibiadem credimus *Plutarcho* in Alcib. *Gellio* lib.9 cap.17. & *Hygino* Fab. 165. A Minerua tamen, non tantum ob oris deformitatem, abiectas Tibias, sed quod ad cognitionem animi & scientiæ, quæ Mineruæ attributa est, nihil facerent, coniectura est *Aristotelis* lib.8. Polit.cap.6.

Minerua igitur passim pro inuentrice prima Tibiarum habetur, & sic salutatur in Epigrammate Veteri Græco lib.1. cap.11. Atque de eadem *Diodorus Siculus*: Ευρεῖν δὲ καὶ τὴν τῶν αὐλῶν κατασκευὴν καὶ τὴν διὰ τούτων συντελουμένην μουσικήν. *Quæ & Tibias primum fabricauit, & Musicam, quæ inspiratione harum perficitur*. Nec quæ huic inuentioni occasio fuerit ignoro. Scilicet quum Perseus Medusæ caput ope Palladis abscidisset, sorores eius Steno & Euryalis ipsam lugebant: Ex capite lugentium, quod serpentibus erat opertum, sibili erumpebant speciem lugentium exprimentes, quod Pallas animaduertens excogitauit vt eundem sonum Tibijs redderet. Omnia fusè à *Pindaro* decantantur Pythior.Od.12. vbi artem tibiam insiandi, dicit τέχναν

——— τάν ποτε
Παλλὰς ἐφεῦρε θρασειᾶν Γοργόνων
οὔλιον θρῆνον διαπλέξαισ' Αθάνα. i. e:

Quam olim Minerua vibratrix hastæ excogitauit, audacium

dacium Gorgonum gemitum perniciosum contexens, Et mox :

— Πάρθενος αὐ-
λῶν τεῦχεν πάμφωνον μέλος.
ὄφρα τῆς Εὐρυάλας
ἐκ καρπαλιμᾶν γέννων
χριμφθέντα σὺν ἔντεσι μι-
μήσαιτ᾽ ἐρικλάγκταν γόον. i. e.

Virgo (Pallas) *tibiarum fabricata est omnisonum melos, vt Euryalæ ex rapacibus genis profusum luctum imitaretur cum organis*. Atque illuc eleganter alludentem reperio *Nonnum* Dionys. lib. 24.

Μὴ δόνακας φλέξειας ὅθεν σέο γείτονες αὐλοί.
Μή ποτέ σοι μέμψαιτο τεὴ φιλόμολπος Ἀθήνη,
Ἥ ποτε Γοργείων ὀλοτηρὸν μίμημα καρήνων,
Φθεγγομένων, Λίβυν εὗρεν ὁμοζυγέων τύπον αὐλῶν. i. e.

Ne calamos comburas, vnde tuæ vicinæ Tibiæ
Ne olim te reprehendat tua cantus amans Minerua:
Quæ olim Gorgonei terribile simulachrum capitis
Dicti, libycum inuenit coniunctarum figuram tibiarum.

Cæterum quemadmodum plurimæ erant species, quæ postea suo loco occurrent, & alius aliam reperit, ita vnicuique sua inuentionis laus debetur. Sic *Plinius* lib. 7. capit. 56. testis est Marsyam geminas Tibias, & Midam in Phrygia obliquam inuenisse. Alij à Pane plagraulon seu curuam tibiam repertam aiunt, à Minerua rectam. Apud *Athenæum* lib. 4. fistulæ, cui vnicus & simplex calamus est, inuentor Mercurius dicitur: eius verò, quæ multis est compacta calamis, Silenus: illius denique quæ cera glutinatur, Marsyas. Cæterum

terum ab alijs Pani tribuitur calamus. *Virgil.* Ecl.8.

Panaque qui primus calamos non passus inertes.

Propertius lib.8. Eleg.2.

Et Calami, Pan Tegeæ, tui.

Prętereà quoniam omnibus hæc communis artibus sors, quod ex obscuris exilibusque initijs in melius quotidie crescant, non mirum est si qui rudem & indoctam huius artis infantiam paulatim ad perfectionem maiorem deduxerint, & aliquid inuentis addiderint, si, inquam, illi etiam aliquid sibi deberi velint & inuentores audiri. Ita elegantissime de Hyagni *Apuleius* Floridor. lib. 1. *Hyagnis fuit, vt fando accepimus, Marsyæ tibicinis pater & magister, rudibus adhuc Musicæ seculis, solus ante alios cantus canere nondum quidem tam flexanimo sono, nec tam pluriformi modo, nec tam multiforatili tibia; quippe adhuc ars ista repertu noua commodum oriebatur. Prorsus igitur ante Hyagnim nihil aliud pleriq; callebant, quam Virgilianus opilio seu bubsequa*

Stridenti miserum stipula disperdere carmen.

Quod si quis videbatur paulo largius in arte promouisse, ei quoque tamen mos fuit vna tibia velut vna tuba personare. Primus Hyagnis in canendo manus discapedinauit: primus duas tibias vno spiritu animauit: primus læuis & dextris foraminibus, acuto tinitu, graui bombo concentum musicum miscuit. De Pronomo Thebano, qui primus tibias inuenit, quæ ad omnimodam modulationem versarentur, idem refert *Pausanias* in Bœoticis. Quippe ante illum cum tibicen à Phrygio transire vellet ad Lydium, aut à Lydio ad Dorium, tibias mutare opus fuit, ijs sum-

ptis

ptis, quæ vnicuique modorum accommodatæ fuere, quod pluribus monet ibidem *Pausanias*, & *Athenæus* lib. 4. De his plura vide apud *Salmasium* Plin. Exerc. p. 119. Cum Tibijs canere voce Trœzenius Dardanus instituit, referente *Plinio* lib. 7. cap. 56. Et, secundum *Plutarchum* lib. de Mus. Lasus Hermioneus rythmos transferens ad dithyrambicam institutionem, & varios adiungens Tibiarum sonos, magnam in Musica induxit mutationem.

CAPVT IV.

De Materia TIBIARVM.

HOdieque nonnulli illud instrumentum ad vsum reuocant, sed ex ligno tantum. At iam olim ex auro, aurichalco, ceruorum, asinorumque cruribus parabatur, vt legitur apud *Philostratum* lib. 5. de Vit. Apoll. quærente Apollonio à Tibicine, an à materia ex qua Tibia compacta est, sonum habeat; *An igitur præterea cani efficit hæc tibia, quod ex auro, aurichalco, aut ceruorum, aut asinorum cruribus compacta sit?* Plures ad tibiam materias addit *Iul. Pollux* lib. 4. cap. 9. tit. 6. Ἡ δὲ ὕλη τῶν αὐλῶν, κάλαμος, ἢ χαλκὸς, ἢ λωτὸς, ἢ πύξος, ἢ κέρας, ἢ ὀστοῦν ἐλέφαντος, ἢ δάφνης τῆς χαμαὶ ξύλου κλάδος, τὴν ἐντεριώνην ἀφῃρημένος. i.e. *Tibiarũ autẽ materia, arũdo, ferrũ, lotus, buxus, cornu, aut os elephãti, aut lauri humilioris ramus excauatus.* Primo loco nominat κάλαμον velut antiquissimã Tibiarum materiã, quod etiam faciles concedimus ex plurimis veterum edocti, apud quos hãc mate-

materiam frequentem obſeruamus. In Orchumenij lacus harundinetis calamus naſcitur tibijs vtiliſſimus auleticus ideo dictus referente *Plinio* Natural. Hiſt. lib. 16. cap. 36. *Calamus alius totus concauus, quem ſyringiam vocant, vtiliſſimus fiſtulis, quoniam nihil eſt ei cartilaginis aut carnis. Orchumenius eſt continuo foramine peruius, quem auleticum vocant: hic tibijs vtilior, fiſtulis ille.* Ante *Plinium Theophraſtus* poſtquam de calami huius Tibialis generatione tradidit, formam eius deſcribit, in vniuerſum differre ab aliis harundinibus aſſerens τῆ ἀτροφίᾳ τῆς φύσεως, ἀπληστερον γάρ εἶναι καὶ ἀσαρκότερον. Huius calami duo genera, ζευγίτης, & βομβυκίας. Ex eius vno internodio binæ Tibiæ, dextræ & ſiniſtræ formabantur, vnum quippe internodium in duas partes æqualiter cæſum duas Tibias ſubminiſtrauit æquales, de quibus vide *Theophraſtum*. Calamus autem ille ζευγίτης ex quo hæc Tibiarum paria facta, vt aptus eſſe poſſet πρὸς ζευγοποιΐαν craſsior eſſe debuit inundatione locus per biennium manente, quemadmodum ex *Plinio* ad *Solinum* notat *Salmaſius*. Sin autem aqua minoris temporis ſpatio manſiſſet, calamus inde minus grandeſcebat, minuſque propterea idoneus exiſtebat paribus faciendis. Ex eo calamo igitur factitari ſolitæ bombyces tibiæ, longiſsimæ, ad inflandum difficiles. *Plinius* lib. 16. cap. 36. de lacus Orchumenij aquaticis calamis: *Tertia harundo eſt tibialis calami, quem auleticon dicebant: nono hic anno naſcebatur. Cum igitur anno permanſit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem. vocabantur Zeugitę: contra*

Bom-

Bombycia maturius reciproco, graciles: fœminarum latiore folio atque candidiore; modica lanugine, aut omnino nulla, ſpadonum nomine inſignibus: hinc erant armamenta ad incluſos cantus: nam ſilendo & reliquo curæ miraculo, vt venia ſit, argento iam potius cani. De eodem Orchomenio lacu calamum Tibijs adminiſtrante *Strabo* lib. 9. hic per interpretem: *Ferunt etiam apud Orchomenum terram hiatu diductam recepiſſe Melanem, fluuium, qui per agrum Haliarciũ fluens, paludem ibi facit, quæ calamum tibijs aptum ibi producit.* Et alibi: *Sita fuit in arcto loco, inter montem imminentem & Copaidem paludem, prope Permeſſum, Olmium & Cacum, qui tibijs aptum calamum edit.* In Cepheſidis fluuij luco prope Orchomenium calamos pro tibijs creſcere innuit *Pindarus* Pythiorum Ode. 12. vbi de ſono Tibiæ;

λεπτοῦ διανισσόμενον
χαλκοῦ θ᾽ ἅμα καὶ δονάκων,
τοὶ παρὰ καλλιχόρῳ,
ναίοισι πόλει Χαρίτων,
Καφησίδος ἐν τεμένει. i. e.

Tenue tranſeuntem per æs, pariter & calamos, qui exſtant apud vrbem Charitum, pulchro in loco fundatam Cepheſidis in luco. Huc alludit *Apuleius*, cum arundinem, quæ Pſychen alloquitur, Muſicæ nutriculam appellat, Metam. lib. 6. *Sed inde de fluuio Muſicæ ſuauis nutricula, leni crepitu dulcis auræ diuinitus inſpirata, ſic vaticinatur arundo viridis.* Quippe ex arundine factam tibiam oſtendit *Euſtathius* Iliad. lib. 17. παλαιὸν δὲ ὁ αὐλὸς καὶ πολυειδὴς, καὶ ὡς

ἐστὶ πολὺ καλαμίνης. παρὰ δ' οὖν ἀλεξανδρεῦσιν ἦν μόναυλος κάλαμος, Ὀσίριδος φασὶν εὕρημα. *Olim tibia multiformis, & vt plurimũ arundinea. Apud Alexandrinos erat calamus monaulos, Oſiridis inuentum.* Vbi videmus illum hanc Tibijs materiam communiſsimam aſsignare. Vnde paſsim apud Græcos calamus pro Tibia vſurpatur. *Pindarus*, σὺν καλάμοισι δὲ βοᾷ δέχονται, *cum tibiæ cantu excipiuntur*. *Coint. Smyrnus.* Derelict. lib. 6.

Αὐλοί τε, λιγυροῖσιν ἀρηράμενοι καλάμοισιν.

Tibiæque ſtridulis compactæ calamis.

Theocritus Idyll. 6.

—— τύ γάρ ποτε ἐκτάσω σύριγγα

οὐκ ἀρκεῖ τοι καλάμας αὐλὸν ποππύζδεν ἔχοντι. i. e.

... An vnquam fiſtulam poſſediſti?

Non ſatis eſt tibi culmo, quæ tua tibia eſt, ſibilare.

Græci aliquid intereſſe volũt inter δόνακας & κάλαμον, vt λεπτότατος, ideſt tenuiſſimus ſit δόναξ, ἁδρὸς δὲ κάλαμος, calamus verò confertus & denſus. δόναξ μὲν συριγκταῖς χρήσιμος, κάλαμος δὲ αὐληταῖς, ait *Euſtathius* Iliados 6. Ad rem noſtram eleganter *Theocritus* Idyl. 20.

—— κἂν σύριγγι μελίσδω,

Κἂν αὐλῷ λαλέω, κἂν δόνακι, κἂν πλαγιαύλῳ.

... Et ſi fiſtula canam

Aut tibia, aut calamo, aut tibia curua.

Vbi aliquid inter hæc omnia admittit diſcriminis.

Apud Latinos nihil vulgatius, quam ſola calami denominatione tibiam ſignificare. *Calphurnius* Eclog. 8.

Incipe ſi quid habes gracili ſub arundine carmen

Compositum. Nam te calamos inflare labello
Pan docuit . . . . .

Propert. lib.2. Ecl. 25.

Tu canis vmbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin & attritis Daphnin arundinibus.

Denique ipse *Maro* Eclog. 6.

. . . Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,
Ascræo quos ante seni quibus Ille solebat
Cantando rigidos deducere montibus ornos.

Calamus, definiente *Isidoro*, proprium nomen est arboris, Orig. lib.2. cap. 20. *Calamus, nomen est arboris proprium, à calendo idest fundendo voces vocacatum.* Apud *Plinium* arundinibus tribuitur, de quibus etiam ex eodem Natur. hist. lib.16. cap.36. notandum tempus quo cædi solebant, quæ tibijs destinabantur, nimirum tempestiuè sub Arcturo, vsque ad Antigenidem Tibicinem, cum adhuc simplici musica vterentur. Atque sic præparatæ aliquot post annos vtiles esse incipiebant, *tunc quoque multa domandæ exercitatione*, vt ait *Plinius*, *& canere ipsæ tibiæ docendæ, comprimentibus se lingulis, quod erat illis theatrorum moribus vtilius.* Postquam verò varietas accessit & cantus quoque luxuria, cædi ante solstitia cœptæ. Addit ibidem *Plinius*, olim ex sua quanq;tantum harundine congruere persuasum fuisse: & eam quæ radicem antecesserat, læui tibiæ couuenire: quæ cacumen dextræ. Apud Dores Italicos καλάμινος αὐλὸς tibia ex calamis, τιτύρινος *tityrinus* dicebatur, si credimus *Athenæo* lib.4.

Et sane posteriori tempore, florente luxu Musicæ & Tibia ex auro, argento, ebore &c. apud alios vi-

gente, calamos pastoribus relictos credibile est, qui ad illos carminibus passim certauere. *Calphurnius* Eclog. 8.

Viximus & versus calamis cantauimus olim.

Virgilius Eclog. 5.

.... Boui quoniam conuenimus ambo,
Tu calămos inflare leues, ego dicere versus.

Et Eclog. 6.

Agrestem tenui meditabor arundine musam.

At rudi adhuc musicæ seculo non mirum est si Pastores etiã è culmo & stipula sibi Tibias parauerint. Vnde de Virgiliano opilione.

Stridenti miserum, stipula disperdere carmen.

Calphurnius Eclog. 1.

...Teretique sonum modulemur auena.

Et Eclog. 3.

Vox & carmen inops, & acerbæ stridor auenæ.

Catullus lib. 3. Eclog. 4.

Sed perlucenti cantus meditabor auena.

Tibullus lib. 3. Ecl. 1.

Et satur arenti primum est modulatus auena
Carmen.

Denique *Maro* ipse Eclog. 10.

Carmina Pastoris Siculi modulabor auena.

Auena autem, inquit *Seruius*, *Culmo, stipula: unde rustici cantare consueuerunt*,

Alij cicutam eligerunt, de qua Virgilius Ecl. 5.

Hac nos te fragili donabimus ante cicuta.

Præter has tibiarum materias alias frequentes apud Antiquos reperio. Ex auro & orichalco meminit *Philostratus* lib. 8. de Vit. Apollon. Αὐλὸς τὸν

φιλ-

φιλοθύτην ἐνθειότερον ἐργάζεται, οὐ διὰ χρυσοῦ τε καὶ ὀρειχάλκου συγκεῖσθαι. *Tibia eũ qui libenter ſacris operatur facit diuiniorẽ, nõ quod ex auro aut orichalcho fiat.* Ex argẽto Tibias apud *Plinium* reperio lib. 16. c. 36. Quod ex ære fuerint patebit ex ſacris Berecynthię, vbi de illis dicemus. Eburna Tibia apud *Propertiũ* occurrit lib. 4. Ecl. 6.

Spargite me lymphis carmenque recentibus aris
Tibia Mygdonijs libet eburna Cadis.

Ab *Euſtathio* Phœnicibus tribuuntur ἐλεφάντινοι αὐλοὶ *eburneæ tibiæ*, & illas primum à Phoenicibus perfuſas fuiſſe, teſtem etiam habeo *Athenæum* lib. 4. De eburneis *Magius* lib. 1. Miſcell. cap. 13. quo ſenſu etiam interpretor illud *Virgilij* Georg. 2.

Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Pro tibicine qui in ſacrificijs eburnam Tibiam inflauit. Aliàs ſacrificas Tuſcorum tibias è buxo tradit *Plinius*. Et hoc tibiæ genus apud alios etiam authores frequens obſeruo. *Statius* Thebaid lib. 8. verſ. 221.

... Gemina æra ſonant, Idæaque terga,
Et moderata ſonum vario ſpiramine buxus.

Et lib. 4. v. 94.

.... Cum ſacra vocant, Idæaque ſuadet
Buxus ....

Scilicet Buxum pro tibia dicunt, quæ in ſacris ſonabat.

Valer. Flaccus Argonaut lib. 2.

... Sacris hinc ignibus Ida
Vibrat, & horriſonæ reſpondent Gargara buxo.

Sidon. Apollin. Carm. 19. v. 202.

Non

Non hic Dincyna, nec crepante buxo
Curetas Berecynthiam sonantes.

St.tius lib.2. Theb. v.663.

. . . . *Celænea committere proelia buxō*

Idem Achilleid. lib.2.

. . . . *Ismenia buxus*
Signa dedit.

De tibia hæc omnia intelligi debere, persuadet *Seneca* qui in Agamemn.

Multifora buxo Tibia.

Et ipse *Virgilius* in Matris Deum sacris buxum pro tibia agnoscit, Aen. lib. 9.

Tympana vos Buxusque vocat Berecynthia Matris.
Ideæ . . . .

Atque idem *Athenæus* libro 4. Etiam in sacris Bacchi buxum receptam loquitur *Statius*, & *Lu-ctatius* exponit Tibiam ad versum 480. libro 9. Thebaid.

Ex ramo δάφνης χαμαιζήλου, *lauri humi serpentis*, cui medulla exempta, tibiam factam memorat *Pollux* lib. 4. Et ea Afros Nomades cecinisse in Equorum pascuis, autor est *Scaliger* Poet. lib. 1. cap. 4.

Ex loto ludicras Tibias recenset *Plinius* lib. 16. cap. 36. Et idem confirmat lib. 13. cap. 17. vbi de loto arbore: *Ligno colos niger, ad Tibiarum cantum expetitur*. Eandem Tibiarum materiam agnoscit *Festus*: *Lotos, arboris genus, ex cuius materia frequenter tibiæ fiebant*. Et dictæ ille Tibiæ φώτιγξι & φωτίγγια si credimus *Eustathio*, qui eas ab Alexandrinis factas memorat è ligno Libyco, cui loto nomen.

De

De Tibia ex Sambuca ligno differentem habeo *Isidorum* lib. 2. cap. 20. *Sambuca in musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis, vnde & tibiæ componuntur.*

Denique ex cornu Tibias fuisse, confirmant Ceraulę, qui dicebantur Tibicines, ita enim apud *Apuleium* lib. 1. Flor. legendum: *monumentarij ceraulæ.* Et apud Orosium lib. 6. de Nerone: *ceraulas, citharistas, tragœdos, & aurigas sæpe sibi superasse visus est.* Cornua pro tibiarum materia habentur à *Nonno* Dionys. lib. 3.

——θυασώσεες ἔβρεμον αὐλοὶ
Αζυγες, ὅυς κρ:νὼι κερατοζόος εὕρατο τέχνη

...*Thyasum olentes fremebant Tibiæ*
Non iunctæ, quas antiqua cornua expoliens inuenit ars.

In alijs tamen cornu non totam tibiam constituebat, sed tantum partem, de qua capite sequenti.

Agmen claudent osseæ Tibiæ, quam materiam familiarem obseruo. Et quidem ossa illa varia. E tibijs gruum fuere, authore *Plinio* lib. 16. cap. 37. Ex ceruinis ossibus factam tibiam refert *Barthius* Adu. lib. 33. cap. 21. Et sic etiam *Aristophanes* citatus à *Suida* in voce ὀςίνοι. *Eustathio* teste Thebani Aegyptij ex hinnulorum ossibus tibias fecerunt, qui etiam reliquos Græcos docuerunt perhibente *Athenæo* lib. 14. In Græcis Epigramm. lib. 4. cap. 26. num. 13.

Νεβρείων ὁ πόσον σάλπιγξ ὑπερίαχεν αὐλῶν.
Osseas quantum Tuba superat Tibias.

Et huc allusisse credo *Aristophanem* in Acharnens.

Τοῖς ὀςίνοις φυσᾶτε τὸν πρωκτὸν κυνός

Osseis

Oſſeis tibijs inſpirate podicem canis .

Ad rem admodum *Callimachus* perforari oſſa hinnulorum dicit in Hymno Dianæ:

Οὐ γάρ πω νέβρεια δι' ὀστέα τετρήνοντο,
Εργον Αθηναίας ἐλάφῳ κακὸν. i, e.

Nondum hinnulorum oſſa perforata erant
Opus Mineruæ ex quo Ceruis pernities .

Vbi Mineruæ hoc opus tribuit, cui etiam tibię inuentio debetur, vt alibi docuimus. Miror autem quod ſuperſtitioni forſan affine, quod non omnia hinnulorum oſſa tibijs conuenire putauerint, nam eorum qui cacto ſpina confixi erant oſſa tibijs inutilia iudicata ſunt. Quod ex *Heſychio* capio: κακτὸς ἄκανθα, ὑφ' ἧς ἐὰν πλήγῃ νεβρὸς, ἄχρεια ἔχει τὰ ὀστᾶ εἰς αὐλοὺς. i. e, *Cactus ſpina, qua hinnulus confixus eius oſſa vtilia tibijs non ſunt .* Et *Philetas* :

Χαρύσαιτο δὲ νεβρὸς ἀπὸ ψυχὴν ὀλέσασα
Οξείης κάκτου, τύμμα φυλαξαμένη. i. e.

Hinnulus mortuus qui acuta cacto confixus non fuerit, ſonitum in tibia edat .

Nonnunquam tamen ceruinis his Tibijs prælatæ illæ quæ ex Aſininis oſsibus factæ ſunt, quales ludicras fuiſſe aſſerit *Plinius* lib. 16. cap. 36. Probatas has magis quam ceruinas innuit *Plutarchus* in Sympoſio: προέμενοι τὰ νέβρεια, χρώμενοι τοῖ ὀνείοις. i. e. *abiectis hinnulorum tibijs, vſi ſunt aſininis .* Cauſam ipſe addit, quia ſcilicet ὄνος λεπτότατον, καὶ μουσικώτατον ὀστέον παρέχεται, *aſinus tenuiſsimum & maxime ſonorum os præbet .* Et hoc eſt, quod ipſe ibidem miratur, aſinum animal ſtolidiſſimum & à Muſica alieniſsimũ, oſſa tenuiſsima & maxime ſonora ſuppeditare.

CA-

CAPVT V.

TIBIARVM Forma, earumque Partes.

FOrtunatus *Schacchius* Myrothec. 3. cap. 57. Tibiam describit quæ Italicè *pifaro* dicitur, hispanicè *meestril*, & phrygiam tibiam apud Græcos fuisse suspicatur ex vi ipsius vocabuli Hebraici. Nam Hebraicè instrumentum hoc à pluralitate foraminum appellatur: quia præter foramina septena, quę digitis ad vocem eleuandam, grauandam, aut acuendam aperiuntur vel clauduntur, medium illius singulari quodam cortice, vel ligneo, vel ex aliqua alia materia minutissimis foraminibus perforato circundatur; vt vox grauior, ex foramine quodam maiori sub illo cortice clauso resonet; dum tactu cuiusdam ligulæ metallicæ extendentis se vsque ad manus illius, qui tibia canit, aperiatur: Et quò manus pulsantis pertingere nequit, ligula accedat, ac recedat: aperiat vel claudat foramen, & vox grauetur, vel eleuetur, vt videre licet in Tab. I. fig. 1. quam adumbrauit *Schacchius*: Ad alias Tibiarum formas nos digrediemur. *Plagiaulos* fuit diuersa à Tibia Phrygia, quæ tamen & ipsa curua seu obliqua. Græcè γνῶμος dicebatur, vt *Pollux*, qui refert tam plagiaulo quã Elymo additũ κέρας ἀνανεῦον. Inde est, quod cornu appellant Poëtæ cum de Phrygia Tibia loquuntur. *Ouidius* Metam. lib. 3:

—*Pentheus ait: Aerane tantum*

Aere repulsa valent, & adunco Tibia cornu.

Idem Pont. lib.1. Ep.1.

Ante Deum Matrem cornu Tibicen adunco.
Cum canit.

Ideoq; expresse *Tibullus* Tibiæ curuę phrygium sonum adaptat lib. 3. El. 1.

... Sed turba iocosa
Obstrepit & Phrygio tibia curua sono.

Et apud *Virgilium* Aen. 11. curua illa tibia occurrit:

Aut vbi curua choros induxit Tibia Bacchi.

Phrygium cornum hanc tibiam vocat *Varro* apud *Nonium* hoc versu:

Phrygius per ossa cornus liquida canit anima.

Pro *Phrygium cornu*, sic *Lucano*: *cornus sinister*. Tibiæ hoc cornu inflexum dicitur *Ouidio* Fast.lib.4.

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit; & Idææ festa parentis erunt.

In quem *Car. Neapolis Antipyxes* dextræ & sinistrę tibię tale schema exhibet, vti Tab.I.fig.2.

Quia in Phrygia *codon* solùm ę cornu annexum, reliquum buxeum aut osseum erat teste *Polluce*: idque in harmonia *Phrygia* tantum erat in sinistra tibia, non in dextra, quæ recta erat, referente *Hesychio*. Ad hoc eleganter alludit *Nonnus* Dionys.lib.8.

Καὶ νόμιον κεράοντος ἀμειβομένω κτύπον αὐλῶ.

Et pastorali cornutæ respondens Tibiæ.

Nonnunquam Vituli hoc cornu fuisse, quod in fine adiectum est Tibiæ, obseruo in Gręcis Epigrammat. lib.6. cap.5. num.1.

——— βαρυφθόγγων τ' ἀλαλητὸν

Αὐλῶν, ὅς μόχθῳ λοξὸν ἔκαμψε κέρας.

-- *Grauiter sonantium strepitum*

Tibiarum, quas vituli curvum incurnauit cornu.

Certe Tibia Phrygia Tubæ Tyrrhenicæ quantum ad formam similis apud *Eustathium*, τὸν κώδωνα κεκλασμένον ἔχουσα. Et de hoc cornu quod Tibiarū pars est videatur *Parens* meus venerandus in Obseruationibus de Vnicornu. De hoc ipso accipio *Athenæum* lib.15. vbi de Phrygio rythmo: Τὸ κέρας ἐαυτῷ προσάπτουσι, ἀνάλογον τῷ τῶν σαλπίγγων κώδωνι. Κώδωνα propriè esse volunt cymbalum, vel paruam potius ex ære nolam. Hinc& Tubarum orificia, quà spiritus emittitur, quod eam referant formam, sensimque sese in exitu dilatantia repandis per ambitum labris aperiantur, κώδωνες etiam appellati. κεκλασμένον κώδωνα vocat *Eustathius*, quod labra in ambitu repanda, & replicata haberet: Et huiusmodi κώδωνες ex cornu facti tibijs Phrygijs addebantur. Hoc apparet in Tibijs illis implexis quas in antiquis monumentis videmus, vbi sacra Deum Matris insculpta habentur. Ita apud *Gruterum* Inscript. p.27. citatur ara marmorea, quæ exstat Romæ in atrio domus Cardinalis Cæsij, & in cuius latere sinistro eleganter insculptæ visuntur tibiæ implexę, de quibus modo diximus vna cum fistula; quas ex *Boissardo* hic exhibeo Tab.I.Fig.3. Ad hoc alludit Epigrāma vetus lib. 3. De Cybele

Η λωτῷ κερόεντι φερομένη·

Quæ ferebatur ad lotum, ideſt tibiam *cornu instructam*.

Sed cornua illa, quę tibijs adaptata memorauimus,

 ad

ad sonus grauitatem faciebant, si credimus *Athenæo* de Phrygio rythmo. Iudice *Aristotele* de ijs quæ sub auditum cadunt, cornua ad clariorem sonum faciũt: *Nàm vt æramenta & cornua resonando instrumentorum sonos reddunt clariores.*

Tyrrhenæ tibiæ formam describit *Pollux* quam inuersæ syringi similem dicit lib. 4. cap. 9. tit 5. ibidemque ait Platonem etiam tibiam multis chordis præditam nominare: ἀυλὸν πολύχορδον. Et simile apud *Iuvenalem* Sat. 3. vers. 63.

Iam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam & mores & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit.....

Vetus *Scholiastes* chordas obliquas interpretatur, rusticos tibicines, qui in obliquum tangent. Alij significari putant, non solum tibias sed etiam citharas à Barbaris introductas. Controuersiam de tibia cum chordis dirimet Magadis Tibia, de qua proximo agemus Capite.

De geminis Tibijs quas simul inflabant nihil dicam quia de ijs postea. Illud hic adducam me in antiquis monumentis obseruasse peculiare genus Tibiæ ex duabus compositum, sed cuius vnica tantum pars erat quæ ori admouebatur, in medio in duas alias fissa binos voci exitus dedit, vt expressè talis sit quæ apud Poetam.

—— *Biforem dat tibia cantum.*

Illam eandem intelligit *Statius* Thebaid. lib. 4. de Orgijs Bacchi;

Aeraque, tympanaque & biforem reticere tumultum.

Impe-

Imperat;

Apte hanc adumbrat *Nonnus*, ſed in ſacris Idæ Matris, quippe qui Dionyſ. lib. 13.

Καὶ διδυμοι Βερέκυντες ὁμόζυγες ἔκλαγεν αὐλοί.

Et gemini Berecynthes coniunctę clangebant tibię;

Apud *Boiſſardum* in Antiquitatibus Romanis exſtat Priapi ſacrificium, Romæ poſitum, quod à fœminis celebrabatur, ex quo hic dabo ſolam Tibiam, Tab. I. Fig. 4. nam totum illud ſacrificium in Antiquitatibus *Puerperij Veteris* locum inueniet: Nec abſimilem Tibicina cornicen inflare videtur, in Sacris Idæ Matris, quæ ex ædibus Mazarinis edidit *Petr. Bellorius*. Et hanc Tibiam expreſsit *Nonnus* Dionyſ. lib. 10.

Τρητὸν ἐπιθλίβων διδυμόθροον αὐλὸν Ἀθήνης.

Perforatam premens duplicem ſonitum edentem tibiam Mineruę.

Et lib. 8. κτύπος διζύγος αὐλοῦ, *ſonitus bijugę tibię*. Eandem lib. 15. δίθροον αὐλὸν dicit, & lib. 3. δίκτυπος αὐλὸς ἔμελπε. *Bino ſonitu Tibia canebat*. Denique lib. 18. ἔβρεμον αὐλοὶ συμπλεκέες *fremebant tibię coniunctę*.

Ad Partes Tibiarum iam tranſeo quas recenſet *Pollux* lib. 4. cap. 9, tit. 5. Τῶν δὲ ἄλλων αὐλῶν τὰ μέρη, γλῶττα, τρυπήματα καὶ βόμβυκες, ὅλμοι, καὶ ὑφόλμια; *Aliarum tibiarum partes ſunt, lingula, foramina, bombyces*, ὅλμοι, ὑφόλμια. In Initio cum adhuc in cunis vagiret Artis muſicæ infantia, pauca admodum tibijs fuere foramina, nec vltra tria vel quatuor, vt *Acron* in artem Poetic. *Horat*. Plura poſtea addita foramina. Si credimus *Polluci* lib. 4. cap. 10. tit. 3.

qua-

quatuor primum foramina tibia habuit; donec Diodorus Thebanus multis perforaret, πλαγίας ἀνοίξας τῷ πνεύματι τὰς ὁδούς, *Obliquos spiritui meatus aperiens*. A foraminibus & flatu definit tibiam *Papias* in onomastico: *Tibia est instrumentum musicæ cum diuersis foraminibus, quę ore inflatur.* Foramina Tibiarum *cauernas* vocat *Fauonius Eulogius*, Rhetor Carthaginiensis, de sonitu cœlestium orbium: *Si tibiam, inquit, cuiuslibet longitudinis sumens octaua eius portione deducta, cauernam imprimas, tonus auditur: si sextamdecimam ex reliqua metiaris, hemitonium consequitur. Itaque cauernis harmonię lege dispositis edentur symphonię, quas docui per numerorum interualla congruere.* Ex quo loco patet plurimum referre quomodo perforata sit tibia, vnde bene perforata tibia laudatur *Nonno* Dionys. lib. 42.

—— εὐτρήτου μέλος αὐλοῦ.

Benè perforatę cantilena tibiæ.

Foramina Tibiarum πόροι, vel canales dicuntur eidem *Nonno* Dionys. lib. 45.

Fissam tibiam *Statius* dicit pro *perforatam*, Syluar lib. 5.

—— *Nec fissa gauisam Pallada buxo.*

De Tibiarum foraminibus *Aristoxenus* librum scripsit, quem citat *Textor* in Theatro Philosophico lib. 1. cap. 2. Et Tibiarum perforator *Polluci* lib. 7. cap. 33. & lib. 4. cap. 9. αὐλοτρύπης nominatur, diuersus ab illo, qui Tibias conficit, quem αὐλοποιὸν nominat, quemadmodum lingularum opificem γλωττοποιόν.

Rara olim Tibiarum fuiſſe foramina, *Ouidius* ait lib.6. Faſtor.

Prima terebrato per rara foramina buxo,
Vt daret, effeci, tibia longa ſonos.

Et primis temporibus pauca foramina Tibiæ tribuuntur ab *Horatio* lib. I. de Art. Poet.

Tibia non vt nunc orichalco vincta tubęque
Aemula, ſed tenuis, ſimplexque, foramine pauco.

Inter Commentatores ſunt, qui, quod *Horatius* tibiam orichalco vinctam dixerit, ſignificare hoc putant tibiæ magnitudinem tantam, vt ex duobus lignis fieri neceſſe fuerit, ac in medio orichalco vinciri. Alij, ceu bracteam auream, tibijs ornamenti, non neceſsitatis cauſa adiectum volunt. *Septiforis* Tibia dicitur *Sidonio* lib. I. Epiſtolarum. Plura illi tribuit *Auienus*:

Quodque foraminibus Tibia mille ſonat.

Multiforam tibiam reperio apud *Senecam* in Agamemnone:

Tibi multifora Tibia Buxo
Solenne canit.

Et Multiforatilem vocat *Sidonius* lib. 9. Epiſt. 8. Atque *Apuleius* Florid. I. hoc enim quàm *multiforabilis* mavult *Petr. Coruius*.

Ipſe *Ouidius* de multifora Tibia loquitur Metamorph. lib. 12.

Non illos citharę, non illos carmina vocum
Longaque multifori delectat Tibia Buxi.

Sic etiam Græci ad rem noſtrum. *Nonnus* Dionyſ. lib. 15.

πολυτρήτοιο βοῇ δεδονημένος αὐλοῦ,

Mul-

Multiforaminis ſonitu agitatus tibiæ.

Hac foraminum multitudine efficiebatur, vt quoties mutanda eſſet modulationis forma, alijs obturatis, alijs apertis foraminibus, id facile procederet, quod in antiquis tibijs fieri non licuit, quæ non plura habuere foramina, quam quibus apertis opus eſſet, ad vnum aliquem ex tribus modis efficiendum.

His foraminibus nonnulli κέρατα quædam adaptabant, vt, cum vellent, aperirent atque clauderent, quod ex *Arcadio Grammatico*, apud *Salmaſium*, in Plinianis exercitationibus percipio, qui hæc κέρατα quorum vſum in claudendis, & aperiendis tibiarum foraminibus modò diximus, comparat notis illis quibus aſpirationes in vocibus deſignantur. De illis nuper *Octau. Falconierius* in Diſſertat. de Pyramide C. Ceſtij, Italico idiomate: *Nelle Tibie, le quali tiene nelle mani la terza figura, ſi veggonc alcuni piccoli piuoli, i quali ſeruiuano, ſecundo me, ad vſo di taſti, come nelle Sordelline, ed i fori onde ſi formaua il ſuono, aſſai diſtanti l'vno dall'altro.* Videntur eſſe Paxilli cornei, etiam ex mente *Cl. Salmaſij*, quibus immiſsis foramina Tibiarum obturabantur, iiſdemque exemptis aperiebantur: *Nam*, vt *Quintilianus*, *Tibię eodem ſpiritu accepto, alium apertis foraminibus, alium ſatis purgatę ſonitum reddunt.* Et ſine his paxillis apertas tibias dictas arbitror, vt idem *Quintilianus*: *illa verò iam penè apertis, vt aiunt, Tibijs.* Quippe acutius ſonabant quæ apertis, grauius, quę clauſis foraminibus inflabantur. Paxillos autem corneos, de quibus nuper di-

xi,

xi, videor mihi videre tùm passim alibi tùm in tibijs apud *Gruterum* p. 27. in arę cuiusdam latere dextro, ex ædicula S. Michaelis Romę in Vaticano, hac forma, qualis exhibetur TABVLA I. Fig. 5. Et similes in aræ cuiusdam latere sinistro, ad porticum Palatij Cardinalis Trivultij, quæ apud *Gruterum* ex stant, Inscriptionum antiqu. pag. 27. Nec multum abludunt binę Tibiæ quę in manu ærea conspiciuntur inter alia antiquitatis monumenta, quæ ad Magnæ Matris & Attidis sacra spectant, Tornaci Neruiorum eruta, & à *Pignorio* commentario illustrata.

Sed ad Tibiarũ foramina reuertar, per quę vicina ori sonus acutus edebatur, de longinquis & remotioribus grauior. *Seruius* ex *Varrone* obseruat dextram Tibiam vnum foramen habuisse, sinistram duo. Ideoque *Apuleius* Florid. lib. 1. *Læuis & dextris foraminibus, acuto tinnitu, graui bombo concentum musicum miscuit*.

Foramen tibiæ pro ipsa Tibia dixit *Ouidius* lib. 1. de Pont. Ep. 1.

En ego pro sistro Phrygijque foramine buxi
Gentis Iuleæ nomina sancta fero.

Idem lib. 4. Metam.

Concauaque æra sonant, longoque foramine buxus.

Inter Tibiarum partes recenset *Pollux*, γλῶττα. Erant autem γλώττιδες secundùm *Hesychium*, lingulæ in ore Tibiæ, quæ flatu canentis agitabantur. Hanc in Tibijs lingulam optime nobis explicat *Festus*: *Lingula per diminutionem linguæ dicta, aliàs à similitudine linguæ exertæ vt in calceis: aliàs insertæ, idest infra*

dente coercitæ, vt in Tibijs. Apud *Gellium* lib. 10. cap. 25. lingula dicitur pro gladio oblongo in speciem linguæ facto. Lingula autem illa in Tibijs erat summè necessaria, vtpote sine qua inutilem Tibiam iudicat *Chrysostomus* Homil.43. *Quanquam si à tibia lingulas abstuleris inutile deinceps iacet instrumentum*. Ideoque *Scholiastes Pindari* pro miraculo de quodam Tibicine refert, cum in agone, cum excidissent tibiales lingulæ, solis arundinibus cantum peregisse. Apud *Pollucem* lib. 4. cap. 9. Vilis tibia describitur, ἄγλωττος, ἄφθογγος, ἀραιὸς, διάβροχος, ἔξαυλος, *lingulæ expers, insonora, tenuis, madida, inepta*. *Euripedes* lingulam Tibiarum Ἀηδόνα metaphoricè dixit teste *Hesychio*: Ἀηδόνα, γλωσσίδα μεταφορικῶς, Εὐριπίδης οἰδίποδι, καὶ τοὺς αὐλοὺς, λωτίνας ἀηδόνας που ἔφη. Ad sonos flectendos multum has lingulas fecisse iudico ex *Plinio* lib. 36. *Arundo apertioribus lingulis ad flectendos sonos*. Nonnulli volũt *Pollucem* prodidisse aliarũ tibiarum partes esse lingulas & foramina, bombycis verò Tibiæ ὅλμους, & ὑφόλμια. Quasi in bombyce præterea fuerint ὅλμοι, & ὑφόλμια. Alij hic βόμβυκες sumunt pro arundinis fœminæ specie, ex qua fiebant tibiarum lingulæ. Cœterum ὅλμοι in Bombyce tibia, videtur esse τὸ στόμα. Vnde *Polluci* laudatur εὔστομος αὐλὸς lib. 2. cap. 4. tit. 23. Εὔστομος ἵππος, καὶ αὐλὸς, καὶ ᾆσμα. καὶ ἄστομος ἵππος, αὐλὸς, ὁ ἄγλωττος, *Pulchrum os habens equus, & tibia, & cantilena. Indecoro ore præditus equus, sic & tibia, quæ aliàs elinguis dicitur*. Hæc pars etiã κατάστομις *Hesychio* dicitur: Κατάστομις μέρος τι τοῦ αὐλοῦ, τὸ ἐνόλμιον, *Pars tibiæ quæ ad os admouetur*

tur

tur. ὑφόλμιον pars erat Tibiæ sub lingulis, imo ipsæ lingulæ teste *Hesychio*: ὑφόλμιον μέρος τι τοῦ αὐλοῦ πρὸς τῷ στόματι, ἢ αἱ γλωττίδες. Primam verò Tibiæ partem vnde lingulæ pendent, elymum vocat *Hesychius*: ἔλυμοι τὰ πρῶτα τῶν αὐλῶν ἀφ' ὧν ἡ γλωσσίς. Quod pro ipsa tibia Phrygia apud *Pollucem* est, atque *Athenæum*.

CAPVT VI.

TIBIARVM Species & Varia Discrimina.

TAm diuersa Tibiarum genera apud Veteres occurrunt, vt earum discrimina paucis indicari non possint. Si enim diligentius Antiquorum monumenta inspiciamus, tot earum differentias reperiemus quot vel inuentores diuersi inferre possint, vel regiones vbi vigebat vsus, vel sonus, vel materia, numerus, figura & vsus varij postulabant. De differentijs ab Inuentoribus diuersis desumendis edocemur abunde à *Iul. Polluce*, vt alios taceam ex quibus mox varias Tibiarum species proferemus. Apud illum lib. 4. cap. 10. tit. 1. Tibiarum species occurrunt, πλάγιος, λώτινος, *obliqua, lotinea*, Lybicorum inuentum, qui hanc πλαγίαυλον nominât. ἔλυμος, cuius materia è buxo, & inuentores Phryges. ἱπποφορβὸς, quam Libiæ tuguria habitantes inuenerunt. Hac enim, eodem teste, apud equorum pascua vtuntur, eiusque materia decorticata laurus est, atque acutissimum dat sonum, & equorum acrimoniæ conuenientem. Μόναυλος,

Aegyptiorum inuentum, qua maximè nuptiale carmen canitur. θρηνητικὸν enim seu lugubrem tibiam Phryges inuenerunt, qua ab ipsis accepta Cares vsi sunt, apud quos tibiæ cantus lugubris erat. Præterea apud eundem *Pollucem*, θήρειος αὐλὸς, *ferina tibia*, quam Thebani ex hinnuli membris compegerunt, & huius exterior pars ære inducta erat. Γίγγρας, lugubrem & flebilem vocem fundens tibia, quoad inuentionem Phœnicea. Nam Phœnicum lingua Adonin Gingram vocant, vnde tibia nomen desumpsit. Σύριγξ ἐκ καλάμων, *Arundinea syrinx* Gallis maxime competebat & Oceani insulanis, sed apud Aegyptios, vt pergit *Pollux*, Πολύφθογγος αὐλὸς, *multisonans tibia*, Osiridis inuentum est. De hac *Claudianus* de 4. Honor. Consul.

—— *Variosque modos Ægyptia ducit Tibia*.

Αθηνᾶ, Athenæ tibiæ genus, quo Nicopheles Thebanus ad Mineruæ hymnum inprimis vsus. Cornu Tyrrheni canebant. Scythæ autem & inter hos maximè Anthropophagi, Melanchlæni & Arimaspi, aquilarum vulturumque ossa Tibiæ in morem inflabant. Has ex gentibus species varias recenset *Pollux*, sed illas fusius post eum persequitur eruditissimus *Scaliger* de Arte Poetica lib.1. cap.10. quò Lectorem remittimus, modo nominatas & alias insuper Tibiarum differentias ibi inuenturum.

Apud *Athenæum* non minorem numerum reperies à gentibus varijs desumptum. Gingras tibias, quibus ex *Xenophonte* Phœnices vsos refert, describit lib. 4. Deipnos. palmum longas, stridulum sonum & lugubrem edentes, quibus etiam Cares

mor-

mortuos lugere cum *Polluce* consentit, sed anne Caria Phœnice vocata sit, dubitat ex authoritate *Corinnæ* & *Bacchylides*. Adonin autem Phœnices Gingren nuncupasse ex *Aristophane*, *Menandro* & alijs euincit; Atque γίγγραντα luctuosa carmina & grande aliquod malum significasse ex *Axionico*. De origine & vsu harum tibiarum paria tradit *Eustathius* qui in lib. 17. Iliad. ex Xenophonte ait γιγγραίνους αὐλοὺς σπιθαμαίους εἶναι, palmi seu dodrantis longitudine esse apud Phœnices, acutum & luctuosum sonantes, quibus Cares vtebantur. Vsum autem earum à luctu Adonidis fluxisse, quem *Gingrin* Phœnices vocant. In Vet. autem Glossis γίγγρον φωνὴ χηνός *gingron vox anseris*. Et apud *Festum*: *Gingriunt anseres*. Itaque ex soni forsan similitudine etiam dici ita posset tibia hæc, quæ paruula & tyronibus artis accommodata describitur ab *Hesychio*: Γιγγρίαι αὐλοὶ μικροὶ, ἐν οἷς πρῶτον μανθάνουσι. Inde apud Veteres Tibicen *gingriator* dictus. Affini voce apud Aegyptios Ginglarus habita est, pusilla tibiola sono acuto, ad monodias, teste *Scaligero* & ante eum *Polluce*. Eorũdem Aegyptiorũ inuẽtum fuisse μόναυλον ex *Polluce* vidimus, & quidem Osiridi eius inuentionẽ adscribit *Athenæus* lib 4. vbi etiam Hymenæum monaulo accini dicitur, & suauissimi concentus summissa voce monaulo meditari & cantillari. Vnde *Apuleius* de puero Critia monaulo:

Quod si aulum inspiras dona & iam c armina nostra
Cedant victa tuo dulciloquo calamo.

In conuiuijs autem frequentem fuisse ex *Athenæo* liquet lib. 15. *quibus photingia & monaulia comessationis*

tionis instrumenta, non belli addiderant. Et hoc sensu *Martialis* lib.14.

Ebria nos madidis rumpit tibicina buccis,
Sæpe duas pariter, sæpe monaulon habet.

Erat autem μόναυλος tibia singularis ad differentiam τοῦ ζεῦγος cum binæ simul inflarentur. Alio nomine monaulon Tityrinen appellari innuit ibidem *Athenæus*, & Dores Italicos ita vocitasse tibiam è calamis factam refert ex *Artemidoro* & *Aristophanio*. *Hesychius* τίτυρον calamum esse vult. Et alibi: τυρίκυλοι dicuntur αὐλοὶ καλάμινοι. Vbi lege potius τιτυρινοί: Ita enim *Eustathius*: Μόναυλος κάλαμος καλούμενος τιτυρινὸς τοῖς ἐν Ιταλίᾳ Δωριεῦσι, ἐκ τ' οὖν σατυρινός· ὁ δὲ μόναυλος, καὶ καλαμαύλης φασὶ, καὶ ῥαπαύλης ἐλέγετο. Quod de arundinea tibia ille prodit confirmatur ab *Athenęo*, apud quem Deipnos, lib.4. καλαμαύλην monaulon quondam fuisse patet ex Hedylo in Epigramm. apertè ita disserente, sed apud nos hic per Interpretem:

Hoc Theon monaulos sub tumulo festiuus situs est
Tibicen, mimorum etiam in pulpitis ipsa gratia;

Et mox: — *At Theoni*
Calamaulitæ iam dicite, Vale Theon.

Et quemadmodum, illos qui calamo cecinere καλαμαύλας vocarunt, sic & ῥαπαύλας illos qui stipulam inflarunt, vt ex Glossis Veterib. colligit *Athenæus* lib.4. ῥαπάλη enim *calami species* apud *Hesychium*, & qui illo canebant ῥάπαυλοι. Calami primum videntur fuisse quales ab *Aristotele* describuntur lib. de Respir. cap.9. *Cicadæ attritu, qui fit ad pelliculam bombum edunt, qualem pueri per calamos* perfo-

perforatos, cum tenuem pelliculam imposuerint. Affinis denominatio illius Tibiæ fuisse videtur, quæ δράκαυλος dicta apud Lacones, qua Draconem Mineruam cantu deliniuit apud *Hesychium*.

Quas obliquas & lotinas tibias dicit *Pollux* à Libycis inuentas, *Athenæus* lib. 4. Osiridi Aegyptio tribuit, & φώτιγγα πλαγίαυλον vocat, innuit enim alibi Lotinas tibias Alexandrinis Photinges nominatas, & è loti ligno, quod in Africa nascitur, confectas. Vnde λωτὸς pro tibia Græcis Latinisque Poetis. *Hesych.* Λίβυς δὲ λωτὸς, ὁ ἀπὸ τῆς Λιβύης αὐλός. *Seruius*, quam Græci πλαγίαυλον vocant, Latinis esse vascam tibiam obseruat in locū *Virgil.* Aeneid. 11.

Aut vbi curua choros indixit Tibia Bacchi,

hanc tibiam Græci vocant πλαγίαυλον *Latini vascā tibiam*. De hac autem vasca tibia accipiendus est *Solinus* cap. 11. *Siue vascas quę foraminum numero pręcentorias antecedunt*. Nisi plus largiamur lectioni *SchegKij*, qui Præmiss. Epist. 11. ita: *Non tamen dissimulo scripturam nostri libri*: Astas, *quę si proba, intelligit assas tibias, quæ siue voce, siue, vt Seruius alicubi ait, quibus canitur sine chori voce*. Assa *autem &* Asta *eadem, vt* assare *&* astare. *Ennius apud Varronem*: *Subulo finitimas propter astabat aquas*. Vascæ Tibiæ præcentorias foraminum numero antecedebant, si credimus *Plinio* lib. 8. cap. 55. Ex quo sine dubio *Solinus*. In veterib. Gloss. vasca μελετητικὸς αὐλός i. e. *tibia qua tyrocinia artis tibicinę periclitantur*. Quibusdam esse videntur phonascæ vel phonascicæ, quibus phonasci modos vocis regebant. Tonarium vocat *Fabius* lib. 1. capit. 10,

πλα-

Πλαγίαυλος à figura autem & obliquitate nomen accepit, quia apud *Aelianum* πλάγιος αὐλὸς diſtinctis & ſeparatis verbis dicitur lib. 6. de Animal. cap. 19. Η κίττα δὲ ὢν καὶ τῶν ἄλλων φωνημάτων μιμηλότατον ἐστι, τοῦ δὲ ἀνθρωπικοῦ πλέον. καὶ ὁ μὲν ἄνθος ὑποτίθεσθαι χρεμέτισμα ἵππου. τὴν σάλπιγγα δὲ ἡ ὁμώνυμος, καὶ τὸν πλάγιον ἡ ἴυγξ αὐλόν, i. e. *Pica autem cum aliàs voces tum maximè humanam imitatur. Florus Equi hinnitum: Salpinx Tubæ ſonitum & Torquilla obliquam tibiam repræſentat.*

Ab hac diuerſa erat Phrygia Tibia quæ tamen ipſa curua & obliqua erat. Græcè Ἔλυμος dicebatur, vt apud *Pollucem. Athenæus* etiam Ἐλύμους interpretatur φρυγίους αὐλούς, lib. 4. *At Elymos, quorum meminit Sophocles in Nyobe & Tympaniſtis, non alias eſſe remur tibias, quàm Phrygias, quarum vſum Alexandrini quoque non ignorant, velut &* δυόπων *&* τὸν μουσοκόπων, *& earum quas* ὑπατρήτους *nominant. Elymorum meminit Callias in Vinctis. Iuba tradit à Phrygibus repertas fuiſſe, vocarique etiam Scytalias ob earum craſſitiem parem ſcytalis Laconicis. Illos in vſu quoque Cypricis eſſe Cratinus iunior in Theramene ſcribit.* Dicta etiam eadem eſt Berecynthia Tibia, quia Berecynthus nomen erat montis & oppidi in Phrygia. De Phrygijs Tibijs *Nonius Marcellus* de Propr. Serm. cap. 2. *Cymbaliſſare, cymbala quatere. Caſſius Hemina lib. 3. Mulier cantabat Tibijs Phrygijs & altera cymbaliſſabat.* Teſte *Polluce* tam Plagiaulo quam Elymo additum eſt κέρας ἀνανεῦον, *cornu adnutans*, de quo nos cap. 5. pluribus. Vnde etiam Græci κέρας tibiam Phrygiam appellarunt, & κεραῦ-

λαι

κεραῦλαι tibicines, qui ea canerent. *Hesychius*: Ἐγκεραυλῆσαι, τὸ αὐτὸ προσκειμένου γὰρ τοῦ κέρατος τοὺς αὐλοὺς ἦδον ὅθεν καὶ ἐγκεραύλης.

Ad Phrygiam harmoniam erat adaptata tibia Mygdonia, de qua *Theocrit.* Eldyll. 19. Et *Nonnus* Dionyſ. lib. 15.

Καί τις ἀπειρήτους ἐνὶ χείλεσι λωτὸν ἐρείσας
Δίθροον ἁρμονίην ἐμελίζετο Μυγδόνος αὐλῷ.
Et quiſpiam immenſis in labijs lotum firmiter tenẽs
Duplicem harmoniam cantabat Mygdonis tibiæ.

Illius videtur meminiſſe *Catullus*:

Tibia Mygdonijs libet eburna cadis.

A vario Tibiarum vſu & ſono varias earundem ſpecies recenſet *Solinus* Polyhiſtor.cap. 5. Thermitarum locis inſula eſt harundinum ferax, quæ accommodatiſsimæ ſunt in omnem ſonum *tibiarum*, ſeu *præcentorias* facias, quarum locus eſt ad puluinaria præcinendi, ſeu *Vaſcas*, quæ foraminum numeris *præcentorias* antecedunt: ſeu *puellatorias* quibus à ſono clariore vocamen datur: ſiue *gingrinas*, quæ breuiores licet ſubtilioribus tamen modis inſonant, aut *miluinas*, quæ in accentus exeunt acutiſſimos: aut *Lydias*, quas & *thurarias* dicunt: vel *Corinthias*, vel *Aegyptias*, *aliaſue à Muſicis per diuerſas officiorum ac nominum ſpecies ſeparatas*. De miluinis conſentit *Feſtus*: *Miluina, genus tibiæ acutiſſimi ſoni*. De pręcentorijs & thurarijs hanc animaduertit differentiam *Turnebus* Aduerſ. lib.17. cap.20. *Præcentorię*, inquit, dicebantur Tibiæ, quibus ad puluinaria præcinebatur, & *thurarię*, quæ eędem Lydiæ, quibus cum thus in aram indebant

F nec

nec immolabant hoſtias, vtebantur. Plurima alia Tibiarum genera ſecundum plurimos earundem vſus occurrunt apud *Iul. Pollucem* in Onomaſt. lib.4. cap.10. tit.3. Ad hymnos autem idoneę erant *Spondiacæ*, ad Pæanes *Pythicæ*, quas & *perfectas* nominabant, canebant autem ineptum illud carmen Pythicum. *Choricæ* vero Dithyrãbis conueniunt. Et ad *parthenias* Tibias ſaltabant virgines. *Puerilibus* verò pueri accinebant. Tibiæ autem *perfectiſſimæ* Virorum choris competebant. Quæ autem *Cithariſtriæ* dicuntur citharæ accinunt. *Paratretę*, παράτρητοι, luctui conueniebant acutè & lentè inflatæ. Et mox: Nonnulli etiam ἐμβατηρίους αὐλούς, *Tibias gradarias*, vocarunt eas quibus in itineribus vtuntur, & *dactylicas*, δακτυλικούς, quæ ad ſaltationes ſpectant. Alij verò hæc non tibiarum, ſed modulationum & carminum ſpecies eſſe aiunt. Tibias verò *ſubtheatricas*, ὑποθεάτρους, ad modos Tibicinum retulerunt. Sed Syrij aſperum quiddam & forte flare videntur. *Ginglarus* autem (γίγγλαρος) parua quædam Aegyptia Tibia eſt, ſimplici melodiæ conueniens. Et *ſcytalia* paruarum tibiarum nomina ſunt. Hactenus *Pollux*. De Virginalibus, puerilibus, & virilibus conſentit *Athenęus* lib. 4. vbi de Alexandrinis loquitur: *verum etiam in tibiarum luſu, quem pręcipuè callent, non earum ſolum quas Virginales & Pueriles nuncupant, ſed illarum etiam quas Viriles nominant, & cithariſterias & Dactylicas: Virilias autem Perfectas alias vocant, alias pluſquam perfectas*. De Cithariſterijs *Athenæus* lib. 4: *Haud me latet eſſe quoque alia genera tibiarum, nempe Tragicas,*

gicas,

gicas, *Lysiodas*, *citharisterias*, *quarum meminit Euphorus libro de Inuentis*, *& Euphranor Pythagoricus de tibijs libro*. Cithariſteriam *Magadin* vocat *Hesychius*, μαγάδες αὐλοὶ κιθαριστήριοι. *Magadis* autem & *Palæomagadis* Tibiæ erant, quæ acutum & grauem ſonum efficiebant. Vnde apud *Athenæum* lib. 14. Vetus verbum: μάγαδις λαλήζω μικρὸν ἅμα σοι καὶ μέγα, *loquar*, *vt Magadis*, *acuta & graui voce*. De hac verò apud eundem dubitatur cithara ne fuerit an Tibia, cum Anacreon alicubi dixerit,

ψάλλω δ' εἴκοσι χορδαῖσι μάγαδιν ἔχων

Magadin habens viginti fidibus cano.

Ion verò Chius in Omphale quaſi de Tibia ſic ait;

Λυδός τε μάγαδις αὐλὸς ἡγείσθω βοῆς·

Lydia Magadis Tibia voci præeat.

Cœterum ea de re lege vberrimè diſſerentem *Athenæum* libro citato, & *Eustathium* in lib. 17. Iliad.

Ex hoc tibiarum genere apparet, quod quædam fuerint quæ modo acutum modo grauem ſonum ediderint, prout vel variè inflatæ vel in inflatis ſonus variè moderatus eſt. Et hos qui flexibili Tibiarum cantu vtuntur *Camptaulas* interpretatur *Rhodiginus* lib. 12. cap. 5. at *Donatus* in *Vopiſcum* exponit, qui obliquis ſeu flexis concinũt, ſiquidem αὐλὸς Tibia, & καμπτὸς flexibile. Cœterum alij καμπταύλην volunt eſſe tibicinem inflexę modulationis artificem: nam κάμπτειν *Hesychius* interpretatur κάμπτας ἐν τῇ ᾠδῇ ποιεῖν. Vt enim aſſa vox in cantu cum flectitur varietatem facit modulationis (quod qui faciunt eos *Aristophanes* in Nubib. Act. 1. Sc. 1. ἀσματοκάμπτας, *cantus flexores*

xores, vocat, & apud *Tibullum*: *Voces inflectere cantu*) ita in tibiarum cantu spiritus artificis vertitur, vt varios edat sonos. Ad quam rem apprimè *Plautus* Mercator. Act. 1. Sc. 2.

Perij, animam nequeo vertere, nimis nihili tibicen siem. Anima, spiritus est quo calamus inflatur. *Varro*: *Phrygio per ossa cornu liquida canit anima*. Alij hic, *Phrygius cornus*, legunt. Inde πολυκάμπτης αὐλὸς de qua *Apuleius* in Floridis dicit, veterem tibiarum musicam non tam *flexanimo sono* cani solitam. Nonnulli hic legunt: *Nondum quidem tam infessa animæ sono, nec tam pluriformi modo, nec tam multiforabili Tibia*. Ad hos in Tibijs varios modos flectendos non solùm numerus foraminum multum contulit, sed etiam linguIæ apertiores, vt ex *Theophrasto* liquet, de harundinum ad tibias sectione, & *Plinio*: *apertioribus earum lingulis ad flectendos sonos*. Tales igitur Camptaulæ dicti sunt, quos centum habuisse Carinum Imperatorem *Flauius Vopiscus* prodit, in quem consule *Salmasiũ*. Nescio autem quo iure *Turnebus* Aduers. lib. 11. cap. 25. Camptaulę vocem planè græcam à Græcis ipsis non agnosci dixerit, & ideo tanquam irreptitiam non accipit, sed eius loco, *Ascaulę*, ponit, vt sint qui instrumentum musicum vtriculum imitarentur.

Erant etiam aliæ Tibiarum breues, aliæ longiores, aliæ mediæ. De vltimis *Hesychius*: μεσόκοποι αὐλοὶ οἱ ὑποδεέστεροι τῶν τελείων, μέσοι, *Tibiæ mediæ breuiores perfectis & longis*. Breues erant puellatoriç & pueriles, quæ etiam ἡμίοπoι dicuntur *Atheneo*

neo lib. 4. Erant autem *ſemiplenę* hæ Tibię minores *plenis & perfectis*. *Heſychius*: ἡμίολοι αὐλοὶ οἱ μὴ τέλειοι ὑποτεταγμένοι τοῖς τελείοις. Callimachus illas graciles vocat in Diana.

Longæ Tibię erant turariæ & præcentorię. De ijs prouerbium illud apud *Xiphilinum* in Othone: *quid opus erat me longis tibijs canere*, vbi quis aliquid parum ad rem facit. Βόμβυκες autem erat longiſſimæ genus Tibiæ, vt ex *Ariſtotele* colligo, lib. de Audit. *omnes enim impient Bombycas, idque cum magna intenſione ob longitudinem*. Earum meminit *Pollux* lib. 4. cap. 10.

Tibię longę apud *Marium Victorinum* ſunt, quibus ſupplicantes vtebantur in templis, ita enim ille de ſpondæo: *Dictus à tractu cantus eius qui per longas Tibias in templis à ſupplicantibus editur. Vnde ſpondaulę appellantur, qui huiuſmodi Tibias inflare aſſueuerunt*. *Spondiales nominat Iſidorus* Orig. lib. 1. cap. 16. vnde *Ciceroni* lib. 2. de Orator. *Spondialia* carmina. Et σπονδαύλοι, & σπονδιακοὶ αὐλοὶ *Polluci* Latinis autem *Spondaulę*.

Vt à ſpondiacis tibijs Spondaulæ, ita qui cum choro tibijs cecinerunt Choraulæ dicti. Olim quippe in comœdijs quando chorus canebat, choricis tibijs artifex concinebat, atque is choraules dicebatur, vt refert *Diomedes* lib. 3. poſtea choraulę à comœdia ſeſe ſegregarunt, & res ſuas parteſq; ſeorſim in ſcena agere cœperunt, vt chorum etiam ſuum habuerint, quem ſeptem cantoribus conſtitiſſe liquet ex *Hygino*: *Pythaules qui Pythia cantauerat, ſeptem habuit palliatos, qui voce cantauerunt,*

vnde

vnde postea appellatus est choraules. Apud *Flauium Vopiscum* memoratur Carinus Imperator exhibuisse centum salpistas vno crepitu concinentes & centum camptaulas, *choraulas* centum. Choraulas autem magna in æstimatione fuisse constat ex illo, qui à Galba eximium præmium reportauit, cum illum in scena delectasset, quod me edocet *Suetonius* in Galba cap. 12. *Cano Choraulę mirè placenti denarios quinque donauit prolatas manu sua è peculiaribus loculis suis*. Ismeniam celebrem Tibiarum cantorem Choraulem vocat *Plinius* lib. 37. cap. 1.

Marmor in Via Appica repertum, & Choraulę cum Inscriptione Græca dicatũ, hic exhibeo TAB. I. Fig. 6. conspiciendum, quod in Libro Fuluij Vrsini manu exarato, qui in Bibliotheca Vaticana asseruatur, ita delineatum inueni. Infra Inscriptionẽ corona cernitur, quæ ipsum in certaminibus victorem fuisse denotat, à latere duplices Tibiæ. Ex eodẽ Ful. Vrsini Libro, elegantem Choraulæ statuam hic dabo TAB. II. Fig 1. in Via Appia itidem repertam cum hac Epigraphe:

Θ. Κ.
ΜΥΡΙΠΠΝΩι ΝΑΝΩι
ΧΟΡΑΥΛΗι

De Choraule non prætereunda est, quæ apud *Gruterum* legitur, Inscriptio Antiqua, Pag. 1035. quam parum diuersam & magis emendatam mihi Romam Lugduno in Gallijs transmisit Cl. *Iacobus Spon*, in his rebus versatissimus;

HE-

HERIAE THISBE
MONODIARIAE
T. CLAVDI GLAPHYRI
CHORAVLAE
ACTIONICAE
ET SEBASTIONICAE
TERRENVM SACRVM
LONGVM P. X. LAT. P. X.
IN QVO CONDITA EST
FODERE NOLI NE
SACRILEGIVM COMMITTAS.

Dicti vero primò erant quod in choro Tibia canerent, at interdum video ad alia etiam vocatos esse. In conuiuijs cecinisse, autor mihi erit *Martialis* qui lib.9. cap.79. conuiuium laudat quod sine choraule fit, forsan propter sonum obstrepentem aùribus infestum:

Quod optimum sit quæritis conuiuium?
In quod Choraules non venit.

In sacra Barbarorum choraulas inducere videtur *Apuleius* de Deo Socratis: *Vti Aegyptia Numina fermè plangoribus, Græca plerumque choreis, Barbara autem strepitu cymbalistarum, tympanistarum, & choraularum.* Vbi tamen *Salmasius* mavult, *Ceraulæ*, cum, vt supra etiam notauimus, Choraulæ ad choros & choreas pertinerent, quæ Græcorum sacris conuenerunt, non Barbarorum; at ceraulæ cum cymbalistis & tympanistis sacris Phrygijs & Barbaris rectiùs inferantur. Cæterum ab his in sacris non abstinuit alibi *Apuleius* Metam. lib. 8: *Erat quidam iuvenis satis corpulentus, Choraula doctissimus,*

colla-

collatitia ſtipe de menſa paratus.: Qui foris quidem circumgeſtantibus Deam cornu canens adambulabat - Vbi videmus choraulam expreſsè nominari, qui tamen cornu canens inducitur, quaſi idem eſſet, choraula & ceraula, niſi & huic loco vſitata Autori vocula reſtituenda ſit, nempe *ceraula*, ex Florid. lib. I.

Sed vt ad varias Tibiarum ſpecies reuertamur, Tibias, longas, quibus in ſacris vſi ſunt, iam vidimus, de ſymphoniacis tibijs nos alibi, quas minimas vocat *Petronius* in Satyrico: *Quum ergo adferretur, ad caput eius cum minimis ſymphoniacis tibijs acceſsit, & tanquam in aurem aliquid diceret, toto itinere cantauit*.

Alias ab acuto & ſtridente ſono Latini *Serranas* Tibias appellauere ab acuto ſerræ ſtridore aut ſerrante ſono, vt opinatur *Turnebus* Aduerſ. lib. 28. cap. 34. Quamuis alij malint Sarranas à gente ita dictas, vt à Phrygibus phrygias, nimirum à Sarro, eo enim nomine Tyros olim vocabatur. Vnde Pœnos Sarra oriundos *Ennius* dixit, ſi *Probo* credimus. Hæ pares erant & æqualia obtinebant foramina, alias autem Tibias impares numero foraminum diſcernit *Feſtus*. Quæ autem pares aut impares Tibiæ fuerint inter eruditos non conuenit. Alij exiſtimant ab æquidiſtantibus aut inæqualibus foraminibus, vel interuallis dictas eſſe. Alij, inter quos *Scaliger*, pares Tibias dictas volunt, cum duæ eiuſdem magnitudinis & toni inflarentur: impares cum vnica tantum caneret.

Erant etiam etiam aliæ Tibiæ dextræ, aliæ ſiniſtræ

ſtræ, ſiue à manu, qua tenebantur, diuerſæ, ſiue à ſono, quem alij ſiniſtræ acutum & dextræ grauem, alij autē ſiniſtræ grauiorem & dextræ acutiorē tribunnt. De illis *Brodius* Miſc. lib. 1. c. 2. -*Varro* de R. R. lib. 1. c. 1. incentiuā & ſuccentiuā vocat: C*ertè inquit Fudanius, aliud paſtio & alind agricultura, ſed affinis. Et vt dextera Tibia alia quàm ſiniſtra, ita vt tamen ſit quodammodo coniuncta, quod eſt altera eiuſdem carminis modorum intentiua, altera ſuccentiua.* Iudice *Petr. Victorio* Var. Lect. lib. 38. cap. 22. vocabantur Tibiæ dextræ quæ dextra parte oris manuque dextra tenebantur, eodemque pacto ſiniſtræ, quæ contraria parte oris & manus: dextris verò ſiniſtriſq; dicebatur is vti tibicen, qui ſimul ambas inflaret. Ex *Aldo Manutio Pauli F.* lib. 3. de Quæſit. per Epiſt. Epiſt. 4. dextræ Tibiæ erant, quæ dextra hiſtriones ſpectabant, ſiniſtra ſcilicet ſpectatores. Siniſtræ contra quæ ſiniſtra hiſtriones, dextra ſpectatores. De
„ vtriſq; eundem differentem huc aduocabo: Opi-
„ nor, inquit, ſiniſtras grauem ſonum reddidiſſe,
„ dextras acutum. Siniſtræ enim ex ea arundinis
„ parte fiebant, quæ proxima terræ naſcitur, quæ
„ cum craſſior ſit & foramen latius habeat, quam
„ quæ longinquior à radice eſt, grauiorem ſonum
„ reddat neceſſe eſt: dextræ autem ex ſuperiore
„ arundinis parte fiebant. Teſtis *Plin.* lib. 16 c. 36.
„ Hinc legas, Acta eſt tibijs dextris & ſiniſtris,
„ ideſt ſono acuto & graui, tibijs vtrinque conſti-
„ tutis. Vbi autem legitur, Paribus dextris & ſi-
„ niſtris, Sarranas ſignificat dextrorſum ſiniſtror-
„ ſumque poſitas, quæ pares vocabantur, quod fo-

,, raminis cauerna, vt ait *Seruius*, par erat; ideoq;
,, sonum parem reddebant, vt Phrygiæ impares,
,, quod cauernam imparem habebant, ex quo sonũ
,, reddebant imparem: acutum scilicet partim,
,, & partim grauem. Ex quo *Seruius* interpretans
,, illud *Virgilij* lib. 9. *biforem dat Tibia cantum*, ex-
,, planat biformem, dissonum, imparem, & dissimi-
,, lem, iuxta Phrygiarum tibiarum naturam, quæ
,, hoc à Sarranis distabant, quod, vt ait *Seruius*,
,, cauernã foraminis imparem habebant, vt Phry-
,, giæ distabant, quod dextræ vnicum foramen
,, habebant, vt sonitu vniformi sonarent: sinistræ
,, verò duo, quorum vnum grauem alterum acutũ
sonum reddebant. Pergit postea idem *Manutius*:
,, Si Sarranæ pares sunt & Phrygiæ impares ob fo-
,, raminis æqualitatem, inæqualitatemque, quod
,, ait *Seruius*, manifesto patet Sarranas tam dextras
,, quam sinistras esse posse: quales in Andria *Te-
,, rentij* fuisse existimo, ideoque in inscriptione le-
,, gitur, Tibijs paribus dextris & sinistris, id est,
,, Sarranis. Et in Adelphis, vbi legitur, Tibijs
,, Sarranis, easdem opinor fuisse cum paribus dex-
,, tris & sinistris. Et in Phormione, Tibijs impa-
,, ribus, explano, Tibijs Phrygijs dextris, & sini-
,, stris. Hanc opinionem meam id confirmat, quod
,, nunquam reperi Phrygias & Sarranas nomina-
,, tas, vna cum paribus aut imparibus, quod indi-
,, cio est paribus ad indicandas Sarrànas, & impa
,, ribus ad Phrygias satis fuisse.

Alias Tibias non nisi nomine tenus recensuere autores, de quibus præter nomeņ nihil proditum

repe-

reperire licuit, tales ἰσλουθοὶ, quæ etiā inter Tibiarum ſpecies recenſentur à *Pollucc* lib. 4. cap. 10.

Sed nos paulo fuſius per Tibiarum genera varia euagati ſumus, alia adhuc addituri, niſi ea ex *Gyraldo* Poet. Dialog.6. *Bulingero* lib.de Theatro, *Scaligero* in Poet. *Ariſtotele* Polit. lib. 8. *Alexandro ab Alexand.* Gen.Dier. lib. 4. cap.17. *Polluce*, *Athenæo* & paſſim alijs abundè peti poſſent.

CAPVT VII.

De Arte TIBIAS inflandi.

TIbicinum officium in flando exſtitit, vnde *Feſto*: *Flator, Tibicen.* Et apud *Arnobium* lib. 2. Adu. Gent. *Tibia calamoque flatantes*, pro tibicinibus. Sic Tibias inflare dixere Latini, vbi vſus Tibiarum exprimendus fuit. *Tertullianus* aduerſ. Marcionem lib.2. *Nec tu enim ſi in Tibiam flaueris, hominem Tibiam feceris, quanquam de anima tua flaueris, ſicut & Deus de ſpiritu ſuo.* Non abſimili loquendi modo Apuleius lib. 6. *Vt Muſæ quidem chorum canerent, Tibias inflaret Satyrus, & Paniſcus ad fiſtulam diceret. Arnobius* lib.2. *vt inflandis bucculas diſtenderent Tibijs.* Atque eleganter *Claudianus* Panegyr. de Conſul. Manl. Theod.

Qui nutu manibuſque loquax, cui Tibia flatu,
Cui plectro pulſanda chelys.

Ita etiam Græci. *Euripedes* Phœniſſ.

λωτοῦ κατὰ πνεύματα μέλπη.
Tibia per flatus ſuauiter canis,

Interdum tamen pro *inflare, ad Tibias dicere* Latini vsurpant, ita *Lampridius* in Heliogabalo: *Ipse saltauit, cantauit, ad Tibias dixit, tuba cecinit, pandurizauit, organo modulatus est*. Sic *Apuleius*: *ad fistulam dicere*. Eidem Tibia *ingere* dicitur lib. 5. Metã: *Iubet citharã loqui, psallitur: Tibias ingere, sonatur: choros canere, cantatur. Quę nullo presẽte cũctos dulcissimis modulis animos audiẽtium remulcebant*. Interdũ etiã *canere* dicitur is qui Tibias inflat. *Cic*. lib. 2. de Orat. *Quemadmodum Tibicen sine Tibijs canere, sic orator sine multitudine audiente eloquens esse non potest*. *Gellius* lib. 5. cap. 1. *Tum scias & qui dicit & qui audit frustra esse, neque ibi Philosophum dicere, sed Tibicinem canere*. Et *cantus Tibiarum*, *Solino* cap. 24. alijsque. Vnde tibicines ὑπ' αὐλὸν ᾄδειν dicũtur apud *Plutar*. lib. de Aud. Et idem ex *Corn. Nepote* liquet in Pręf. *scienterque tibijs cantasse*. Atque hinc etiam colligo artem fuisse Tibiarum cantum, quam quidam scienter, quidam verò indoctè callebant. Non obscurè illud innuere videtur *Lucianus* Dialog. Adu. Indoct. vbi quærit, si quis Tibia canendi artis prorsus ignarus forte nactus sit Timothei Tibias, aut quas Ismenias septem talentis Corinthi emit, an-ne arte inflabit? vel nullus vsus huic rei erit, quia scitè vti nequit, Ita etiam *Calphurnius*:

——*Docili calamorum Nyctilus arte*.

Quam in sententiam eleganter differentem audiamus *Max. Tyrium* Dissert. 16. sed hic per interpretem: *Scientiæ namque successionem disciplina efficit: ipse verò artis vsus non est vt ab arte ars fiat, sed vt*

ampho-

amphora à figulo, Tibiç cantus à Tibicine, ab imperatore efficiatur victoria. Ideoq; Tibicines ab *Ouidio* Artifices dicuntur Faſtor. lib.6.

Adde quod Aedilis, pompa qui funeris irent,
Artifices ſolos iuſſerat eſſe decem.

Græcis τεχνῖται commune nomẽ muſicis, thymelicis, & hiſtrionibus. Ita apud *Gellium* lib. 20. cap. 4. Comœdi, Tragœdi, Tibicines & id genus artifices appellantur Græcè, οἱ περὶ Διόνυσον τεχνῖται. Præclarè Timotheus, tibicen ille nobiliſſimus, duplicem ab ijs mercedem exigere ſolitus erat, quos antea ab illius artis magiſtris inſtitutos recepiſſet, ac ſimplicem ab ijs qui rudes ei traderentur. Nam vt hi docendi, ſic illi prius dedocendi quam erudiendi videbantur.

Explerunt autem Artis huius munus omne Tibicines, ſpiritu inflato & apto digitorum regimine, quo ſpiritus varie moderatus eſt in apertis vel clauſis Tibiarum foraminibus. Et non vnam modo Tibiam, ſed & duas eodem flatu inſpirarunt, cuius rei indicium dat *Auguſtin.* tract. 19. in Ioan. *Si vnus flatus inflat duas Tibias, non poteſt vnus ſpiritus implere duo corda, ſi vno flatu Tibiæ duæ conſonant. Iul. Pollux* lib.4. cap.9. Ἐπὶ δὲ σύριγγος εἴποις ἄν, παράγειν ἐπ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ στόματος, καὶ παραφέρειν, καὶ διασπείρειν τὸ πνεῦμα, *De ſyringe autem dices, deducere in eam ab ore ſpiritum, deferre, diſpergere anhelitum.* Auram Tibialem hunc tibicinum ſpiritum nominat eleganter *Sidonius* lib. 19. Epiſt. 13.

Date paruulos Choraulas

Qui-

Quibus antra per palati
Crepulis reflanda buccis
Gemit aura Tibialis.

Et quia ex flatu sonitum emittit, *flamen* Tibię dicit *Horatius* lib 3. Od. 19.

.... Cur Berecynthiæ
Cessant flamina Tibiæ.

Susurrus Tibiarum *Claudiano* in Fescenn. v. 53.

Calamisque flexuosus
Lene Mincius susurret.

Spiramen Tibiæ tribuit *Statius* Thebaid lib. 8.

—Gemina æra sonant, idæaque terga
Et moderata sonum vario spiramine buxus.

Totam in inflandis Tibijs actionem tibicinum aptè adumbrat *Iul. Pollux* Onom. lib. 4. cap. 9. lib. 5. cuius verba ita interpres reddidit: *De Tibijs verò inspirare & inflare dices; aut deflare & spiritū in Tibiam transmittere. Impletis maxillis, tumidis, inflatis, eleuatis, patulis, adhærentibus, spiritu repletis, aut ocioso vultu, improbo, ignoranti descensum spiritus.* Ex illis recensitis nonnulla etiam inter canendum Tibijs occurrentia habet *Heliodorus* lib. 2. Aethiop. *Ea de causa quod illi intumescere genas inter canendum Tibijs* (ἐν τοῖς αὐλήμασιν) *videbat, & vehementer inflando præter decorum ad nares exurgere, oculis incensis ac sua sede excedentibus.* Quippe, quia magno nisu spiritus inflari debuit, buccæ, & genæ intumuerunt. Ita apud *Aristenetum* lib. 2. Epist 6. ὡς αὐλητρίδος υἱὸς ἐξαίρεις τὰς γνάθους, *Velut tibicinæ filius inflas buccas.* Ideoque in Veterum sacrificijs, & alijs passim marmoribus tibicines sem-

per

per obſeruantur inflatis buccis. Quæ quia deformitatem nonnunquam inferebant, à Mineruā abiectæ Tibiæ memorantur. *Plautus* Sticho Act.4. Sc.6.

Age Tibicen quando bibiſti, refer ad labias Tibias,
Suffla celeriter tibi buccas quaſi proſerpens beſtia.

In laudem Tibicinis apud *Pollucem* lib.4 cap.9. tit. 6. dicitur ἔμπνυς, ἔυπνυς, μέγα φυσῶν, μέγα πνέων, *benè ſpirans, inflatus, magnum ſpirans, valde inflans, ſolidũ ſpirans*. Quemadmodum vilis Tibicen ἄπνους, ἀσθενής, *ſpiritu carens, infirmus*.

Non autem ſatis erat magno niſu inflaſſe, niſi ſonus debita proportione ſpiritus temperaretur. Quemadmodum apud *Athenęum* lib. 14. non ineptè Caphesias tibicen, cuidam ex diſcipulis ſuis altiſſimo ſono Tibiam inflare conanti dixit manu feriens, in ea ſoni magnitudine ſitam non eſſe artis bonitatem, ſed vt rectè ſonus in magnitudinem attollatur. Ideoque *Pollux* Tibicinem laudat pleno vtentem ſpiritu in magnitudine, ſono, & robore, non immediatè conturbantem vultum. Spiritus etiam alteratio varia varios ſonos efficit, ſi credimus *Ariſtoteli*, qui lib.5. de Generat. Anim. putat ſpiritum calidum craſſitudine ſua grauitatem vocis efficere, frigidum verò pro ſua tenuitate contrarium facere, illudque maximè in Tibijs patere, qui enim calido vtuntur ſpiritu, illi talem emittunt, qualem Siticines & lamentantes grauiorem ſonum inſpirant Tibijs, ex eiuſdem ſententia.

Spiritus, quo inflata eſt Tibia, iuuabatur ſæpe lingua atque labro. Ideoque *Lucretius* lib.4.

Vnco sæpe labro calamos percurrit hiantes.
Et eodem sensu *Virgil.* Eclog.2.

Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.
Sic etiam apud *Theocrit.* 24. Eidyll. χείλεα θλίβειν. *Pollux*: Plura etiam horum communia ad tibicinem pertinent, hic enim non modo εὔπνους, *benè spirans, sed & εὔγλωττος, εὔστομος, πυκνὸς, συνεχὴς, lingua facilis, ore probatus, densus, continuus.*

Maximè autem agili manuum ministerio spiritus moderabatur vnde in Tibiæ inflatione & oris & manuum artificium coniungit *Ouidius* Fast.6. de Tibiæ à Minerua abiecta:

Inuentam Satyrus primum miratur, & vsum
Nescit, & afflatam sensit habere sonum.
Et modo dimittit digitos, modo concipit auras,
Iamque inter Nymphas arte superbus erat.

Ammian. Marcellinus lib. 30. *Cumque apponerentur exquisitæ cupediæ, & ædes pulsu neruorum, articulato flatilique sonitu resonarent.* Totam hanc artem *Cyprianus* mirè expressit in lib. de Spectac. si aliàs hic liber ipsi iure adscribendus sit, vbi de Choraula in hanc loquitur sententiam: *Alter cum choro & cum hominis canora voce contendens spiritu suo, quem de visceribus suis superioribus nitens hauserat, Tibiarũ foramina modulãs, nunc effuso, & nũc intus recluso, ac represso, nunc certis foraminibus emisso, atque in aërem profuso. Item in articulos sonum frangens loqui digitis laborat, ingratus artifici, qui linguã dedit.* Non elegantius manuum in Tibijs pulsandis ministerium exprimi potuit, & inde non difficile erit concipere quid per loquaces manus intelligit *Petronius* in Fragm.

Tin-

Tinctus colore noctis
Manu puer loquaci.

Aegyptium nempe tibicinẽ de quo *Iuvenal.* Sat. 15.

— Inde Virorum
Saltatus nigro Tibicine.

Nec aliam ob causam digiti saltare dicuntur apud *Nonnum* Dionysiac. lib. 3.

Ἐκ δὲ πολυτρήτοιο πόρου σκιρτήματι χειρῶν
Σύνθροον ἐκρούσαντο μέλος μυκήτερος αὐλοῦ
Δάκτυλοι ὀρχηστῆρες ἐπιθλίβοντες ἀοιδήν. i. e.

Ex multum perforato transitu verò, saltatione manuum.

Concordem pulsabant cantum mugientis Tibiæ
Digiti saltantes, stringentes cantilenam.

Iul. Pollux lib. 4. Ἀπόδεξαι καὶ τὴν αὐλητοῦ εὐχέρειαν, καὶ τὴν ταχυχειρίαν, καὶ τὴν εὐχειρίαν, *Nota etiam Tibicinis manuum agilitatem, & celeritatem, & facilitatem*. Totum artificium constitit in facili digitorum contractione & porrectione, iuxta effatum *Ciceronis* de Nat. Deor. lib. 2. *Digitorum contractio facilis, facilisque porrectio, propter molles commissuras & artus, nullo in motu laborat: Itaque ad pingendum, ad figendum, ad sculpendum, ad neruorum eliciendos sonos ac Tibiarum, apta manus est admotione digitorum*. Vnde Tibijs lyrisque tractatis sibi obtritas manus conqueritur ille apud *Aristophanem* in Conuiuiatoribus, teste *Athenæo*. Et hoc idem est quod *argutię digitorum* significant, & *ad numerum articulus cadens* apud *Ciceronem* in Oratore. Non aptius illa omnia describi possunt, quam à *S. Paul. Nolan.* qui, *Bulengero* citatus, in nat. 9. quẽ

in honorem S. Fœlicis cecinit, de aduentu Nicetæ cuiusdam Episcopi, deque modulationibus ita:

—— Vel qui perflantia textis
Labra terit calamis, licet vnum carmen ab vno
Ore fluat, non vna sonat, variosque magistra
Temperat arte sonos, arguta foramina flatu
Mobilibusque regit digitis, clauditque aperitque.
Vt rapida vice dulcis eat, redeatque cauernis
Currens Aeolios modulabilis aura meatus
Explicet ......

Aristophanes in Veneris prosapia apud *Athenæum* lib.14. qua lege capiendum sit poculum ostendens; αὐλητικῶς tibicinum modo, *curuandos esse digitos* dicit. Et quia condylus dictus articulus, nodus, iunctura vel incuruatura qua digitus flectitur, vt ex *Martiano Capella* lib. 1. *Cæl. Rhodigino* lib.4. cap.3. alijsque patet, ideo sunt qui ita interpretantur illud *Martialis* lib.5. Ep.80.

Parui Tibia condyli sonabit, quasi condylus diceretur in Musicis digitorum curuatura vsq; ad dimidiū orbem. Alij in arte musica peritiores, inter canendum Tibijs, manus certum in modū direxerunt, quod *discapedinare* dixere, vt ex *Apuleio* percipio Florid. lib. 1. *Primus Hyagnis manus in canendo discapedinauit*.

CA-

CAPVT VIII.

TIBIARVM Sonus.

EX *Cicerone* lib. 2. de Nat. Deor. aurium est admirabile quoddam artificiosumque iudicium, quo iudicatur & in vocis & in Tibiarum neruorumque cantibus varietas sonorum, interualla, distinctio, & vocis genera permulta, canorum, fuscum; læue, asperum; graue, acutum; flexibile, durum; quæ hominum solum auribus iudicantur. Itaque cum aurium voluptati vt plurimum dicatę fuerint Tibiæ, sonus gratia, quem redderent diuersum, inflatæ sunt, sine hoc inutiles & abijciendæ, quemadmodum *Cicero* in Bruto; *Ita se res habet, vt si Tibię inflatę non referant sonum, abijciendas eas sibi tibicen putet*. Quomodo autem ex inflatis Tibijs sonus eliceretur, leges certas præscripsisse Olympum Marsyæ discipulum *Plato* testatur, ex relatione *Alexand. Sardi* de Rer. Inuent. lib. 1.

Spiritus verò quem inflatum & acceptum reddiderunt *sonus* vel sonitus dicebatur interdum etiam *vox*, licet frequentius vox propriè hominum sit seu brutorum, vt monet *Isidorus* lib. 2. cap. 19. *& in alijs abusiuè, non propriè, sonitus vox vocatur: Vt, vox tubę infremuit, fractasque ad littora voces. Nam proprium est vt littore resonent scopuli; &, at tuba terribilem sonitum procul ære canoro*. Ideo *sonatores* pro tibicinibus & id genus artificibus Senecę in Claudij funere. Et *Apuleius* lib. 5. Met. *Iubet Ti-*

bias iugere, sonatur. Per similitudinem etiam Tibijs concessam esse *vocem*, consentit *Aristoteles* de Anima lib. 2. cap. 8. *Vox autem est sonus quidam animati, nullum enim inanimatum vocem emittit: sed per similitudinem dicitur vocem edere, vt Tibia & lyra*. Murmur sonum Tibiæ vocat *Ouidius*, Metam. lib. 14. vers. 537.

—*Et inflati compleuit murmure buxi*.

Dicitur etiam mugitus, strepitus, modulamen, flatus, &c. scilicet secundum diuersitatem modorum Tibiæ quos eleganter persequitur *Prudentius* libr. Apotheos.

Adde & distinctum quem musica Tibia flatum
Concipit, aut ille est presso modulamine parcus,
Aut tumidum largo sublimat flamine bombum,
Aut raucos frangit modulos, aut lene susurrat,
Aut exile trahens sonitus producit acutos,
Aut murmur tenerum sublidit voce minuta.

Fuit itaque varius earundem sonus, prout varijs modorum differentijs adhibitæ sunt, quas plurimas apud plurimos vsurpatos prolixiùs recensebimus capite sequenti. Hic tantùm sonorum illorum varietatem necessariam ad varios vsus, quibus Tibię olim destinatæ sunt, asseremus ex Diuino *Paulo* Epist. 1. ad Corinth. cap. 14. vers. 7. *Atqui animę expertia quę sonum edunt, & Tibia, & cithara, nisi distinctionem sonis dederint, quomodo cognoscetur quod Tibia canitur aut cithara? Etenim si incertum sonum tuba dederit quis apparabitur ad bellum*. Et eam præcipuè ob causam *Polluci* tales laudantur Tibiæ; πολύφθογγος αὐλὸς, πολύκρουστος, πολυκαμπὴς, πολύφωνος,

πο-

πολυμελὴς, πολυμελπὴς, *multisonans Tibia, iactabunda, flexilis*, scilicet in cantu ad sonum variandum, *variè sonans, canora, varios concentus habens*.

Pulchrè apud *Ciceronem* lib. 3. de Oratore, omnis motus animi suum quendam à natura habet vultum & sonum & gestum: totumq; corpus hominis, & omnes eius vultus, omnesque voces, vt nerui in fidibus ita sonant vt à motu animæ sunt pulsæ. *Nam voces*, inquit *Tullius*, *vt chordæ sunt intentæ, quæ ad quemque tactum respondeant, acuta, grauis, cita, tarda, magna, parua; quas tamen inter omnes est suo quæque in genere mediocris. Atque etiam illa sunt ab his delapsa plura genera, lene, asperum; contractum, diffusum; continenti spiritu, intermisso; fractum, scissum flexo sono; attenuatum, inflatum. Nullum enim est horum similium generum quod non arte & moderatione, tractetur: hi sunt actori, vt pictori, expositi ad variandos colores*. Quicquid de humanæ vocis varietate refert *Cicero* id omne ferè Tibiarum cantibus accommodat & adaptat *Pollux*, qui plurimos & diuersos sonos Tibiarum recenset, ex rebus petitos, quibus varijs earum cantus competebant. Hæ enim Onomast. lib. 4, c. 9. tit. 6. ipsi sũt cantus differentiæ: ἄυλημα ὄρθιον, στερεὸν, πλῆρες, ἐμμελὲς, μονόκλονον, μονόκωλον, πολύτροπον, προσαγωγὸν, εὐκαμπὲς, πολύκαμπτον, θρηνητικὸν, γοῶδες, ὀξὺ, λιγυρὸν, πομπικὸν, παραξυντικὸν, ἐνόπλιον, πυῤῥίχιστικὸν, σπονδεῖον, τροχαῖον, γαμήλιον, παροίνιον, *Tibiæ cantus rectus, firmus, plenus, concinnus, simplex, vnimẽbris, varius, illecebrosus, mollis, flexilis, lachrymabilis, lugubris, acutus, stridulus, fastuosus, irritatorius, militaris, tripudiatorius, spondiacus, trochæus, nuptialis, inter pocula sonans*.

Inter-

Interdum enim Tibiæ sonum gratissimum fuisse auribus & suauissimum obseruo, interdum stridulũ & inconditum. Prius manifestum est ex illo Philippi lib. 1. Florileg. Epigr. num 1.

Ἵμερον αὐλήσαντι πολυτρήτων διὰ λώτων.

Suauiter canenti per foraminatas lotos.

& *Virgilio*:

Dulciloquis calamos Euterpe flatibus vrget.

Quibus accinit *Tibullus* lib. 1. Ecl. 8.

Et Tyriæ uestes, & dulcis Tibia cantu.

Vnde facta comparatione cum summa dulcedine, Tibiarum sono vtitur *Augustinus*, Serm. 246. de tempore: *Nullus*, inquit, *quamlibet chordarum & Tibiarum sonus, nulli amplexus, pulchritudini, inspirationi, dulcedini & amplexibus sapientiæ conferuntur*. Ideoq; non immerito apud *Ouidium* Metamor. 12.

Longaue multifori delectat Tibia buxi.

Imo ipse funebris Tibiæ cantus tristis & querulus dulce quiddam & delectabile habuit quod ex *Apuleio* constat Florid. 3. *Tibia*, inquit, *questu delectabilior, & fistula susurru iucundior, & buccina significatu longinquior*. Et idem per *dulces querelas* indicat *Lucretius* lib. 4.

Tibia quas fundit digitis pulsata *canentum.*

Horat. lib. 3. Od. 7.

Sub cantum querulæ despice Tibię.

Et quia cõquerendo raucescimus, nonnulli *Raucam Tibiam* dictam volunt *Propertio* lib. 3. Ecl. 10.

E contrario interdum horridum & stridulũ quid sonabat, cuius rei indicium dat *Catullus* Epigr. 65.

Bar-

Barbaraque horribili stridebat Tibia cantu .

Nec diuersum sentit *Valer. Flaccus* Argonaut. lib. 2.

— *Sacris hinc ignibus Ida*

Vibrat & horrisone respondent Gargara Buxo .

Talem Tibiam, βαρύβρομον αὐλὸν vocat *Euripedes* in Helena. *Apuleius* lib. 10. *Ac ponè tergum tibicen orthium canebat bellicosum : & permiscens bombis grauibus tinnitus acutos .* Vnde Tibiæ modos inconditos vocat *Maximus Tyrius* Differt. 27. αὔλημα ἄσημον Et perstrepere vt Tibia dicitur cor eorum, qui valde trepidant, quemadmodum sancta oracula explicari debent *Ierem.* 48. *Propterea cor meum ad Moab quasi Tibia resonabit : Et cor meum ad viros muri fictilis dabit sonitum Tibiarum : quia plus fecit quam potuit, idcircò perierunt .* Ad rem nostram *Homero* Hymn. in Matr. Deor. τρόμος αὐλῶν, *tremor Tibiarum,* dicitur. Hunc tamen *Tibiarum strepitum, amabilem* idem prædicat in Hymn. Mercur.

Tanta sonorum varietas orta est à varietate Tibiarum de qua nos suo loco, vnde παρθένιοι αὐλοὶ erant clarissimi & acutissimi soni, ex *Aristotele* lib. 8. cap. 1. Hunc autem acutum sonum in Tibijs fieri idem probl. 39. sect. 19. putat, quia exiguus aër citò feratur Tibia inclusus.

Diuersitas etiam foraminum in ijsdem Tibijs varios sonos effecit. Ita de Tibiarum foraminibus vicinis ori inflantis sonus acutus emittebatur : de longinquis autem & termino proximis grauior. Itē acutior per patentiora foramina, grauior per angusta, si credimus *Macrobio* lib. 2. in Somn. Scipion. cap. 4. qui vtriusque causæ rationem vnam addit,

quia

quia spiritus vbi incipit fortior est, remissior vbi desinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, contra autem in angustis contingit & eminus positis. *Galenus* autem, quia grauem sonum sine latitudine, acutum sine angustia fieri posse negat, dicit lib. 3. De symptom. Caus. viæ, qua spiritus intrat, latitudinem, sonum efficere grauiorem, in Tibijs quas Siticines inflabant, quæ etiã ob materiam, ex qua constabant, purum sonum odere non potuere, ex mente eiusdem.

Ipsa quoque eadem foramina modò aperta modò clausa diuersum sonum ediderunt, quod *Quintiliano* afferenti crediderim, qui lib. 2. cap. 3. ita: *Tibię eodem spiritu accepto alium clausis, alium apertis foraminibus, alium satis purgatę, alium quassæ sonũ edunt*. Ideoque apertas Tibias alibi vocat, quæ apertis omnibus foraminibus sonant clarius, etenim Tibias, pręclusis, quibus clarescunt, foraminibus, recto exitu grauiorem spiritum reddere monet idem *Fabius* lib. 1. Inst. Orat. cap. 11.

Lingularum conformatio non parum contulit ad soni varietatem, quod ex *Aristotele* probabo, cuius verba ex lib. de ijs quæ sub auditum cadunt, hic latinè afferam: *Quod & perspicitur in Tibijs, nam quę secundarum lingulas habent obliquas, molliorem quidem illæ vocem edunt, verum minus tamen clarã, labens enim aer protinus in spaciosam laxitatem incidit, neque vlla contentione rapitur, neque collectus fertur, sed dispersus. In lingulis autem duriusculis, vox & durior & clarior excitatur, si quis eas magis labris premat, quod violentiore impetu spiritus feratur*.

tur. Ex eodem *Aristotele* cornua in Tibijs plus vel minus aſſata, ſpiritus inflatus violentior vel mollior, & erumpens creber atq. contentus ſonum variare plurimùm poſſunt.

Ex tot diſtinctis ſonis in Tibijs erat concentus quidam tenendus, vt *Tullius* loquitur lib. 2. de Republ. ſymphonia dicta, quam definit *Iſidorus* lib. 2. cap. 19. moderationis temperamentum ex graui & acuto concordantibus ſonis, ſiue in voce, ſiue in flatu, ſiue in pulſu. De quibus nos alibi, hic enim properamus ad modos Tibiarum ex diuerſis ſonis ortos explicandos.

CAPVT. IX.

De Modis Numeriſque TIBIARVM.

Tibicines non modo varios percuſſionum modos habent, vt loquitur *Cicero* lib. 1. De Orat. ſed etiam varios cantus, nec pauciores nomos. Frequentamenta numeris modiſque addit *Gellius* lib. 1. cap. 2. *ſi numeros & modos & frequentamenta quædam incineret*. Nos de ſingulis breuiter pauca dicturi ſumus. *Tibinos à Tibijs modos* dixerunt; vt *Varro* apud *Non. Marcellum* de Propriet. Serm. C. 1. Eoſque varios reperio ex diſcrimine Tibiarum & diuerſitate cantus, vt immeritò *Propertius* lib. 2. El. 22.

Siue aliquis molli deducit candida geſtu
Brachia, ſeu varios incinit ore modos.

Modos enim incinere verbum eſt proprium tibici-

tum, quod pluribus cum possem ostendere, ex solo *Gellio* probabo, qui lib.4. cap.13. *Si modulis leuibus Tibicen incinat*, & ibidem: *Incentiones Tibiarum*. Vnde *incentiuæ Tibię Varroni*, & *Apuleius* lib. 10. *in varios modulos lasciua concinente Tibia*.

Tantum differunt atque distant inter se harmoniarum naturę, vt qui audiunt aliter atque aliter afficiantur, neque eodem modo ad vnamquamque earum moueantur, quod de Republ. lib.8. c.5. monet *Aristoteles*. Idque satis inferius patebit vbi Tibiarum ad commouendos animos vsus tradetur. Interim exinde facile intelligo quo sensu dixerit *Cicero* lib. 2. de Leg. *Ceruices & oculos torquere ad modos Tibicinis*. Isti modi pro seria vel iocosa Comœdia ita attemperabantur, vt argumentum fabulę ostenderent. Illud patet ex inscriptionibus omnium Comœdiarum *Terentij*, vt in Andria: *Modos fecit Flaccus Claudij F. Tibijs paribus dextris & sinistris*. Sed hoc passim apud Autores deprehendo interdum hos cum illis confundi. Vtrosque tanquam diuersos recitat *Horatius* de Art. Poët.

Accessit numerisq; modisq; licentia maior.

Sed euidentiorem differentiam constituit *Cicero* in Orat. *Quicquid*, inquit, *sub aurium mensuram cadit id numerus dicitur, etiãsi absit à versu. Modus æstimatur sono & interuallo vocum & concentu*. Ab alijs autem modos numerosque non pro diuersis haberi passim occurrit. Ita harmonia vel concentus Phrygius modò per modos modò per numeros exprimitur. De numeris Phrygijs *Lucretius* lib. 2.

Et Phrygio stimulat numero caua Tibia mentes.

Sic

Sic huic accinens *Propertius* lib.2. El.22.

Et Phrygis insanos caeditur ad numeros.

Qui *Tibullo* modi dicuntur lib.1. El.4.

Et secet ad Phrygios vilia membra modos.

Vti & *Ouidio* Fast. lib. 4.

Tibia dat Phrygios, vt dedit ante, modos.

Græcis νόμοι dicti sunt, quos *Suidas* ita interpretatur; μουσικοὶ τρόποι καθ' οὕς τινας ᾄδομεν, modi musici secūdum quos canimus. Erat autem certa quædam modulatio legibus deuincta, ita vt de alia in aliam transire nefas esset, quod *Plato* docet lib. 3. de Leg. Mus. Ex *Plutarcho* lib. de Music. nomi dicti sunt, quod sicuti leges infringere ac violare, ita & legitimā modulationum formam in quoque genere transire nefas sit. Altius vocis originem repetit *Aristoteles*; qui Probl. sect. 19. q. 28. quęrens cur nomi vocentur οὓς ᾄδουσι, *quos canunt*, quia, inquit, antequam leges scirēt leges cantabāt, ne eas obliuioni traderent. Quod de Cretensium pueris testatur *Aelianus* Var. Hist. lib. 2. cap. 39. qui iubebantur cum quodam concentu & melodia τοὺς νόμους perdiscere, vt ex Musica voluptatem caperent, & facilius eas leges memoria complecterentur.

Modi, vt & numeri, & qui Græcis νόμοι vocabantur, diuersi à diuersis recensentur. A *Suida* ad septem referuntur à Terpandro repertos, qui erant, *orthius*, *tetradius*, *acutus*, *Dorius*, *Ionius*, *Phrygius*, *Lydius*. Primis temporibus tria tantum fuere αὐλημάτων genera, referente *Pausania* pag. 291. *Lydium*, *Phrygium*, *Dorium*, Tibijs singularibus. Pronomus autem primus Tibias, quæ commodè ad

omnem harmoniam se haberent, inuenit, cum prius alijs Tibijs ad Lydium, alijs ad Dorium, alijs ad Phrygium vterentur. Nos omnium modorum; quorum apud Authores indicia reperimus, diuersitatem commodè considerabimus, vel quatenus à varijs autoribus aut regionibus vbi reperti sunt, vel à varijs vsibus & effectibus quos præstiterunt, ortam. De modorum diuersitate à diuersis prouincijs, sic *Cassiodorus* lib. 2. Epist. 40. Hoc totum inter homines quinque tonis agitur; qui singuli prouinciarum vbi reperti sunt nominibus vocitantur. *Dorius* pudicitiæ largitor & castitatis effector est. *Phrygius* pugnas excitat & votum furoris inflammat. *Aeolius* animi tempestates tranquillat, sonumque iam placidis attribuit, *Iasius* intellectum obtusis acuit, & terreno desiderio grauatis cœlestium appetentiã bonorum operatur, indulget. *Lydius* contra nimias curas animæque tædia repertus, remissione reparat, & oblectatione corroborat. De his vide *Vossium* de 4. Artib. Popul. cap. 4. Eleganter eorundem varietatem omnem paucis adumbrat *Apuleius* Florid. lib. 1. de Antigenida tibicine; *seu tu velles*, inquit, *Aeolium simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum*. Ab his diuersus est *Heraclides Ponticus* apud *Athenæum* lib. 14. qui negat Phrygiam vel Lydiam vocari posse harmoniam, cum illas tantum tres dicat, quemadmodum etiam tres Græcorum nationes, Doras, Aeonas, Ionas. Dorius modus, qui grauissimus erat, duabus dextris Tibijs incinebatur: Lydius, qui acutissimus, duabus sinistris;

Phri-

Phrygius qui Dorio acutior, Lydio grauior, grauitate simul & acumine temperatus, dextra & sinistra Tibia modulabatur, quod à *Salmasio* in Plinianis Exercitationibus annotatum. De cantu Phrygiæ Tibię, qui ad insaniam concitabat, videri potest *Fabius* lib. 1. cap. 17. Atque pręter *Aristotelem* qui lib. 8. Polit. & *Platonem*, qui de Republ. lib. 3. hoc expresse confirmant, huc etiam respexit *Apuleius* cum ita lib. 8. Metam. *Incitantes Tibiæ cantu lympaticum tripudium*. De Damone Milesio narratur, quod, cum Tibicinam accessisset, quæ Phrygijs modis adolescentes quosdam temulentos ad furorem vsque incenderat, iusserit ad Doricas leges tonum demittere; quo illi demulsi quievere. Vnde vtrique modi, alter altero frequenter temperabatur, quod non obscurè apud *Horatium* deprehenditur Epod. Od. 9.

Sonante mistum Tibijs carmen lyra,
Hac Dorium, illis barbarum.

Quippe Barbarum idem quod Phrygium est. Lydiorum modorum suauitatem ex *Apuleio* deprehēdimus lib. 10. *Iam Tibiæ multiforatiles cantus Lydios dulciter consonant, quibus spectatorum pectora suaue mulcentibus, &c.* Phrygios & Lydios modos Olympi & Marsyæ fuisse memorat *Pollux*, qui etiā Lydiæ harmoniæ inuentionem Antippo tribuit lib. 4. cap. 10. tit. 2. vbi inter harmonias Tibicinum hæ recensentur, *Dorica*, *Phrygia*, *Lydia*, *Ionica*, & *σύντονος* quod interpres reddidit *continua*.

Atque hi modi ab inuentionis loco denominationem traxere. Alios reperio qui vsui, cui adhibiti

biti sunt, & effectui quem] præstiterunt, nominis originem debent. Eorum nonnullos breuibns comprehendit *Maximus Tyrius* Orat. 7. *Nec enim in musicis vnus est modus aut vnum tempus. Pulchrum in bello id quod orthium* (ὄρθιον) *nominant: pulchrum in conuiuio id quod parœnion* (παροίνιον) *vocatur. Ac Lacedæmonijs pulchrum quod* ἐμβατήριον *appellatur. Atheniensibus verò quod* κύκλιον *dicunt. Pulchrum insequenti hosti quod* ἐγκελευστικὸν, *pulchrum fugienti quod* ἀνακλητικὸν *nuncupatur.* Modum τοῦ ὀρθίου μελῳδίας inuenisse Terpandrum Methymnæum docet *Plutarchus* lib. de Music. Ille autem modus tibicinum apud *Scholiasten Aristophanis* ita dictus est quia erat εὔτονος, & sonum sublatum effecit, quod confirmat *Gellius* lib. 16. cap. 19. *Stansque*, inquit, *in summæ puppis foro carmen quod orthium dicitur, voce sublatissima cantauit.* Vnde ille modus ad prœlium excitandum aptior erat & εἰς πόλεμον ἐρεθιστικὸς dicitur *Eustathio* in lib. 2. Iliad. Et de eodem *Suidas* tradit, Timotheum Tibicinem Mineruæ orthium modum canentem, in tantum affecisse Alexandrum modulatione, vt is audiens ad arma exsilierit. Dictus quippe orthius Mineruæ nomus est, quod vt ex alijs, tum ex *Pindaro* constat Pyth. vlt. Plures alij fuere Tibicinum modi, quos latè recensent *Pollux* lib. 4. cap. 10. tit. 2. *Eustathius*, *Hesychius*, & *Athenæus* lib. 14. atque in eum eruditissimus *Casaubonus*. Ex quibus plurima congesta videri possunt apud *Scaligerum* de Arte Poëtic. lib. 1. cap. 19. & 20. & *Bulingerum* de Theatro lib. 2. c. 17.

c. 17. De Tibiarum cantu selectissima habet *P. Faber in Agonist.* lib. 1. cap. 4.

Propter hanc modorum diuersitatem non immerito *Pindarus* Pyth. od. vlt. cantum Tibiæ vocat κεφαλᾶν πολλᾶν νόμον, quia multiplex & quasi diuersorũ corporum Tibijs est sonus. Eodem iure pro Tibiarum cantu *Plinius* lib. 8. c. 42. Symphoniæ cantum substituit. *Polluci* variæ sunt symphoniæ seu cantus Tibiarum species, lib. 4. cap. 16. tit. 4. Porro, inquit, modi Tibiarum cantus sunt κρέματα, συρίγματα, τερετισμοὶ, τερετίσματα, νιγλάροι, *pulsationes, sibilationes fremitus, niglari.* Prima verò Tibicinũ μαθήματα, *exercitamẽta* πεῖρα, καὶ γρόνθων, *experimentum, rudimentum.* Athenis verò συναυλία quædam erat, συμφωνία, *concentus*, Tibicinum in Panathenęis concinentium. Nonnulli verò συναυλίαν προσαυλήσεως speciem esse putant, sicut & Tibiæ cantum.

In Tibiarum modis προαύλιον, seu præcentio quædam fuit, quæ in Tibiarum cantu idem erat ac in Poesi prologus & proœmium quod est initium sermonis, quemadmodum *Aristoteles* lib. 3. Rhetor. Et illud idem indicat *Plato* Cratylo ὥσπερ τῆς ἀθηναίας νόμε προαύλιον σημαινούσαι *vt canere præcentionem nomi Mineruæ.* Sed cum exeundum esset è Theatro, funere aut sacrificio, ἐξόδιοι νόμοι *canebantur. Hesych.* ἐξόδιοι νόμοι δι' ὧν πάντες ἐξελάσονται.

In illis nomis imprimis cautum est, ne dissonum quid aut colonomus fieret, cuius meminit *Ausonius* Epist. 11. ad Paulum: *Denique dissonum*, inquit, *quem colonomum existimo propriè à Philosophis appellatum, adcreui.* κόλος νόμος, idest mutilus, vt *Scaliger in Ausonium.*

CA-

CAPVT X.

A quibus ars TIBIAS inflandi exercita, & apud quos in vsu.

OLim in Græcia Tibijs canendi artem non discebant ingenui, tanquam sordidam, sed hanc sola mancipia exercebant, quæ plerumque ex Arabia perducebantur, teste *Suida*. Deinde ingenuis vsque adeo placere cœpit, vt indoctus haberetur quisquis huius rudis: Donec Alcibiades Tibias abijceret oris deformitate conspecta ad speculum.

Constat itaque inter summas olim virtutes numeratum, Tibia canere, quod non alibi clarius quam apud *Cornel. Nepotem* exstat in Præfatione: *Cum relatum legent quis Musicam docuerit Epaminondam, aut in eius virtutibus commemorari saltasse eum commodè scienterque Tibijs cantasse*. Quæ ille idem in Epaminond. monet ad Romanam consuetudiné leuia fuisse & potius contemnenda; at in Grçcia magnæ vtique laudi. Ideoque Corinthi Ismeniam Tibias septem talentis emisse constat ex *Luciano* Dialog. adu. Indoctos. Nihilominus tamen apud Romanos hæç ars ab ipsis Regibus atque Principibus interdum exercita est, vti de Heliogabalo & Seuero *Lampridius*, & de Nerone *Suetonius*, de Gallieno *Trebell. Pollio*, quippe quam etiam Dijs Gentilium attributam legimus, quod Deos induxerint alios fabros, alios medicos, alios lanarios,

nautas, citharistas, aulœdos, venatores, pastores, rusticos, quemadmodum horum numinum contumeliam Paganis obijcit *Arnobius* adu. Gent. lib. 3.

Ab alijs autē ars Tibicinum parui pēdebatur, qui vel Philosophiam vel alias artes prætulerunt, quemadmodum Philiscus Milesius, qui primo Tibicen fuit, deinde Rhetor, quem *Isocrates* ideo αὐλοτρύπην vocat. De Satyro Tibicine perhibet *Aelianus* Var. Hist. lib. 3. cap. 33. quod, cum persæpe Aristonis Philosophi disputationibus interfuisset, his quæ docebantur mire affectus, dixerit: Cur ergo non igni trado hoc nihil vtile telum? Insinuans Tibiam & quodammodo suam artem ad Philosophiæ studiū extenuans, & nihili æstimans. Marcus Octauius Herennius prima adolescentia Tibicen, postquam arti suæ diffisus est, instituit mercaturam & bene re gesta, decimam Herculi profanauit, quam historiam ex Mascurio Albino prosequitur *Macrobius* lib. 3. Saturn. cap. 6. Nimirum eleganter *Apuleius* de Deo Socratis rationem bene viuendi omnibus æque necessariam dicit, non autem rationem pingendi & psallendi; quam quiuis bonus vir sine turpitudine, sine labe contempserit. Ideoque meritò subiungit: *Nescio, vt Ismenias Tibijs canere, sed non pudet me Tibicinem non esse: nescio vt Apelles coloribus pingere, vt Lysippus fingere, sed non pudet me non esse significem.*

Viguit hic Tibiarum vsus apud omnes gentes, quarum nonnullas hic potiùs indicare quam omnes recensere placet, quia passim in textu reliquo operis earum plenior fit mentio. Romanos taceo apud

quos non infrequens earum vsus passim lib. 2. docetur. Apud Gręcos Tibicinum ars multum commendabatur, quod pluribus astruit *Athenæus* lib. 4. Ac primum ex Chamęleonte Heracleota refert Lacedæmonios ac Thebanos omnes, Tibiæ cantui operam nauasse: item Heracleotas Ponti accolas, Atheniensium quoque Clarissimos, vt Calliam Hipponici filium, & Critiam Callæschri. Etiam Pythagorici idem fecere, vt Euphranor, qui de Tibijs Librum reliquit, & clarissimus ille Archytas Tarentinus, necnon Philolaus. Thebanos cœteras Græciæ vrbes Tibiæ cantu superasse Dio Chrysost. testatur in Cyneg. Ideoque Incertus quidam in Florileg. Epigr. lib. 3. cap. 8

Ελλὰς μὲν θήβας προτέρας προὔκρινεν ἐν αὐλοῖς·
Θῆβαι δὲ πρόνομον, παῖδα τὸν Οἰνιάδου. i. e.

Græcia quidem Thebas priores iudicauit in Tibijs:
Thebę verò Pronomum, filium Oeniadæ.

Max. Tyrius Differt. 19. ὁ θηβαῖος ἐρᾷ αὐλῶν, ὁ ἴων χορῶν, *Thebanus Tibijs afficitur, Ionicus choris*. Sed idem Differt. 7. non solum Thebanos Tibiarum cantu delectari, at illum Bœotis quasi vernaculum asserit. Etiam Dardanis huius artis gloria debetur, cum ex Dardania Tibicinas commendari videam apud *Aristophanis Scholiastem*, in hęc verba. αὐλητρὶς Δαρδανὶς ἐκ τῆς Δαρδανίας αὐλητρίδες εὐδοκιμοῦσιν. i. e. *Tibicina Dardanis, quia è Dardania Tibicinæ commendantur*. Et hanc Musices partem à Dardanis excultam, author est *Strabo* lib. 7.

Apud Syros & Arabas non neglectam artem Tibicinum probat *Capitolinus* in vero; *Adduxerat*

secum,

ſecum, inquit, *& fidicines, & Tibicines, hiſtriones, ſcurraſque, mimarios & præſtigiatores, & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria paſcitur voluptate*. Et hac mente non difficulter intelligitur *Iuvenalis* Sat. 3. verſ. 63.

Iampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam & mores & cum Tibicine *chordas*
Obliquas, nec non gentilia tympana ſecum.
Vexit.

Syros Tibicines intelligit ex Syria, vbi Orontes fluvius eſt, Romam peruenientes ad Tiberim ſitam. Papias in Onomaſtico: *Ambubaiæ, mulieres Syricæ*. De quibus nos alibi. In Arabia autem non infrequentem Tibiarum vſum indicat illud apud *Suidam* Prouerbiū: ἀράβιος ἀυλητὴς, de ijs qui aliquid deſinere nequeūt. Vnde & illud, *Vt Tibia canat drachma vna ei datur, vt deſinat autem quatuor numerari oportet*.

Apud Carmanos, qui Indis contermini ſunt, tibiarum vſum teſtatur *Damianus à Goës* Eques Luſitanus de Dienſis vrbis Carmaniæ oppugnatione; & ipſis Turcis familiarem eſſe ex *Bellonio* colligo, qui etiam ſingul. lib. 3. cap. 48. Turcas vti Tibijs dicit, ijs ferè ſimilibus, quæ apud Germanos ſunt, & ſex foramina ex ordine poſita habentibus, ſed duos cubitos longitudine ſuperantibus. Cum difficultate etiam inflari poſſe, nam os habent ab omni Tibiarum Europæarum genere diuerſum; ſupremum enim foramen ipſam fiſtulam penetrare refert, atque inflari per amplum extimumque foramen, ſed exigua admodum harmonia. Nolo pluribus ea hic extendere quę in toto Opere vbique ferę

patent, dummodo constet plerisque, si non omnibus, gentibus iam inde ab antiquis temporibus vsitatas Tibias. Illud hic solum adiungam quo tempore apud Græcos earum vsus cœperit, quo maximè viguerit, quoque desierit,

Tibiarum cōsuetudo cœpisse videtur post Medicas victorias, cum Græci iam de se magnificè sentirent, quod à *Cæl. Rhodigino* annotatum Lect. Antiq. lib,9. cap.4, sed ante eum pluribus ab *Aristotele* confirmatum reperio, cuius verba ex lib. 8. de Republ. cap.6. hic latina afferam, ne Græca alijs fastidium pariant nimia prolixitate. Ita autem ille; *Quocirca rectè veteres eius vsum in pueris ac liberis hominibus improbarunt cum antea eo vsi essent: ocium enim vberius ex omnium rerum copia nacti, maioresq; animos ad virtutem consequuti, tum superioribus temporibus & post bellum Persicum ex rebus feliciter & præclarè gestis ferociores & elatiores effecti, omne disciplinæ genus attigerunt, nullum delectum adhibentes, sed aliam atque aliam insuper indagantes. Quapropter etiam artem Tibia canendi ad disciplinarum numerum aggregarunt. Etenim Lacedæmone quidam, qui ludorum sumptus suppeditabat (* χορηγὸς Græcis *) ipse choro Tibiam inflauit; Et Athenis ita increbuit vt fere plerique liberi & ingenui homines Tibia canerēt.*

Desijt verò Athenis disciplina illa, Alcibiade authore, cum percrebuisset ab ipso abiectas inflatasque Tibias, vt ita post eius tempora res habita sit sordida & illiberalis. Nimirum Alcibiades quum apud auunculū Periclen puer artibus & disciplinis liberalibus erudiretur; & accersi Pericles Antigenidam,

nidam Tibicinem iussisset, vt eum canere Tibijs, quod honestissimum tum visum est, doceret: traditas sibi Tibias quum ori insertas inflasset, deformitate oris tali pudore affectus dicitur, vt infractas illas abiecerit. Ea res cum percrebuisset, omnium tum Atheniensium consensu disciplina Tibijs canendi desita est, quemadmodum ex Commentario Pamphilæ nono & vicesimo totam historiam refert *Gellius* lib. 15. cap. 17. Et hanc ob causam Alcibiadem Socrates apud *Platonem* sic alloquitur, *Quantum enim memini, didicisti legere, scribereque, & cithara canere: nam* Tibia *canere noluisti.*

Apud omnes autem gentes in varijs actionibus adhibitus est Tibiarum vsus. Cuius causam indagare non difficile est vbi ad varias affectiones & passiones attendimus, quas varij Tibiarum modi, prout variè vsurpati sunt, produxere, de quibus pulchrè *Cicero* lib. 2. de Legibus: *Assentior enim* Platoni *nihil tam facile in animos teneros ac molles influere, quam varios canendi modos, quorum dici vix potest, quanta sit vis in vtramque partem; & incitat languentes, & languefacit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit.* Vnde diuersus emersit earundem apud Veteres vsus; In bello ad animos excitandos, vel moderatiores reddendos; In sacris, ne quid infausti exaudiretur; In ludis publicis & Diuum honore, vt luxus & lætitiæ sensu imbuerent animos suaues modulationes; Inde etiam Conuiuales Tibiæ. Nec sine ijsdem comœdiæ actæ, nec spectacula. In concionibus etiam Tibiæ concionatoriæ varijs modis tum animum demulcerent, tum

actio-

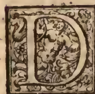
actionem loquentis intenderent. In funeribus signum luctus Tibia daret, & funereos modos cantu lachrymante ferrent tibicines. Sed Zygia Tibia lætos Hymenæi modos conderet, quemadmodum alia nocturnis dicata choreis. Ad Tibicinum cantum Ludij & histriones motum congruentem moderarentur. Fuit & Tibicen nauticus, qui in triremibus animos remigum mulceret, ad tolerandos facilius labores. Quare etiam Tyrrheni ad Tibiam seruos flagellis cædunt, ad excitandam tolerantiã. Agmen claudunt bruta Animalia, quæ olim Tibiarum varietate & dulcedine delectata non ignoro, sed his omnibus Tibiarum vsibus explicandis sequentem huius Tractatus Librum impendo. Vbi euidenter patebit, non immeritò decantatas esse *Maximo Tyrio* tot Musices vires; apud quem Dissert. 21. talis est Musica, quæ facillimè luctum leuat, facillimè iram cohibet, optimè cupiditates téperat, dolores mitigat, amores solatur, aduersam subleuat fortunam. Optima hæc in sacrificijs comes, in epulis conuictrix, imperatrix in bello. Hæc est quæ maximè in festis reficit, Bacchanalibus saltat, in mysterijs afflat homines; Huius præcipuum quoque opus est modulatione sua rempublicam temperare. Ita planè omnis habitus animæ cantibus gubernatur, fatente *Macrobio*, vt & ad bellum progressui & item receptui canatur cantu, & excitante & rursus sedante virtutem; Dat somnos, adimitque: nec non curas & immittit & retrahit; Iram suggerit, clementiam suadet; corporum quoque morbis medetur.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

TIBIAE Vis ad variè afficiendos animos, eosque vel concitandos vel molliendos.

DE Platone testatur *Cicero* lib.3. de Leg. quod musicorum cantibus mutatis, mutari mores ciuitatis dixerit. Nec sane immeritò, cum Pythagoram confessum esse, plus posse Tibicines ad corrigendos mores, quam Philosophos, constet ex *Sexto Empirico* adu. Mathem. lib. 6. Nimirum Pythagorei ferociam animi Tibijs ac fidibus mollientes, docuerunt cum corporibus adhærere nexum fœdus animarũ, quod de illis testimonium perhibet *Martian. Capella* lib.9. Et hanc ob causam multi persuasi sunt ideo in hac vita omnem animam musicis sonis capi, quia in corpus defert memoriam musicæ, cuius in cœlo fuit conscia: & ita delinimentis canticis occupari, vt nullum sit tam immite, tam asperum pectus, quod non oblectamentorum talium teneatur

liceatur affectu. Hinc *Macrobius* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 3. existimat & Orphei & Amphionis fabulam sumpsisse principium: quorum alter animalia ratione carentia, alter saxa quoque trahere cantibus ferebatur; quia fortè gentes, vel sine rationis cultu barbaras, vel saxi instar nullo affectu mobiles, primi illi ad sensum voluptatis canendo traxerunt. Videmus enim Tibiam, quæ ex testimonio *Plutarchi* Symp. 7. cap. 8. in aures se insinuat infundens vocem iucundam vsque ad animam, modo mores asperos lenire animosque demulcere, modò eosdem lymphatico cantu incitare atque furorem allicere.

De posteriori effectu Tibiarum, tot apud Autores sunt indicia, vt, qui omnia congereret, prius temporis atque chartæ, quam materiæ defectum haberet. Tibiam hoc habere institutioni ac doctrinæ aduersarium, quod eius cantus prohibet ratione vti, effatum est *Aristotelis* de Republ. lib. 8. c. 6. Quocirca, quemadmodum Veteres rectè eius vsum in pueris ac liberis hominibus improbarunt, ita neque Tibiam in puerorum institutionem introducendam iudicat, quippe quam organum dicit non ad mores mitiores ingenerandos aptum, sed potius ad animos furore Bacchico stimulandos accommodatum. Quare talibus temporibus eo vtendum suadet, quibus eius vsus valet ad animos expiandos potius ac lustrandos seu purgandos, quàm ad erudiendos. Apud *Plutarchum* lib. 2. de Fort. Alexandr. Antigenide Tibijs canente, vsq; adeo, velut lymphatico impetu, exarsisse dicitur Alexander Magnus,

gnus, vt concussis armis proripiens è medijs epulis, manus in astantes intenderet, illectus sono bellico. Similia de Erico Rege Daniæ referenti credo *Saxoni Grammatico*, patriæ nostræ Historiæ conditori optimo, qui lib. 12. Hist. Dan. ita: *Sed tristioris fortunæ quod sequitur. Reuersus namque Ericus, cum more Regio domi in propatulo cœnitaret, inter alios quendam Musicæ rationis Professorem adesse contigit. Qui cum multa super artis suę laudibus disputasset, inter cætera quoque sonorum modis homines in amentiam furoremque pertrahi posse affirmabat. Qui etiam tantas fidibus vires dicebat, vt perceptis earum modulationibus astantes mente constaturos negaret.* Ille vbi tum precibus Regijs, tùm minis effectum præsentare cõpellitur, ita animorum eorum habitus qui audierant, modorum varietas inflectebat, vt Rex, colluctantium robore victo, arreptoque ense, quatuor militum, continendi eius gratia propius accedentium, cædem peregerit. Hanc ad concitandos animos vim Tibiarum non ignorauit Theon Pictor, de quo *Aelianus* Var. Hist. lib. 2. cap. 44. quippe qui imaginem quandam populo videndam exhibiturus, non prius eam congregatis ad spectandum proposuit, quam Tibicinem juxtà collocasset, quem iussit carmen incitativum canere, penetrans ac clamosum quam fieri posset maximè & quod ad prœlium animaret. Simulac igitur auditum est carmen asperum & horrendum, & tuba quasi armatorum eruptionem sonante, picturam ostendit, & miles conspectus est, erat enim miles, quem pinxerat in armis, iam iam quasi erupturus. Ergo non im-

meritò à Philoſopho Tibia ὀργιαστικὴ ſalutatur ſeu *concitratrix*, & ad rem noſtram *Cicero* de Diuin. lib.1. *Multiſque rebus*, inquit, *inflammantur tales animi, qui corporibus non inhærent, vt ij qui ſono quodam vocum, & Phrygijs cantibus incitantur*. Per Phrygios cantus Tibiarum modulationes intelligendæ ſunt, quæ in Matris Deum ſacrificijs in Phrygia adhibitæ, quemadmodum *Apuleius* Metam. lib. 8. virum quendam *Cantus Phrygij mulcentibus modulis excitum* dicit, & paulo aute illum cantum Tibiarum eſſe declarat: *Quidam tunicas albas in modum lanciolarum quoquouerſum fluente purpura depictas cingulo ſubligati, pedes luteis induti calceis, Deamque ſerico contectam amiculo mihi gerẽdam imponunt: Brachijſque ſuis humero tenus renudatis attollentes immanes gladios ac ſecures ouantes exſiliunt, incinente Tibię cantu lymphaticum tripudium*. Exquo *Apuleij* loco non parum lucis mutuor pro explicando *Valer. Flacco* lib. 3.

—— At barbara Buxus
Si vocet, & motis vlulantia Dyndima ſacris,
Tunc enſis placeatque furor.

Sed de his nos plura proferemus alibi, vbi de Tibia in ſacris Deum Matris ſermo erit, hic tantũ tractandus erit furor ille & nefarius ſpiritus quem in audientibus concitauit, eleganter expreſſus à *Seneca* Epiſt. 108. *Quidam ad magnificas voces excitantur, & tranſeunt in affectum dicentium, alacres vultu ac animo: nec aliter concitantur, quam ſolent Phrygij Tibicinis ſono ſemiuiri, & ex imperio furentes*. Semiuiros Sacerdotes Phrygios vocat, quos

ideo

ideo *Firmicus* de Err. profan. Relig. dicit, cum se alienos à viris fecerint, adimpletos Tibiarum cantu vocare Deam suam, vt nefario repleti spiritu vanis hominibus quasi futura prædicent. Idem de Corybantibus ab alijs dictum, quo sensu *Max. Tyrius* Dissert. 22. *Sicut vulgo eos aiunt, quos corybantiare dicimus, si Tibiam audiant, è priori mentis statu deuolui, diuinoque subito furore corripi.* Erant autem Corybantes ijdem cum Curetibus de quibus prolixè *Strabo* lib. 10. Nimirum qui Cretenses res tradunt Phrygiasque, ij quibusdam sacris ministerijs implicant Curetes, cùm arcanis, tùm aliàs Iouis in Creta educationi puerili, & Matris Deum sacrificijs in Phrygia, ac locis circa Idam Troiæ montem. Ingentem istarum narrationum diuersitatem *Strabo* monet. Dum alij eosdem cum Curetibus ponunt Corybantas, Cabiros, Idæos, Dactylos, Telchines: Alij cognatos inter se & exilibus distinctos differentijs. Illi ab omnibus furore quodam Diuino correpti & bacchantes describuntur, qui armata saltatione cum tumultu & strepitu, tintinnabulis, tympanis, armis, Tibia & clamore in sacrificijs perterreant homines sub administrorum specie. Horum rituum originem ordine exponit *Iul. Firmicius*, inde ortum, quod Cretenses, vt Iouis furentis propter filij Bacchi cædem, sæuitiam mitigarent, festos funeris dies statuentes, & annuum sacrum triëtericâ consecratione componentes, omnia per ordinem facere vellent quæ puer moriens aut fecit aut passus est: Ideoque, vt memorat *Firmicus*, viuum laniant dentibus taurum, crudeles epulas annuis

commemorationibus excitantes, & per secreta syluarũ clamoribus dissonis eiulantes fingunt animi furentis insaniam. Præfertur cista in qua soror cor latenter absconderat, *Tibiarum cantu*, & cymbalorum tinnitu crepundia quibus puer deceptus fuit mentiuntur.

Aliam, sed contrariam prorsus, vim Tibiarum reperio, qua excitati furores compositi sunt atque animus molliter affectus. Eoque consilio apud *Stobæum* de Republ. Serm. 41. illis qui ebrietate & crapula inducti aliquid mali perpetrabant, Tibias & accentum accommodarunt, vt ingenia his modis irrigata honestiores maturescendo mores acquirerent. Hunc effectum Tibiarum à priori plane diuersum mirari licet, cum Pythagoras ebrium Adolescentem Taurominitanum, sub Phrygij modi sono incitatum, Tibicine spondæum succinente reddiderit mitiorem & sui compotem, cuius rei testes sunt *Fabius* lib. 1. cap.10. *Patritius* de Republ. lib.2. tit.2. *Boëthius* Musices lib.1. cap.1. Nimirum cum scortum in riualis domo esset clausum, atque Adolescens ille furens domum vellet comburere, cumque Pythagoras stellarum cursus, vt illi mos erat, inspiceret, vbi intellexit sono Phrygij modi incitatum, multis amicorum admonitionibus à facinore noluisse desistere, mutari modum præcepit, atque ita furentis animum ad statum mentis pacatissimum reduxit. Idem de Pythagora tradit *Basilius* de Legendis Græcorum siue Gentilium Libris, vti & *Ammonius* in Porphyrij Isagogen, qui inde comprobat, Musicen animi affectiones sopire, dirigere.

gereque ad virtutes. Præceptoris ductum sequutus est Clinias apud *Aelianum* Var.Hist.lib.15. c.23. Is sapientiæ studio Pythagoreus, quando ad iracundiam se præcipitem ferri sensisset, confestim prinsquã prorsus inuaderetur ab ira & elucesceret in ipso mẽtis affectus, chordis adaptatis citharã pulsauit. Et eundẽ huius facti causam rogatum, *Athenæus* lib. lib.14. refert respondisse: πραΰνομαι *mitesco*. Atq.ideo Pythagoræ & Sectatoribus eius receptus mos fuit, vt lyræ cantu animum tum ad laborem accenderẽt, tum ad tranquillitatem reducerent, vt testantur, *Plutarchus* lib. de Isid. & Osir. *Porphyrius* in vita Pythagoræ, *Iamblichus* in eiusdem vita cap. 25. & 32. Ex quibus varia apud *Vossiũ* vide de 4. Art.Popul. cap. 4. Quibus hic solum *Tullium* addam qui Tuscul. Quæst. lib. 4. *Vestigia autem,* ait, *Pythogoreorum quanquam multa colligi possunt, paucis tamen vtemur: quoniam non id agitur hoc tempore; nam cum carminibus soliti illi esse dicantur, & præcepta quædam occultius tradere, & mentes suas à cogitationum intensione cantu fidibusq; ad tranquillitatem reducere.*

Sanè eandem ob causam ijsdem Pythagoreis moris fuit, quemadmodum de ijs testatur *Quintilianus* Instit. Or. lib.9. cap. 4. cum euigilassent, animos ad lyram excitare, quo essent ad agendum erectiores: & cum somnum peterent, ad eandem prius lenire mentes, vt si quid fuisset turbidiorum cogitationum, componerent. Huic affinis mos fuit Indorum, qui Tibiarum cantibus Regem admonuere, quoties dormitum pergebat, vt bonis vteretur somnijs, atque benignus erga subditos, & illis

illis bene consulens surgeret, quemadmodum referenti *Philostrato* credimus, de vita Apollon.lib.2. Ad conciliandum somnum adhibitam symphoniam, monet *Seneca* lib. de Prouid. cap.3. vbi Mæcenatem tradit in diuturna ægritudine insomniorum varijs ex rebus remedia quæsiuisse; *Feliciorem*, inquit, *ergo tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio, & morosæ vxoris quotidiana repudia deflenti somnus per symphoniarum cantum, ex longinquo lene sonantium, quæritur*. Tales Tibiarum præcentiones Gentiles Dijs suis obtulisse, eosdemque matutinis etiam horis Tibiarum cantibus Deos suos salutare solitos testis est *Arnobius*, quamuis non approbet huiusmodi Deorum fictitiorum cultum, Adu. Gent. lib. lib. 7. *Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini, collatis ad Tibiam vocibus? Condormiscũt enim superi remeare ad vigilias vt debeant? quid dormitiones illę, quibus bene vt valeant auspicabili salutatione mandatis. Somni enim quiete soluuntur, occuparique vt possint lenes audiendæ sunt nænię.*

Ad Tibiam expergefactos esse alios videtur ex *Seneca* colligi posse Epist.15. *Quidni malit*, inquit, *quisquis vir est, somnum suum classico quã symphonia rũpi*. Ex fonte medico remedia hæc tangit *Paulus Aegineta* lib. 1. cap. 98. vbi de sanorum vigilia agit, *siquidem igitur*, ait, *aut ex mœrore, aut ob curam, aut animi affectum quempiam vigilijs torquęantur; primum quidem id quod mœrorem facit, si fieri queat, præscindemus. Deinde etiam iucundiorum sonorum auditu, cogitationem ab illis abducemus*. Lacedæmonij literarum omnino rudes erant, sed si aliquando doctrinarum

narum auxilio & ope, vel delirantes vel ægrotantes, aut alioqui publica calamitate affecti, indigerent, accersebant homines peregrinos, vt medicos, aut vaticinium Apollinis. Accersiuerunt autem Terpandrum, Thaletem, Tyrtæum, Cydoniatam, Nymphæum, & Alcmanem, qui Tibicen erat, sicuti prodidit *Aelianus* Var. Hist. lib. 12. cap. 50. Ex *Plutarcho* lib. de Music. & *Suida* Prouerbio: μετὰ Λέσβιον ᾠδόν, constat eosdem Lacedæmonios, cum seditione laborarent, iussisse cantorem Lesbium accersere: cumque Terpandrum in συσσιτίοις canentem audijssent ex discordia in gratiam redijsse. Ideoque Pythagoras, vt sæpius audiuimus, perturbationes animi lyra composuit, *quis enim ignorat lituos & tubas concitamenta esse, sicut quosdam cantus blandimenta quibus mens resoluatur? Confusis oculis prosunt virentia, & quibusdam coloribus infirma acies acquiescit, quorundā splēdore perstringitur: sic mentes ægras studia lęta permulcent*, quemadmodū pulchre loquitur Romanæ Stoæ Princeps lib. 3. de ira cap. 9. *Aristoteles* in vtriusque Tibiarum vsus, tam excitandi quam sopiendi animos, causam inquirit Prob. Sect. 19. *Cur tam in laborando quam in fruendo solatio Tibiam adhibere solemus? An vt laborantes minus angamur, fruentes magis oblectemur.*

Nec aliam ob causam, credo, nonnullæ gentes Tibiarum cantum adhibuerunt cum sontes flagris cæderent, quam vt aliquam pœnæ partem sontibus minuerent, qui supplicia, his cantibus deliniti, æquiori animo ferrent, quanquam hoc Tuscorum propensioni ad voluptatem tribuat Alcinous, qui

illis hunc Tibiarum vsum familiarem tradit apud *Athenæum* lib. 12. Viguit sane apud nonnullos hic mos, quemadmodum suo æuo flagellari seruos ad Tibiam solere *Aristoteles* tradit, quod apud *Plutarchum* legimus lib. de Cohib. Ira. Tyrrhenis hunc ritum ex eodem *Aristotele* tribuit *Pollux lib.4. cap.8.* Τυῤῥηνοὶ δὲ τῷ Ἀριστοτέλους λόγῳ οὐ πύκτευουσιν ὑπ' αὐλῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ μαστιγοῦσι καὶ ὀψοποιοῦσι. *Tyrrheni verò vt Aristoteles tradit non solum pugnant ad Tibiam, sed etiam flagellis cædunt, & coquunt.*

Affinem originis causam habuit, quod non pauci olim in Triremibus Tibiarum cantu animum remigum demulcerent ad tolerandos facilius labores, de quibus nos postea singulari capite, nimirum cum ita certus Tibiarum cantus animos emolliret, vt non immeritò *Ouidius* de Remedio Amoris, hoc de eo testimonium perhibuerit,

Eneruant animos citharæ, lotosque, lyræque.

Sic Polycratem Samijs mitiorē reddidit Anacreon apud *Max. Tyrium* Differt. 21. cum eius Tyrannidi Smerdię amorem, Cleoboli comam, *Tibiasque Bathylli*, & ionicos cantus immisceret. Vnde hoc quasi mirum affertur à *Saxone Grammatico* lib. 6. de Ingello Rege Danię, cum Regina tibicinem de industria modulari iussisset, quò indignationis Regis perseuerantia flecteretur, & artificialis soni ministerium naturales inclementiæ neruos elideret, quod *Tibię & chordarum lenocinium parum efficax in hebetanda Regis pertinacia* fuisset. Getarum Legati, si pacis vel induciarum causa mitterentur, vbi pacato opus esset animo citharam pulsantes aduenie-

bant,

bant, quod ex Theopompi hiſtoria refert *Athenæus*, & hinc alibi colligit Muſicen, *& mores componere, & iratos mentiſque parum compotes lenire ac demulcere*. Quid enim Tibia ad corrigendos mores valuerit ex *Maximo Tyrio* conſtat, qui agreſtes Boëtorum mores Tibię ſtudium, Tibiæque aptatum Pindari carmen mitigaſſe tradit, Diſſert. 21. Vt adeo non immeritò per Muſicam nos certo quodam modo moratos fieri voluerit *Ariſtoteles* Polit. lib. 58. cui huiuſmodi cantica, quibus animi à motibus purgarentur, dicuntur, μέλη καθαρτικά. Sed de his cõſule *Saresberienſem* lib. 1. Polycrat. cap. 6.

A Prophetis olim adhibita inſtrumenta muſica Rabbini volunt, animos ſuos recreandi exhilarandique gratia, quod Spiritus Domini requirat animum lætum ac hilarem: mœſtum autem & triſtem fugiat. Apud Prophetam fidelium gaudium, quo ſunt afficiendi propter Aſyriorum cladem, Tibiarũ cantui ſimile habetur, ſic *Eſaiæ* cap. 31. verſ. 29. *Illud canticum futurum eſt vobis vt noctis qua ſanctificatur feſtum: & lętitia animi, qualis eſt euntis cum Tibia*. Ita de Babylone, quia in delicijs diu vixerat, *Apocalypſ.* 18. verſ. 21. *Cum impetu proijcietur Babylon vrbs illa magna: nec amplius inuenictur. Et vox citharoedorum & muſicorum & Tibia atque tuba canentium non audietur in te amplius*. Scilicet magnam huius Muſices ſuauitatem fuiſſe oportet, cum plurimi hac vſi ſint ad vitæ auſteritatem modulorum dulcedine temperandam, quapropter ab alijs propter ſuauitatem ſoni commẽdata eſt Tibia. Imo *Max. Tyrius* Diſſert. 15. in Homeri Heſiodique

M car-

carminibus non magis narrationes, numerorum suauitatem, & harmoniæ elegantiam quàm in Tibia aliqua aut cithara miratur, atque Differt. 12. quodammodo cum Tibiæ suauitate, & cantu Sirenum comparationem instituere videtur. Sed Differt. 33. clariùs indicat quantam ad animos penetrandos atque afficiendos vim habeat: *Non enim corpori diffido quin ab igne calere, nec oculis quin à Sole illustrari, nec auribus quin Tibię modis affici possint.* Vbi elegantissimè eandem vim Tibijs ad aures demulcendas concedit, quæ corpori afficiendo ab igne, & oculis, radiorum luce perstringendis, à Sole emanat.

Ego eiusmodi plura apud Authores varios reperiēs vestigia, nō possum quin fatear cum *Tull.* lib. 3. de Oratore: Nihil est tam cognatum mentibus nostris, quam numeri ac voces; quibus & excitamur & incendimur, & lenimur, & languescimus, & ad hilaritatem & ad tristitiam sæpe deducimur.

CAPVT II.

TIBIAE vsus in curatione Morborum.

PEculiarem apud veteres morbos curandi rationem aggredior, haud ignarus antiquis ab hinc temporibus, medicamentis alijs non infimum locum datum. Asseuerant hoc varia tum à saxis vetustis, tum literarum monumentis petita testimonia, quibus Medicis suus non denegatur honos,

Aras Pæoniam meruit Medicina per artem.

Apud

Apud Romanos sane haud infimum dignitatis locũ obtinuerunt Medici. Vti apud *Tacitum* lib. 4. Annal. Eudemus amicus ac Medicus Liuiæ dicitur, & de Charicle idem lib. 6. Annal. *Erat*, inquit, *Medicus arte insignis nomine Charicles, omnes quidem valetudines regere Principis solitus, consilij tamen copiã præbere*. Statuas habebant publicas qualis apud *Vrsinum* P. Pupij; idque non immerito, cum eleganter *Seneca* de Benef. aduersarijs respondet, quædam pluris esse quam emuntur: *Emis à Medico rem inæstimabilem vitam, & valetudinem*. Missas facio hic aliorum controuersias de Medicis apud Romanos vel seruis vel ciuitate prohibitis, cum distinctione tamen admittendas, quas ad alium forum relegabo, Volumini Antiquitatum Medicarum eas reseruaturus. Non enim hic loquor vel de ijs, qui olim certis quibusdam corporis partibus addicti artem ignobilem exercuere, vel de Pharmacopolis, qui olim Circumforanei, ex mente *Ciceronis* in Orat. pro Cluent. & *Horatij* Serm. lib. 1. Sat. 2. Quibus suum addit calculum ætate posterior *Gellius*, lib. 1. cap. 15. apud quem ita Cato: *Itaque auditis, non auscultatis, tanquam Pharmacopolam, nam eius verba audiuntur: verum ei se nemo committit si æger est*. Hæc & talia pluribus prosequi præter instituti rationem est.

Noui Tibiarum cantum, quem hic propono, non in morbis omnibus curandis vtramque paginam fecisse, sed alia aduocata medicamenta non diffiteri possum, eaque diuersa. Nonnulla à se inuenta Prometheus apud *Aeschylum* in Prometh. Vinct.

gloriatur, quod primus monſtrauerit *miſturas leniũ medicamentorum, quibus omnes profligarent morbos*. Sunt tamen huius ætatis quidam, qui, moleſte nimis ſeduli, *miſturas* medicamentorum, quæ iam apud Practicos non infimi ſubſellij felici & laudabili vſu paſſim increbuere, irriſui habent, forſan propter nominis ſimplicitatem, à qua nihilominus non abſtinuit, Romanæ linguæ non vltimum decus, *Quintilianus*, qui 1. Orat. 10. Medicamenta quæ *morbis & vulneribus medentur, ex multis atque interim contrarijs inter ſe effectibus componi videmus, quorum ex diuerſis fit illa* miſtura *vna, quę nulli earum ſimilis eſt, quibus conſtat, ſed proprias vires ex omnibus ſumit*. Præter illa vſitata, & communia medicamentorum genera, veteribus etiam fuere quædã quæ minus vel vulgata vel ad communem medendi methodum accommodata. Illud de Antonio Muſa teſtatur *Suetonius* in Octau. cap. 59. qui ſtatuam meruit iuxta ſignum Aeſculapij, ob ſeruatum lactuca Auguſtum, quod pluribus ex *Plinio*, & *Suetonio* illuſtrat *Ant. Mizaldus* de Secret. Hort. lib. 2. in Præfat. De Radicula quę ſola Ptolomæum in prœlio telo venenato ictum ſanauit, *Cicero* lib. 2. de Natur. Deor. Hic ex multis vnam peculiarem veteribus medendi methodum demonſtrabimus, quæ in ſolo Tibiarum cantu conſtitit.

Nouimus varios Muſices modos variè animum afficere, ideoque non immerito à veteribus Muſicã mentibus noſtris cognatam dictam. Nimirum quemadmodum ad affectiones animi Tibias adhibuere, ita eaſdem ad morbos corporis profligandos

dos introduxere. Refert Democritus apud *Gelliũ*, libro qui inscribitur de pestibus, aut rationalium regula, *plurimis hominum morbis medicinam fuisse incentiones Tibiarum*. Tanta prorsus est affinitas corporibus hominum mentibusque, & propterea quoque vitijs aut medelis animorum & corporum. Quod morbis medeatur Musica vide *Langium* Epist. Medic. lib. 3. cap. 6. *Brodæum* Miscell. lib. 4. cap. 31. *Stuchium* Antiquit. Conuiu. lib. 3. cap. 20. Sed & ante hos non pauci idem memoriæ prodidere. Apud *Iamblichum* in Vit. Pythag. cap. 28. Musica creditur multum conferre ad sanitatem, si quis ea, quomodo conuenit, vtatur. Ergo iure Musicen ita loqnentẽ introducit *Martianus Capella* lib. 9. *Quid? Afflictionibus corporum nonne assidua meditatione succurri? Febrem curabant vulneraque veteres cantione. Asclepiades etiam tuba surdissimis medebatur; Ischiadas quis nesciat expelli aulica* (αὐλικῇ, seu Tibiali) *suauitate? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat*. De dolore Ischiadico consentiunt alij. *Atheneus lib.* 14. *Morbis auxiliari Musicen, Theophrastus Libro de Enthusiasmo scripsit, & qui vexantur coxendice, eo cruciatu liberari, si quis, dum dolor vrget, Tibijs Phrygiam modorum harmoniam canat*. Paria ex Eodem refert *Apollonius Carystius* in historijs mirabilibus, Musicen multis animi corporisque affectibus mederi: vt animi defectui, metui, diuturnis mentis alienationibus. Sanare etiam cantum Tibiæ ischiadem & morbum comitialem, Subiungit deinde sua ætate multos ac potissimum Thebanos Tibiæ cantu mederi morbis consueuisse,

Ad

Ad prius confirmandum concurrit euidens *Gellij* testimonium, qui lib. 4. cap. 13. *Creditum*, inquit, *hoc à plerisque est, & memoriæ mandatum: Ischiaci cum maximè doleant, tum si modulis lenibus Tibicen incinat, minui dolores. Ego nuperrimè in libro Theophrasti scriptum inueni: viperarum morsibus Tibicinem scitè modulateque adhibitum mederi.* Hunc *Gellij* locum corrigit *Muretus* Var. Lect. lib. 14. cap. 6. qui *Theophrastum* scripsisse putat, non lenibus modulis Tibiarum Ischiacos leuari, sed harmonia Phrygia, quæ omnium vehementissima est & aptissima ad animos diuino quodam furore incitandos: Cui animaduersioni planè fauet *Athenæus*, qui loco à nobis supra adducto, expresse in hoc casu Phrygiam modorum harmoniam, Tibijs cantatam, ex *Theophrasto* laudat. Deinde quod de morsu viperarum, tibicine canente curato, superius subijcit *Gellius*, pro fabuloso habet *Hier. Mercurialis* de Morb. Venen. lib. 2. cap. 3. Aptiùs tamen *Muretus* arbitratur *Theophrastum* non de Viperis scripsisse, sed de ijs Phalangijs qui Tarantulæ vocantur, quarum morsus Romæ plerumque innoxius, in Apulia, si negligatur, lethalis. Quippe ibi earum morsus saltationem inducit, quæ convulsionis quædam est species & Musicæ tono Phrygio aut hyperdorio, à *KircKero* in Arte Magnet. descripto, curatur, sudore nempe per saltum excitato, quo humor noxius expellitur, ita explicante *Parente* meo in Quæst. Nupt. 7. Cœterum Tarantulæ morsibus Tibicines subuenire experimento infallibili se comperisse testatur *Alexander ab Alexandro* Genial. Dier. lib. 2.
cap.

cap. 17. vbi totam hanc rem late describit, quomodo à tarantula, ideſt Phalangio, percuſſi, quos vulgo *Tarantatos* dicunt, non aliter ex ancipiti morbo conualeſcunt, quam ſi Tibicen vel citharista iuxta eos diuerſos modulos incinat. Veritatem euentus oculari teſtimonio confirmat, cum enim per loca illa diutino ſitu ſquallida & ardore ſolis feruentia cum aliquot comitibus iter intenderet, vndique oppida, & vicos, alia tympanis, nonnulla fiſtulis, pleraque Tibicine conſonantia audiuit: Cuius rei cauſam quærentibus relatum eſt, Tarantulæ morbo affectos vndique per oppida curari.

Plutarchus ex Pratina commemorat, Thaletem Cretenſem forte quadam à Pythio edita adijſſe Lacedæmonios, & vtentem ope Muſica eos à Peſtilentia liberaſſe. Cuius facti meminit etiam *Martianus Capella* lib. 9. Sed *Mercurialis* de Peſtilent. cap. 22. nihil aliud fuiſſe exiſtimat muſicam illam Thaletæ, & eorum militum qui apud *Homerum* cantu peſtē fugarunt, niſi ſpem, gaudium, & lætitiam: quibus fit vt animi & corpora valentiùs pugnent aduerſus morbum peſtiferum. Equos lymphatos diſperata rabie correptos, ſolo Tibiarum cantu miteſcere, proditum eſt ab *Ariſtotele*. Eaſdem Tibiarum modulationes conferre hominibus furore & mania correptis tradit *Cæl. Aurelianus* Chronic. lib. 1. cap. 5.

Ex illo Tibiarum in medicina morborum vſu ortum crediderim, quod olim remedia ægris pręſtantes, *præcinere* dicerentur, ex *Macrobio* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 3. Nam alij ægrorum venas rhy-

thmorum collatione penſabant, vt de Heroph'lo teſtatur *Martianus* Capella. Non ineptè, loca dolentia decantare, *Cælius* dixit, quod à fiſtulatore quodam factum legimus, id quod *Galenus*, καταυλεῖν τοῦ τόπου dixit, *ſuper loco affecto Tibia canere*.

CAPVT III.

TIBIA in Regum Inauguratione.

QVod tubis, buccinis, & Tibijs apud Iſraelitas Regi iam inaugurato, cum à populo eſſet acclamandus, & ab inaugurationis loco deducendus, prçcineretur, ſuſpicatur *Fortun. Scacchius* Myroth.3. cap.57. Atque hanc præcentionem comprobari credit 1. *Reg.* 1. vbi de prima Salomonis inauguratione agitur. Poſtquam enim ſacer textus adorationis ad ſonum buccinæ meminiſſet, de Præcentione, quæ tunc perſonabat, cum Rex ad thronum deducebatur, his loquitur verbis: *Et aſcendit vniuerſa multitudo poſt eum, & populus canentium Tibijs, & lętantium gaudio magno, & inſonuit terra à clamore eorum*. Apud *Boxbornium* in Hiſtoria vniuerſali hunc morem de Iudęis qui Bagdadin incolebant refert *Beniamin Tudelenſis*, natione Hiſpanus, religione Iudæus, cuius exſtat Itinerarium, ſecunda editione à *Conſtantino L'Empereur* illuſtratum. Is autem de Iudęorum horum Capitis Exulum, vt vocant, tanquam Regis, inauguratione ita: *Cæterum quo tempore Exulum Caput creare*

ſolent,

ſolent, ingentem pecuniæ vim cum Regi tum Principipibus, & magiſtratibus erogat: idque eo die quo ipſi Rex manuum impoſitione poteſtatem confert. Tum in curru Regis ſecundario collocatum, ab aula Regis magni domum propriam cum tympanis, & fiſtulis deducunt, vbi deinde Academicis manum imponit.

CAPVT IV.

TIBIA in Triumphis.

CVm Tibicine, priſcis temporibus, triumphum actum eſſe, teſtimonium *Cenſorini* probat de die Natal. cap. 12. Eiuſque rei exemplum habet *Appian. Alexandrinus*, apud quem in Scipionis triumpho, Imperatorem lictores præibant, purpureis amicti veſtibus; tum citharœdorum & tibicinũ turba ad Hetruſcæ ſimilitudinem pompæ: Hi ſuccincti, coroniſque aureis redimiti ſuo quiſque ordine canentes, pſallenteſque prodibant. De quibus conſule *Panuinium* lib. de Triumphis. Hinc C. Duillius, qui primus naualem Triumphum ex Pœnis retulit, quotieſcunque epulaturus erat, ad funalem cereum præeunte Tibicine, à cœna domum reuerti ſolitus eſt, inſignem bellicæ rei ſucceſſum nocturna celebratione teſtando, vt *Valer. Maximus* lib. 3. cap. 6. Factum id vt triumphi quondam acti commemorationem cottidie repræſentaret, ſi credimus *L. Floro* lib. 2. cap. 2. *Victor ergo apud Liparas, merſa & fugata hoſtium claſſe, primum illum maritimum egit triumphum. Cuius quod gaudium fuit? Cum*

Duillius Imperator, non contentus vnius diei triumpho, per vitam omnem, vbi à cœna rediret, prælucere funalia, præcinere sibi Tibias iussit, quasi quotidie triũpharet. De Duillio idem testatur *S. Aurelius Victor* de Vir. Illustrib. Et de eodem *Silius Italicus* lib. 6.

Cui nocturnus honos, funalia clara, sacerque
Post epulas Tibicen adest.

Hunc autem honorem soli sibi concessum toto vitę tempore cõseruauit. *Cicero* de senectute; *C. Duillium, M. filium, qui Pœnos primus classe deuicerat, redeuntem è cœna senem sæpe videbam puer. Delectabatur cereo funali & tibicine: quæ sibi nullo exemplo priuatus sumpserat.* *Bulengerus* de Triumph. cap. 28. vsum hunc Tibiæ ita dispescit, vt illam in ouatione, tubam in triumpho adhibitam velit, quod confirmat ex *Plutarcho* de ouatione Marcelli.

CAPVT V.

TIBIA in Bello.

AD milites congregandos, & exercitum, instructa acie, excitandum transijt Tibiarum apud veteres vsus, quem intento digito monstrat *Nonnus* Dionys. lib. 28.

— ἀολλίζων δὲ μαχητὰς
Βάρβαρος ἐσμαράγησεν ἀγέστρατος αὐλὸς Ἐνυοῦς

— *Congregans verò milites*
Barbara resonabat exercitũ excitans Tibia Bellonę.

Idemque non vno in loco apud eum reperio, Dionys. lib. 14. & 20. atque 39. Præcipuè verò fortissimi

mi Lacedæmonij cum Tibia sub signis erant, ex *Athenæo* lib. 14. Cui inter alios adstipulatur *Stobæus* Serm. 42. *Mittuntur autem vna cum Rege vates, medici & tibicines. Tibijs enim ad pugnas pro tubis semper vtuntur.* De Lacedæmonijs hoc refert expeditionem in externam regionẽ parantibus, quippe illi pro tubis, quarum vsus apud alios in bello viguit; Tibias elegerunt, non sine ratione, si credimus *Polybio* lib. 4. *Neque existimandum, veteres Cretenses & Lacedæmonios, loco tubæ Tibiam & rythmum* [αὐλὸν καὶ ῥυθμὸν] *ad bellum sine causa vsurpasse.* Paulo aliter de Cretensibus *Martianus Capella* lib. 9. *Cretenses dimicabant ad citharam, Lacedæmonij ad Tibias.* Idem de his confirmat *Gellius*, & autorem *Thucydidem* laudat lib. 1. cap. 11. *Auctor historiæ grecæ grauissimus Thucydides Lacedæmonios summos bellatores, non cornuum tubarumque signis, sed Tibiarum modulis in prælijs vsos esse refert.* Et mox: *Cum procinctę igitur classes erant & instructæ acies, cæptumque in hostem progredi, tibicines inter exercitum positi, canere inceptabant. Ea ibi præcentione tranquilla & venerabili ad quandam quasi militaris musicæ disciplinam, vis & impetus militum, ne sparsi dispalatique prorueren't, cohibebant.* Solonis hoc admonitionibus factum est, vt ad Tibiam aciẽ instruerent, si verus est *Sextus Empiricus* Adu. Matemath. lib. 6. Sed *Max. Tyrius* Dissert. 21. perhibet apud Spartiatas suos hoc excogitasse Lycurgum, qui Tibiam pro Duce militari iuventuti in prœlijs præire voluit. Illi postea sequebantur & tripudiantes hostem inuadebant. In bello contra Messenios,

vt annotat *Patritius* de Republ. lib. 2. tit. 2. cum iam penè succumberent in acie Lacedæmonij, hoc animaduertens Tyrtæus tibicen peregregius mutatis Tibiæ modulis adeo militum animos in pugnam concitauit, acrioresque reddidit, vt Messenios iam penè victores Lacedæmonijs subiecerit. Quippe morem illum ingrediendi ad Tibicinum modulos in prœlio institutum à Lacedæmonijs, refert ex *Aristotele Gellius*, quò manifestior fieret exploratiorque militum securitas & alacritas. *Nam diffidentiæ, vt ait, & timori cum ingressione huiuscemodi minimè conuenit, & mœsti atque formidantes ab hac tam intrepida ac tam decora incedendi modulatione alieni sunt*. Vnde Agiselaus querenti cuipiam, quare ad Tibias dimicarent Spartiatæ? Respondit: Vt cum ad modos incedunt, ignaui & fortes elucescant, ex *Plutarch.* in Apoph. Contrarium autem existimat *Thucydides* apud *Gellium* loco supra allato, Tibijs in re militari progressui atque recessui signum datum, non prorsus ex aliquo ritu religionum, neque rei diuinæ gratia, neque etiam vt excitarentur atque vibrarentur animi, quod cornua & litui moliuntur, sed contra, vt moderatiores fierent, quod tibicinis numeris temperatur. Nihil enim adeo in congrediendis hostibus, atque in principijs prœliorum ad salutem virtutemque aptius esse, quam si permulcti sonis mitioribus, non immodicè ferocirent. Hinc *Plutarchus* lib. de Cohib. Iracund. Lacedæmonijs pugnaturis concentu Tibiarum iram ademtam testatur. Ideoque ex barbaris multi Legatos ad hostes cum Tibijs & cithara

thara miserunt vt eorum infestas mentes emollirẽt; queẽadmodum *Athenæus* lib.14. vbi etiam ex *Herodoto* refert Lydos in exercitu concinentes habuisse fistulatores & fidicines atque fœminas Tibicinas, id quod ex eodem apud *Gellium* legitur lib. 1. cap. 2. Tyrrhenos ad Tibiam pugnare, ex *Aristotele* tradit *Pollux* lib. 4. cap. 7. De Thebanis *Statius* Thebaid. lib. 8.

Thebaniq; vrunt sonitus, & amara lacessit
Tibia ......

Ad Tibiam Amazones arma tractarunt, vt ex *Martiano Capella* probo qui lib. 9. *Quid Amazones? Nonne ad calamos arma tractabant? Quarum vna, quę concipiendi studio venerat, cum Alexandrum salutaret, donata* Tibicine, *vt magno munere, gratulata decessit*. In castris quoque Romanis Tibiarum vsus fuit, vel cum ad concionem vocarent, vel cum silentium dicerent, quod notat *Scaliger* de Art. Poët. lib. 1. cap. 20. Imo quot in Romanorum exercitu fuerint Tibicines, inde elucet, quod Seruius Tullius apud *Liuium* lib. 1. Tibicines Cornicinesque in tres centurias distribuerit: *Quinta classis aucta, centurię triginta factæ: fundas, lapidesque missiles hi secũ gerebant. In his accensi, cornicines, tibicinesque in tres centurias destributi. Vndecim millibus hæc classis censebatur*. Ita etiam *Martian. Capella* lib. 9. *In Italia Sibaritas tibicines ad prœlia præire quis nescit?* Turcæ etiam Tibiarum concentum cum tympani sonitu coniungunt, edocti ab Arabibus, si fides erit *Bellonio*, ita referenti lib. 3. singul. c. 18.

C A-

CAPVT VI.

TIBIA in Hymnis, & Deorum placationibus apud Paganos.

AD Hymnos & Deorum venerationes vsitata est Tibia, nec male cum Dijs suis actum putarunt gentiles, si tantùm in hymnis, eorum honori dicatis, hoc voluptatis genus ad eos demulcendos adderent. Non infrequentem hunc morem fuisse plurimi testantur. *Isidorus* lib. 2. cap. 15. *Vt enim,* inquit, *in veneratione Diuina Hymni, ita in Nuptijs Hymenæi, in funeribus threni & lamenta ad Tibias canebantur.* Cybeles hymnos, quos *Matroa* vocarunt, primus Tibia cecinit Sirites, vt ex *Athenæi* lib. 14. constat, cum quò in eandem conspirat sententiam *Pollux* lib. 4. c. 10. σειρίτης κατηύλησε τὰ μητρῷα πρῶτος. *Dalecampius* μητρῷα vertit *Cereales hymnos.* Apud *Apuleium* de Deo Socrat. numina Barbara strepitu cymbalistarum, & tympanistarum, & *choraularum* gaudent, contra Aegyptia numina plangoribus, Græca choreis. In Mineruę hymnis vsum Tibiarum probat *Cæl. Rhodiginus* Lect. Antiq. lib. 9. cap. 7. Eundemque ad hymnos Apollinis in ludis Pythicis accommodatum, ante *Natal. Comitẽ* Mythol. lib. 5. cap. 2. testantur abunde *Euripedes* in Troadibus, & *Sophocles* Trachin. Neino autem clariùs *Statio* has ad Tibiam placationes in Hymnis Deorum refert, qui Thebaid. lib. 8.

—— Gemina æra sonant, Idæaque terga

Et

Et moderata sonum vario spiramine buxus.
Tunc dulces superos atq; omne ex ordine alumnum
Numen, vbiq; sacri resonant Pæanes, vbique
Serta, coronatumque merum.

Introductus autem in hymnis est hic Tibiarum vsus propter miseram superstitionem, qua occœcati crediderunt Pagani, hoc Deos suos iratos mitescere, & ad tranquillitatem feruentes animos componi, quod eleganter prosequitur *Arnobius*, quem ita lib. 7. locutum accepimus: *Etiamne Dij æris tinnitibus, & quassationibus cymbalorum* (afficiuntur?) *Etiamne symphonijs? Quid efficiunt crepitus Scabillorum? vt cum eos audierint Numina honorificè secum existiment actum, & feruentes animos irarum obliuione deponant. An numquid vt parvuli pusiones ab ineptis vagitibus crepitaculis exterrẽtur auditis, eadem ratione omnipotentia Numina Tibiarum stridore mulcentur?* Detestanda hæc Gentilium conditio fuit, qui non iudicarunt indignum eas Dijs tribui voluptates, quibus corpora terrena delectantur & quas expetunt aures, eneruati pectoris dissolutione mollitæ, quem ipsorum errorem, non minus eleganter quam piè ipsis iterum obiectum ex *Arnobio* referam, qui Aduers. Gent. lib. 7. *Vos*, inquit, *vris tinnitibus & Tibiarum sonis, vos equorum curriculis & theatralibus ludis, persuasum habetis Deos & delectari, & affici, irasque aliquando conceptas eorum satisfactione molliri: nos inconuenicns ducimus, quinimo incredibile iudicamus, eos qui gradibus mille genus omne virtutum perfectionis transierint summitatē, in voluptatibus habere atque in delicijs esse res eas,*

quas

quas homo sapiens rideat, & quæ non alijs videantur continere aliquid gratiæ, quam infantibus parvulis & triuialiter & populariter institutis.

CAPVT VII.

TIBIA in Sacris & Sacrificijs Gentilium.

IN sacris etiam, quæ Dijs suis soluebant Gentiles, Tibia introducta est, vt ideo *Sacrifica Tibia*, *Senecę*, in Agamemn. Et *Ouidius* Fast. lib.6.

Cantabat fanis, cantabat Tibia ludis.

Eadem mente aris assignat carmen, ad Tibiam cantatum, *Propertius* lib.4. El.6.

Spargite me lymphis, carmenque recentibus aris
Tibia Mygdonijs libet eburna cadis.

Quam hic intelligat Tibiam alibi disputamus, nunc propositi ratio exigit tantùm singula considerare, quæ vsum Tibiarum spectant in sacris & sacrificijs Veterum.

A funeribus ad sacrificia Tibiarum vsus transijt, quod ex *Isidoro* confirmo, qui Orig. lib.2. cap.20. *Tibias*, inquit, *excogitatas in Phrygia ferunt: has quidem diu funeribus adhibitas, mox & sacris Gentilium.* Primus hunc vsum ad sacrificia transtulisse creditur Midas cũ Matrem suam inter Deos reponeret, perhibente *Eustathio* lib.17. Illiad. Nec in omnibus sacrificijs adhibitas esse constat ex *Plutarcho*, qui θυσίας interdum esse ἀχόρυς καὶ ἀναύλυς ostendit. Abidi Osiris colebatur sed in eius templo, teste *Strabone* lib. 17. non licebat, nec Tibicini, nec

citha-

citharædo sacrificium auspicari, quemadmodum mos erat alijs Dijs. Apud Tenedios lex fuit, si credimus *Diodoro Siculo* lib 5. ne Tibicinum quisquam templum ingrederetur, propterea quod nouercæ calumnijs tibicen quidam falso testimonio adstipulatus fuisset. De Nerone etiam perhibet *Suetonius*, quod, quo primum die post excessum Augusti curiã intrauit, quasi pietati simul & religioni satisfacturus, thure quidem ac vino, verum sine Tibicine supplicaret, Minois exemplo, qui paria in morte filij olim fecerat. Frequentior tamen mos viguit non sine Tibicine sacrificia peragere, quem receptum plerisque memorat *Macrobius* libr. 2. in Somn. Scipion. cap. 3. *Ideo canere cælum etiam Theologi comprobantes, sonos musicos sacrificijs adhibuerunt, qui apud alios lyra vel cithara, apud nonnullos Tibijs, alijsue musicis instrumentis fieri solebant.*

De Tibicinibus Romanis qui sacris publicis præsto erant, illustrem plane *Gruterus* suggerit Inscriptionem Pag. 269. Cuius partem hic adducam, quæ ad rem nostram facit:

TIBICINES. ROMANI
QVI. SACRIS
PVBLIC. PRAEST. SVNT.

Ex hac Inscriptione aliam commodè explico, quam affert *Gruterus* Inscript. Pag. 175. quę in hunc modum se habet:

COLLEGIO. TIBICINVM
ET. FIDICINVM. ROMANORVM
QVI. S.P.P.S.
TI. IVLIVS. TYRANNVS.

O MV-

MVNIS. PERPETVVS. ET
VLIVS. TYRANNVS. F.
H. C. D. D.
DEDICATVM. K. MART.
RSO. SERVIANO. II. L. FABIO. IVSTO. COS.

Vbi S.P.P.S. ex inſcriptione ſuperiùs prolata interpretor: *Qui Sacris Publicis Præſto Sunt*.

Ideoque *Templorum Tibicines* dicuntur apud *Iul. Firmicum* lib. 4. cap. 7. Et *Tibicines ſacrorum* apud *Gellium* lib. 1. cap. 12. Inter miniſtros Sacerdotum numerantur à *Roſino* Antiq. Rom. lib. 3. cap. 31. Imò ipſos Sacerdotes pro Tibicinibus ſumptos non obſcure elici poſſe videtur ex eleganti apud *Gruterum* Inſcriptione, pag. 30. vbi *Sacerdotis Tibicinis Albij Verini* mentio fit.

Cum Tibicines ab vno ſacrificante ad alium, qui etiam rem diuinam faceret, tranſirent, prouerbium ortum eſt: *Tranſire Tibicinis Latini modo*, quo *Cicero* vtitur pro Muræna. Nam Romani in ſuis ſacrificijs Latinis plerumque Tibicinibus vſi ſunt. Græci tamen meminit *Varro* lib. 3. de R.R. *Sed non in Italia quos tibi ſacrificanti ad tibicinem Græcum gregatim veniſſe dicebas ad extremum litus*.

Priſca religione obſeruatum ius fuit Tibicinum in æde veſcendi, eorum nempe, qui ſacris inſeruierunt. De qua re inſignis apud *Liuium* hiſtoria legitur lib. 9. quod Tibicines prohibiti in æde Iouis veſci, hoc ius, antiquitùs traditum, ſibi ereptum ægre ferentes, Tibur vno agmine abierint, adeo vt nemo in vrbe eſſet, qui ſacrificijs præcineret. Eius rei religio tenuit Senatum legatoſque Tibur miſit, qui

darent

darent operã vt hi homines Romanis restituerentur. Tiburtini benigne polliciti, totam rem ita referente *Liuio,* primum accitos in curiam hortati sunt, vt reuerterentur Romam: Postquam perpelli nequibãt, consilio haud abhorrente ingenijs hominum eos aggrediuntur. Die festo alij alios, per speciem, celebrandarum cantu epularum causa inuitant,& vino oneratos sopiunt: atque ita in plaustra somno victos conijciunt ac Romam deportant. Nec prius sensere,quàm plaustris in foro relictis plenos crapulæ eos lux oppressit. Tunc concursus populi factus, impetratoque vt manerent, datum,vt triduum quotannis ornati cum cantu per vrbem vagarentur: restitutumque in æde vescendi ius ijs, qui sacris præcinerent. Hoc eorum ius in Capitolio publice vescendi confirmat *Censorinus* de Die Nat. cap. 12. Et hinc Tibicines pingues passim ab Autoribus appellantur. Quo sensu explicandus est *Virgilius* lib. 2. Georg.

Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras.

Pro tibicine qui in sacrificijs eburneis Tibijs præcinuit, & *Seruius* pinguem notat, scilicet victimarum carnibus. A quo vix diuersus est *Plautus* Aulul. Act. 2. Sc. 5.

At nunc tibi dabitur pinguior Tibicina,

Quippe cum Tibicinæ etiam frequenter conuiuijs interessent, vt non potuerint non hoc nomine iure signari. Vnde Tibicinis vitam viuere, erat lautè quidem, sed alieno sumptu, de quo *Casaubonus* ad *Athenæum* lib. 1. cap. 8. Ita *Plautus* Mostellar. Act. 3. Scen. 2.

Musicè hercle agitis ętatem, ita vt vos decet.
Vino, & victu, piscatu probo & electili
Vitam colitis.

Cur autem in sacrificijs suis Tibiarum incentiones tam necessarias crediderunt Pagani, non obscurum est meliores Autores peruoluenti, miserasque illorum superstitiones perlustranti, qui hanc aurium voluptatem Dijs suis gratam putarunt. Vnus ex varijs hoc illustrat *Censorinus* de die Natal. cap. 12. vbi de Musica sermo est: *Nam nisi grata esset*, inquit, *immortalibus Dijs, qui constant ex anima Diuina, profectò ludi Scenici placandorum Deorum causa instituti non essent: Nec Tibicen omnibus supplicationibus in sacris ædibus adhiberetur; nec cum Tibicine triumphus ageretur, non Apollini cithara, non Musis Tibiæ, cæteraque id genus essent attributa. Non Tibicinibus, per quos Numina placantur, esset permissum aut ludos publicè facere, aut vesci in Capitolio.* Præterea Tibicinem canere oportuit in sacrificijs ne quid infausti exaudiretur, quod à *Rosino* annotatum lib. 3. Antiq. cap. 39. sed ante eum ex *Plinio* idem mihi constat lib. 28. cap. 2. Cuius moris origo forsan ex eo deduci poterit, quod ex *Plutarcho* de superstitione refert *Caussinus* Symbol. Aegypt. Sapient. lib. 2. Hierogl. 74. Nimirum Carthaginenses Saturno filios immolabant, & qui nullos habebant, à pauperibus miserabiles victimas emere cogebantur. Adstabat autem in ipso sacrificio Mater rigida, & absque gemitu: Si enim ingemuisset jacturam faciebat & honoris & filij. Interim ante statuam omnia Tibiarum cantu, & tympanorū

pulſu perſonabant, ne quis clamor exaudiretur.

Non ſolum in ipſis ſacrificijs, opere ſuo fungente Sacerdote cum alijs ſacrificij miniſtris, Tibiæ præcinuerunt, ſed eædem ad ſacra conuocarunt Ethnicos, & à Tibicinibus ſacrificium auſpicatum, quod apud *Strabonem* obſeruo lib. 17. Et clara eiuſdem ritus veſtigia deprehendo apud *Heliodorum* Aethiop. lib. 3. quem ita interpres reddidit: *Subſequebatur hos aliarum victimarum diuerſa multitudo. Cuius libet autem animantis genus, ſeorſim & ordine ducebatur, cum* Tibia *& fiſtula initiatoriam quandam & denuntiatricem ſacrificij partem inciperet.* Sic *Statius* Thebaid. lib. 5. verſ. 94.

—— Cum ſacra vocant, Idæaque ſuadet
Buxus . . . . . .

Et has, quibus præuijs victimas obtulerunt, eas fuiſſe credo, quas *Præcentorias tibias* vocarunt, quemadmodum *Thurarias*, quibus vſi ſunt cum thus in aram inderent nec immolarent hoſtias. Quippe non ſolum Thus apud Romanos, ſed etiam hoſtiæ ad præconem & tibicinem immolari ſolitæ. De his elegans occurrit *Ciceronis* locus in Orat. contra Rullum: *Erant hoſtiæ maiores in foro conſtitutæ, quæ illis pretoribus de tribunali, ſicut à nobis Conſulibus de conſilij ſententia probatæ ad præconem & Tibicinem immolabantur.* Nec aliter intelligendus eſt *Catullus* lib. 4. El. 1.

Parua ſaginati luſtrabant compita porci,
Paſtor & ad calamos exta litabat ouis.

Ex marmoribus & ſaxis, vbi ſacrificia veterum conſpiciuntur expreſſa, hæc non parum lucis mutua-

tuantur. Apud *Gruterum* pag. 1007. ſaxum exſtat delineatum quod ſacrificij actum exhibet, ſacerdoti adſtante Tibicine, qui geminas Tibias ori inſertas inflat; adeſt etiam victima quæ vltimam necem exſpectat, quemadmodũ apud *Gruterum* eius icon demonſtrat.

Syluani etiam ſacrificium non ſine Tibiarum præcentione peractum euincit Tabula marmorea à *Grutero* deſcripta, cuius delineatio graphica à *Tomaſino* exhibetur lib. de Donar. qui eam *Io. Bapt. Caſalio* debuit. Ipſam illam Tabulam Marmoream nuper Romæ contemplatus ſum in Muſæo Amiciſſimi *Io. Petri Bellorij*, qui Antiquitatis Veſtigia ęterna cum fama ab obliuione vindicat. Stat ibi Siluanus inter quercum & palmam, altera manu falcem habens, altera ramum, à ſiniſtris duo adſtant, quorũ alter porcum, Syluano ſacrum, litandum tenet. A dextris inter duos ruſticos adeſt agreſtis puer, qui pone quadratam aram diſtentis buccis geminam Tibiam inflat. Quippe, quod notandum, nullibi ſacrificium expreſſum videre eſt, quin ibidem aliquis duplicem Tibiam inflans conſpiciatur. Is ſenſus eſt *Virgilij* lib. 9. Aeneid.

— Ire per alta
Dyndima, vbi aſſuetis biforem dat Tibia cantum.

Quod idem manifeſtiſſime deprehenditur in nummis æreis Domitiani, vbi in ludis ſæcularibus ſacrificium exprimitur, quales duos hic referendos cenſui, TABVLA I. Figur. 7. conſpiciendos.

In Columna Traiana ſecundum explicationem *Ciacconij* num. 187. Traianus cum Dacis congreſſurus,

rus, Deos sacrificio prius placandos censet. Sacrificat autem ibi Traianus velato capite, vt mos est Sacerdotibus, vinum vel sanguinem mactatæ victimæ patera super aram igne flammantem infundens. Adstant; signa, sacerdotes, & Tibicines lauro coronati. *Fortunius Licetus* in Gemm. Annular. Antiq. Schemat. 32. Gemmæ imaginem exhibet sacrificium suis representantis adstãte Tibicine, & simul alius gemmulæ figuram ex Musæo *Io. Galuani* Patauij, quæ duas Tibias rectas inflantem hominem ad altare sacrificij exprimit. Totus ordo solemnis sacrificij elegantissimè quoad omnes partes adumbratur in figura marmoris antiquissimi *Bapt. Casalio* transmissa ab Illustr. *Cassiano à Puteo*, quam de Splend. Vrb. Rom. partis 3. capiti 1. inseruit. In hoc sacrificio primò tres deferunt Canistrum ad sacrificij necessaria. Sequuntur *quatuor Tibicines coronati, longas Tibias inflantes*, atque alij quinque iuuenes cum galeis & scutis. Præterea sex alij iuuenes, seu Camilli, sacrificio ministrantes ferunt duo magna candelabra ad suffumigandum odoramenta sacrificij. Subsequuntur alij duo, quorum alter senior plectrum sonat, *alter iunior distentis buccis geminam Tibiam inflat.* His proximi conspiciuntur tres, qui longum aliquod lignum portant, & alij duo senes cum fascibus & securibus: tres autem adsistunt Popæ, quorum vnus cum acerra defert ollam magnam ad coquendas carnes sacrificij, & alij duo tenent bouem mactandum; ex his vnus fert supra caput cistam repletam cultris ad sacrificium necessarijs: Demum exstat sacerdos capite

cooper-

cooperto supra flexilem tripodem sacrificans, *cum tibicine*, qui Tibiam inflat, qua *in aurem Sacerdotis cani solebat*, vt loquitur *Seruius* in Georg. lib.2.

Exinde commodè intelligimus longis Tibijs vsos sacrificantes, quod & prouerbium indicat de ijs qui inutilia faciunt, vt apud *Xiphilinum* in Othone: *Itaque cœpit eum subito facti pœnitere, dixitque: Quid me oportebat longis Tibijs canere* (μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν) Quod prouerbium familiare ipsi fuisse tradit *Suetonius* in Othon. In eos enim dicitur qui aliquid parum ad rem faciunt, nimirum, quia paruas Tibias cum aliquis commodè tractare possit, longas sumit ad quas minus est idoneus, de quo adi *Turnebum* Adu. lib.5.cap.1. Qui has longas Tibias, quibus supplicantes vtebantur, inflarunt, Spondaulæ dicti sunt ex mente *M.Victorini* de Spondæo: *Dictus à tractu cantus, qui per longas Tibias in templis à supplicantibus editur: vnde Spondaulæ dicebantur, qui huiusmodi Tibias inflare consueuerunt*. Parum diuersè *Spondiales* vocantur *Isidoro* Orig. lib.1.cap.16. *Spondæus tractus quidam dicitur circa aures sacrificantium, vnde qui Tibijs canebant in sacris gentilium spondiales dicebantur*.

Nonnunquam Tubas in sacrificijs adhibitas obseruo, vti inde probo, quod apud *Festum*, *Armilustrum* dicatur *festū quo armati res diuinas faciebāt & dum sacrificabāt, Tubis canebant*. Apud *Varronē Tubilustrum* dicitur, *quod eo die sacrorū Tubę lustrātur*.

Præterea in consecratione præsentem Tibicinem testatur *Cicero* in Orat. pro domo sua: *An consecratio*, inquit, *nullum habet ius, dedicatio est religiosa?*

sa?

sa? Quid ergo illa tua tum obtestatio Tibicinis? qui l foculus? quid preces? quid prisca verba voluerunt? Sic *Xiphilinus* in Augusto, de consecratione post mortem Augusti, thus adhibitum in sacrificio refert, Tibicinem autem adesse prohibitum.

Phryges in Dyndimenes sacris choreas ad Tibiā agebant atque ad Phrygium modum saltabant, teste *Seneca* in Troad.

Non inter aras mobili velox pede
Reuocante flexo concitos cornu modos
Barbarica prisco templa saltatu coles.

Huius moris vestigia non obscura deprehendes in *Euripede* in Troad. *Herodiano* Hist. sui Temp. lib. 5. atque *Heliodoro* Aethiop. lib. 7. Nos autem hinc transibimus ad sacra Magnæ Deûm Matris explicāda, in quibus Tibiarum præcentionem frequentissimam demonstrabimus.

CAPVT VIII.

TIBIA in sacris Magnæ Deûm Matris.

ALmo fluvius erat Vrbi Romæ vicinus, apud quem Romani sacra olim Cybeles faciebant eodem ritu, quo Galli sacerdotes in Phrygia, simulachrum Deæ, cultusque victimarios facientes, adhibitis Tibiarum cantibus. Totam rem *Ouidius* illustrat lib. 4. Fastor.

Est locus, in Tiberim qua lubricus influit Almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.
Illic purpurea canus cum veste Sacerdos

Almonis Dominam sacraque lauit aquis.
Exululant comites furiosaque Tibia flatur.

Quod pariter in Phrygia cum Tibiarum incentione culta sit Deûm Mater, ex multis id probantibus vnum afferam *Claudianum* de Rapt. Proserp. v.266.

Mater, iò, seu te Phrygys in vallibus Idę
Mygdonio Buxus circumsonat horrida cantu,
Seu tu sanguineis vlulantia Dyndima Gallis
Incolis, & strictos Curetum respicis enses.

Dicebantur enim eius sacerdotes Curetes, vnde *Sidon. Apollinaris* Carm.9.vers.202.

Non hic Dyndima, nec crepante Buxo
Curetas Berecynthiam sonantes.

Iidem alijs Corybantes sunt, de quibus nos lib. 2. cap. 1. De vtrisque hic elegantem *Claudiani* locum afferam, qui lib. 2. in Eutrop. vers. 279.

Interea gelidæ secretis rupibus Idæ
Dum sedet, & thiasos spectat de more Cybelle,
Curetumque alacres ad Tympana suscitat enses;
Aurea sanctarum decus immortale comarum
Defluxit capiti turris, summoque volutus
Vertice crinalis violatur puluere murus.
Obstupuere truces omen Corybantes & vno
Fixa metu tacitos presserunt orgia Buxos.

Vbi commodè omnem Cybeles in sacris his apparatum indicat, quem fusius hic explicare instituti ratio non exigit. De eo fusius egerunt, *Pignorius*, *Rosinus*, & *Syluius* Comment. ad Leg. 12. Tab. c. 17. quos consulat cui volupe. Sufficit mihi ex condicto demonstrasse, vt in alijs Veterum sacris Tibiarũ vsum adhibitum, ita & in Cybeles sacris eundem non

non omnino neglectum. Luculentior cunctis mihi testis est *Catullus* Carm. 64.

—Cybelles Phrygia ad nemora Deæ
Vbi cymbalum sonat vox, vbi tympana reboant,
Tibicen vbi canit Phryx curuo graue calamo.
Vbi capita Mænades vi iaciunt hederigeræ,
Vbi sacra sancta acutis vlulatibus agitant.

De vlulatibus illis in sacris Deûm Matris hic non multis agam, nec Attinis luctum fusiùs explicabo, ex quo hunc vlulatum ortum constat ex *Seneca* in Agamemn. vers. 686.

Non si molles imitata viros
Tristis laceret brachia tecum,
Quæ turritæ turba Parenti
Pectora rauco concita buxo
Ferit, vt Phrygium lugeat Attyn.

Ideoque *Ouidius* Art. Amat. lib. I.

Ista iube faciant, quorum Cybeleia Mater
Concinitur Phrygijs exululata modis.

Quippe hanc Phrygij modi, qui Tibijs canebatur, proprietatem libri huius cap. I. docui, vt mentes audientium ad furorem & insaniam exagitaret, & hinc omnes ad Phrygia Cybeles sacra, vbi Phrygio numero Tibia mentes stimulabat, admissi, quasi furore correpti describuntur. *Virgilius* in Ceiri vers. 166.

Sæpe velut gelidis Ciconum Bistonis in oris,
Ictaue barbarica Cybeles antistita buxo,
Infœlix virgo tota bacchatur in Vrbe.

Nimirum talem insaniam & furorem ratio sacrorũ exigebat, vt Attinis planctus imitarentur, & alia

quæ hic prosequi animus non est.

Propterea quod tam necessarium in cultu Cybeles Tibiæ locum habuere, ideo illam cum Tibijs semper finxerunt, ex *Arnobio* lib. 6. Adu. Gent. non repugnantibus antiquis marmoribus. De choraula, qui Matrem Idæam circumgestantibus cornu canens adambulabat, *Apuleius* Metam. lib. 8. & paulo post hunc cum Tibijs Matris Idęæ cultum euidentissime confirmat, vbi inquit: *Inibi Vir principalis, & aliàs religiosus, & eximiè Deum reuerens, tinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum, cantusq; Phrygij mulcentibus modulis* (ita Tibiarum cantum exprimit) *excitus, percurrit obuiam, Deamque* (Idęā Matrem) *votiuo suscipiens hospitio, nos omnes intra conseptum domus amplissimæ constituit: numenque summa veneratione atque hostijs optimis placare constituit.*

Sacerdotibus, sacris Phrygię Deæ initiatis, etiam stipem ad Tibiam colligere concessum fuit, quod apud *Ouidium* animaduerto, qui lib. 1. de Pont. El. 1.

Ante Deum Matrem cornu Tibicen adunco
Cum canit, exiguæ quis stipis æra neget?

Et talis Dionysius ille fuit apud *Aelianum* Var. Hist. lib. 9. cap. 8. qui Corinthi multas variasque vitæ vicissitudines expertus, ob extremam paupertatem tandem stipem ab hominibus cogendo, tympanaque pulsando, & Tibijs modulando vitam transegit. Prohibitum autem erat, vt apud *Ciceronem* lib. 2. de Leg. ne, præter Ideæ Matris famulos, eosque iustis diebus, quis stipem cogeret. Illis autem hęc

licen-

licentia stipem poscendi concessa est Lege à Metello lata, cuius causam *Ouidius* aperit loco supra citato:

.. Dic, inquam, cur hic stipe quærat opes?
Contulit æs populus, de quo delubra Metellus
Fecit, ait, dandæ mos stipis inde manet.

Hanc stipem respexit *Seneca* de Benef. lib. 7. cap. 4. *Omnia*, inquit, *Deorum sunt, tamen Dijs posuimus donum & stipem iecimus*.

CAPVT IX.

TIBIA in Festis publicis:

QVinquatrus minusculæ appellabantur Idus Iuniæ, qui dies festus erat Tibicinum, cum feriati per vrbem vagarentur, & conuenirent in ædem Mineruæ. Huius verò festi vlteriorem explicationẽ reseruabimus aptiori loco, vbi singula de Tibicinũ ritibus olim notanda vbertim tractamus. Alias solemnitates cum Tibiarum cantu celebratas nemo diffiteri potest, nisi qui Veterum monumentis omnẽ fidem debitam derogare velit. Non temere *Seneca* in Agamemnone:

Tibi multifora Tibia Buxo
Solemne canit.

Inter diei festi requisita cantum numerat *Ouidius* Amor. lib. 3. Ecl. 10.

Festa dies, Veneremque vocat, cantusq; merumque.

Hunc autem festi diei cantum varia componebant instrumenta musica, inter quæ non vltimus locus Tibiæ nostræ fuit. *Prudentius* Apotheos. Hymn. 2.

Hæc

Hæc ait & ,varios iubet obmuteſcere cantus .
Organa ,ſambucas, citharas, calamoſque,tubaſque .
Stulta ſuperſtitio tacuit , vox feſta quieuit,
Quæ malè conſpicuæ celebrabat imaginis aurum.

In Iunonis feſto ſolemnem Tibiæ cantum introducit *Ouidius* Amor.lib.3. El.13.

Caſta ſacerdotes Iunoni feſta parabant,
Per celebres ludos, indigenamque bouem .

Et mox:

Accipit ara preces votiuaq; thura piorum ,
Ara per antiquas facta ſine arte manus .
Hic vbi perſonuit ſolemni Tibia cantu
It per velatas annua pompa vias .

Pridie Nonas Aprilis,dies erant ludorum Magnę Deum Matris, qui Megaleſia dicebantur, ſiue ludi Megalenſes. Nec illa feſta ſine Tibiarum præcentione celebrata , quemadmodum luculento *Ouidij* teſtimonio confirmo , qui lib.4. Faſt.

Protinus inflexo Berecynthia Tibia cornu
Flabit, & Idææ feſta parentis erunt .
Ibunt ſemimares & inania tympana tundent,
Aeraque tinnitus ęre repulſa dabunt .

Mineruæ geminum apud Athenienſes feſtum erat ; Παναθήναια dicebantur , erant enim minora & maiora ; illa quotannis , iſta quinto ſolùm anno agitata . In minoribus triplex certamen fuit , equeſtre, gymnicum , & muſicum . Muſicum certamen cum Tibijs interdum agi ſolitum atque à Pericle inſtitutum memorat *Plutarchus* in eius vita . Tibicinum in his feſtis præcinentium concentus , Συναυλία appellatur *Polluci* lib.4. cap.10.

Por-

Porrò in Festis Bacchi notabilem Tibiarum vsum deprehendo. Hunc arguit *Ouidius* Metam. lib. 3. verſ. 528.

Liber adeſt. Feſtiſque fremunt vlulatibus agri.
Turba ruunt. Miſtæque viris Matreſq; nuruſque,
Vulguſque, procereſque, ignota ad ſacra feruntur.
Quis furor, anguigenæ, proles Mauortia, veſtras
Attonuit mentes? Pentheus ait; Aerane tantum
Aere repulſa valent? Et adunco Tibia cornu?

Non aliter *Ouidius* lib.4. Metam. hęc Bacchi feſta cum Tibijs deſcribit:

—— Et adhuc Minyeia proles
Vrget opus, ſpernitq; Deum, feſtumq; profanat:
Tympana cum ſubito non apparentia raucis
Obſtrepuere ſonis, & adunco Tibia cornu,
Tinnulaq; æra ſonant.

Iuvenalis Sat. 6. verſ. 313.

Nota Bonę ſecreta Deæ cum Tibia lumbos
Incitat, & cornu pariter vinoq; feruntur
Attonitæ, crinemque rotant vlulantque Priapi
Mænades ......

Mænas eſt furioſus Bacchi Sacerdos. Huc reſpexit *Perſius* Sat. 1. verſ. 99. Hinc *Euripedes* in Bacchis inter triplex Bacchi officium recenſet verſ. 378. μετ' ἀυλȣ̃ γελάσαι. Apud *Max. Tyrium* Diſſert. 33. in ſacris Bacchi, nocturni diſcurſus, choreæ, Tibięq; & cantus nihil aliud ſunt quam diuerſæ voluptates Bacchicæ, quæ repræſentantur in myſterijs. De feſtis Bacchi *Ariſtophanes* in Nubibus Act. 1. Sc.4. quę tertio quoque anno celebrabantur. *Trieterica* dicuntur *Ouidio* Metam. lib.6. & *Statio* Thebaid. lib.

2. A-

2 Aliàs *Orgia* nuncupantur, quæ *obscura* vocantur *Catullo*, quia occulta erant & mystica: Quorum omnem apparatum & ordinem eleganter atq; exactè adumbrat *Catullus* El. 65. vbi reliquis etiam adiungit horribilem *stridentis* barbaræ *Tibiæ cantũ*. Huc respexit *Herodianus*, qui Hist. sui Temp. lib. 5. de Antonino: *Procedens identidem ad Tibias & tympana, velut orgia numinis celebraret*.

CAPVT X.

TIBIA in Ludis, Spectaculis, atq; Comœdijs.

PVeros suos iam inde à teneris ludos exercere ad Tibiam nonnulli voluerunt. Hoc de Cretensium pueris tradit *Heraclides* in Polit. quod, cùm inter se pugnarent, adessent artifices qui Tibias accinerent. Quomodo Arcades pueros ad Tibiam ludicra sua agitare assuefecerint, refert *Polybius* Megal. Hist. lib. 4. Et ex eo *Athenæus* lib. 14. in theatro etiam scenicisque adultorum ludis olim vsus Tibiarum permagnus fuit, qui in omni ferè ludorum genere concessus apud *Ciceronem* lib. 2. de Legibus: *Iam ludi publici cùm sint cauea circoq; diuisi; sint corporum certationes, cursu & pugillatione, luctatione, curriculisq; equorum vsq; ad certam victoriam circo constitutis: cauea, cantu, voce, ac fidibus & Tibijs. Dummodo ea moderata sint vti lege præscribitur*. Ab antiquis iam inde temporibus hunc Tibiarum in spectaculis vsum repetit *Horatius* de Art. Poëtic.

Tibia

Tibia non vt nunc orichalco vincta, Tubæque
Aemula, sed tenuis simplexque foramine pauco,
Aspirare & adesse choris erat vtilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu.

Coss. enim M.Metello & M.Scauro, Censores artem ludicram ex vrbe remouerunt, præter Latinum Tibicinem cum cantore, & ludum talorum, ita perhibente *Aurel. Cassiodoro* in Chronic. Illustrem de Tibicinis in ludis publicis officio locum suggerit *Phædrus* lib. 5.

Princeps Tibicen notior paulo fuit,
Operam Bathyllo solitus in scena dare.
Is forte ludis, non satis memini quibus
Dum pegma rapitur, concidit casu graui,
Nec opinans sinistram fregit Tibiam,
Duas cum dextras maluisset perdere.

Inter alias res atque ritus in ludis publicis olim seruatos & sine quibus vix ritè peragebãtur, Tibiam adiungit *Cicero* de Haruspic. Respons. *An si ludius*, inquit, *constitit aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit, aut tensam aut lorum omisit, aut si ædilis verbo aut simpulo aberrauit, ludi sunt non rite facti, eaque errata expiantur, & mentes Deorum immortalium ludorum instauratione placantur*. Eadem ferè verba refert *Arnobius* Adu. Gent. lib. 4. iterum lib. 7. repetita.

In certaminibus etiam Pythicis in honorem Apollinis celebratis qui Pythonem serpentem occiderat, præcinuit Tibicen. Cuius rei admonemur ab *Horatio*, qui de Arte Poët.

—— Qui Pythia cantat
Tibicen didicit prius extimuitque Magistrum.
Pythius dictus est ille tibicẽ apud *Propertium* lib. 2. El. 8. Huc alludit *Pindarus*, qui Pythior. Od. 12. Tibię hoc encomium tribuit:

δὐκλέα λαοσσόων μναστῆρ' ἀγώνων.

Illustrem admonitricem certaminum populũ cientiũ. Vbi refert etiam Midam in Pythijs pro Tibiæ cantu coronam ex Pythone reportasse. Secundis tamen Pythicis, si credimus *Pausaniæ*, Tibiarum cantum respuerunt, quasi non esset auditu faustus, & auspicatus.

In Ludis Circensibus Tibicines adhibitos fuisse notissimum est ex *Dionys. Halicarn.* lib. 7. qui in pompa Circensium ludorum post saltatores, armatos satyros ponit, qui Græco habitu Silenos repræsentantes incedebant, deinde agmen citharistarum, & Tibicinum, eos autem sequi, qui acerras aureas argenteasque gestantes suffitum faciebant. De loco Tibicinum in Circẽsibus consule *Bulengerum* atque *Panuinium*, apud quos & eum graphicẽ depictum reperies.

In orchestra theatri, in qua chorus fuit Tibijs canebant, ad tribunal siue aram, quę θυμέλη *Polluci*, à quo loco Theatri *Thymelici* dicti, de quibus *Saluianus* 6. de Gubernatione Dei: *Quis locus maiores Christianorum copias habeat, cauea-ne ludi publici, an atrium Dei? Et Templum omnes magis sectentur an Theatrum? Dicta Euangelicorum magis diligant an Thymelicorum?* Ideoque in Græcis Epigramm. pag. 521. extat Theonis Tibicinis Epitaphium, qui mi-

mo

mo & Orchestræ voluptati inseruierat. Hanc autem theatri partem pulpitum nominat *Isidorus* lib. 18. cap. 44. Cum quo consentit *Seneca*, qui ex pulpito in theatris olim omne Tibiarum genus organorũque consonuisse dicit Epist. 84. vbi eleganter etiam chorum, cui interponebantur Tibiæ, describit: *Non vides, inquit, quam multorum vocibus chorus constet? Vnus tamen ex omnibus sonus redditur; aliqua grauis, aliqua media. Accedunt viri, fœminæ: interponuntur Tibiæ: singulorum illic latent voces omnium apparet.*

In spectaculis igitur scenicis valdè familiaris erat Tibia, quod vel ex solo *Apuleio* deprehendi potest, qui lib. 10. omnem spectaculi scenici ordinem adũbrat. Itaque post primitias spectaculi, ludicris scenicorum choreis dedicatas, & deinde aulæo subducto & complicitis siparijs Paridis scenam dispositã, insuper inducit singulas Deas, Paridi oblatas, saltantes & cum Tibijs introeuntes. Adhibitam in Comœdijs Tibiarum præcentionem nõ aliud clarius demonstrat, quam inscriptiones omnes Comœdiarũ *Terentij*. Vt in Inscriptione Andriæ: *Acta ludis Megalensibus, M. Fuluio & M. Glabrione ædilibus curulibus. Egerunt L. Ambiuius Turpio, L. Atilius Prænestinus. Modos fecit Flaccus, Claudij F. Tibijs paribus dextris & sinistris. Et est tota Græca. Edita M. Marcello C. Sulpitio Coss.* Et idem ex reliquis colligitur. Ita in Eunucho, modulauit Flavus Claudij *Tibijs duabus dextra & sinistra*: In Hevutontima modos fecit Flaccus Claudij, & acta primum *Tibijs imparibus, deinde duabus dextris*: In Adelpho, modos fecit Flaccus Claudij *Tibijs Serranis*: In Phormio-

mione, *Tibijs imparibus*: In Hecyra, *Tibijs paribus*. Vnde patet antiquum musicæ huius morem in theatris visitatum, & carmina canticorum in veteribus Comœdijs ad Tibiam facta, módos autem attemperatos ab aliquo artis Musicę perito. Sed quęnam ratio & differentia Tibiarum apud Veteres in fabulis fuerit, consule *Aldum Manutium* de Quæsit. per Epist. lib.3. Epist. 4. Ab antiquis iam inde temporibus hanc consuetudinem repetit *Diomedes* lib.3. *Primis autem temporibus*, inquit, *vt asserit Tranquillus, omnia quę in scena versantur in comœdia agebantur. Nam Pantomimus & Pithaules & Choraules in comœdia canebant.* Vbi duplicem Tibiã in comœdia agnoscit, dum non choraulem solum sed & pithaulem introducit, & vtriusque vsum subiungit, aiens: *Cuius rei indicia produnt nobis antiquę Comœdiæ, in quibus inuenimus, acta Tibijs paribus, aut imparibus, aut serranis. Quãdo enim chorus canebat, choricis Tibijs, id est choraulicis, artifex concinebat in canticis autẽ pithaulicis respõsabat. Sed quod paribus Tibijs aut imparibus inuenimus scriptũ, hoc significat, quod si quãdo monodio agebat, vnam Tibiã inflabat, si quando synodio, vtramque.* Non minus in Tragœdijs quam Comœdijs hoc genus musices, quod Tibiarum incentione constabat, visitatum esse, pręter *Philostratum* lib. 6. de Vit. Apollon. arguit *Maximus Tyrius* Differt. 38. *Plane quemadmodum Tibias* (αὐλήματα) *ac citharas, aut si quæ pręterea Dionysijs in Tragœdijs & Comœdijs adhibentur instrumenta, omnes laudant, nemo imitatur.* Hanc tamen constituit differentiam *Eugraphius* in Andr. *Terent.*

quod

quod Lydiæ Tibiæ Comœdijs adhibitæ, Ioniæ Tragedijs. *Nannius* Miſcellan. lib. 5. cap. 6. tres olim partes Comœdiæ facit, *Canticum*, quod duabus Tibijs, vna perſona & ad ſummum altera conſtabat; *Chorum*, qui incerto numero perſonarum, ſed omnium vocibus in vnum ſonum confuſis vtebatur; *Diuerbium*, quod colloquio trium aut ad ſummum quatuor perſonarum conſertum erat. Chori inducti ſunt poſt ſingulos actus, ac tum adhibitum eſſe Tibiarum cantum dubitari non poteſt. Non ſolum autem moduli variati ſunt, cum comœdia in ſcenā reduceretur, ſed aliquando per ſingulas ſcenas pro eius loci conditione Tibiæ mutatæ ſunt. Illi modi Tibiarum ad fabulæ ingenium temperabantur, vſq; adeo vt auditis Tibijs populus ſciret quæ fabula danda eſſet. Ita apud *Ciceronem* Academ. Quæſt. 6. *Qui primo inflatu Tibicinis Antiopam eſſe aiunt*. Poſtea choro ſublato explebat officiū Tibicen, qui in fine cuiuſq. actus dari ſolitus eſt. Id quod ſatis conſtat ex Pſeudolo *Plauti*:

Concedere aliquantiſper hinc me intro libet,
Tibicen hic interea vos oblectauerit.

Vbi ſic tacentibus omnibus intus concinebat Tibicen, Diaulion dicebatur, quod annotatum à *Rhodigino* Lect. Antiq. lib. 9. c. 7.

Moris etiam erat vt in vijs Tibicen perſonis choricis præiret, quod ex veteri Scholiaſte animaduertit *Bulengerus*, & quemadmodum inducebatur chorus à tibicine, ita & reuocabatur & emittebatur, vnde modi Tibicinum, quibus receptui canitur, dicū-tur ἐξόδιοι νόμοι *Heſychio*, δι' ὧν πάντες ἐξελαύνονται,

de

de quibus *Aristophanes* in Vespis.

Vsum hunc Tibiarum illustrat antiquum & elegans Comœdiæ schema, quod ex *Fului Vrsini* libro manu exarato, qui in Bibliotheca Vaticana asseruatur, mihi communicauit Illustrissimus Eques *Car. Antonius à Puteo*, quale hic exhibeo TABVLAE III. Figura 1.

CAPVT XI.

TIBIA in Saltatione Pantomimi, Ludii, aliorumque.

PAntomimis, ioculatoribus, & saltatoribus Tibijs præcinere olim moris fuit. Primis autem temporibus histriones hi atque mimi, & cantabant ipsi & saltabant, postea taciti saltabant & ad Tibias ab alijs inflatas gestus moderabantur. Pylades Cilix Pantomimus, ex *Hieronymo* in Chronico, quum Veteres ipsi canerent & saltarent, primus Romæ chorum sibi & fistulas pręcinere fecit, animaduertente Cl. *Salmasio*. Ideoque, quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, qui apud maiores viguit & venustam induxisse nouitatem, vt *Macrob.* lib. 2. Saturn. cap. 7. interrogatus ab Augusto quid saltationi contulisset, respondit;

Αὐλῶν ζυρίγγων τ' ἐνοπὴν, ὅμαδόν τ' ἀνθρώπων.

Ita etiam de Liuio Poëta *Valerius Maximus* lib. 2. cap. 4. *Isque sui operis actor, cum sæpius à populo reuocatus vocem obtudisset, adhibito pueri & Tibicinis concentu gesticulationem tacitus peregit.* Apud Ciceronem

ronem de Orat. lib. 1. Roscius Comœdus, histrio & Saltator dicere solebat, se quò plus sibi ætatis accederet, eò tardiores Tibicinis modos & cātus remissiores esse facturum. Cui addit *Tullius*: *Quod si ille astrictus certa quadam numerorum moderatione ac pedum, tamen aliquid ad requiem senectutis excogitat: quanto facilius nos non laxare modos, sed totos mutare possumus.* Sic *Ammian. Marcellinus* lib. 34. *Tibiæque, & histrionici gestus instrumenta non leuia.*

Non solum autem saltantibus Pantomimis canebant, sed etiam ad incentivum pede pulpitum percutiebant, & quò clarior sonus esset & ab omnibus melius intelligeretur, ligneas soleas sub pedibus habebant, ad hunc vsum factas, interdum etiam ferreas, quo maiorem strepitum crepitumque ederent, vt *Lucianus* describit Pantomimum, qui in Aiace Furente prodierat. Huiusmodi lignea sandalia Græci κρουπέζια, Latini videntur appellasse scabella, de quibus nos lib. 3. prolixè. Huc respexit sine dubio *Arnobius*, qui de Pantomimis alijsque huius fori locutus lib. 2. aduersus Gentes solita sua elegantia quærit, anne Rex mundi, Deus, animas huc
„ miserit, vt res, nempe animæ humanæ, sancti &
„ augustissimi nominis symphoniacas hic agerent
„ & fistulatorias artes, vt inflandis bucculas distē-
„ derent Tibijs, cantionibus vt præirent obscœnis,
„ numerosos iterarent scabillorum crepitationi-
„ bus sonores, quibus animarum alia lasciuiens
„ multitudo incompositos corporum dissolueretur
„ in motus, saltitaret, & cantaret, orbes saltato-
„ rios verteret, & ad vltimum clunibus & coxen-

dici-

„ dicibus subleuatis lumborum crispitudine flu-
„ ctuaret.

Interdum Tibicines ipsi inter canendum gesticulati sunt, vt more pantomimorum res quasque imitarentur, quod ex *Aristotele* patet Probl. 9. cap.48. & ex *Xenophonte* in Sympoſio de Tibicina.

In conuiuijs Saltatrices mulierculæ pro conuiuis delectandis ad Tibiam saltabant, quemadmodum cuiuis *Xenophontis* Symposium peruoluenti abundè constat.

Fuere etiam Ludij, à Lydis profecti & appellati, vt vult *Herodotus* lib. 1. qui in numerũ ad Tibicinis modos saltarunt. Id quod optimè illustrat *Liuius* lib. 8. de Ludorum scenicorum institutione agens, quorum initio parua, vt ferme omnia, principia re-
„ fert. Quippe, ex ipsius confessione, sine carmi-
„ ne vllo, sine imitandorum carminum actu, Lu-
„ diones ex Etruria acciti ad Tibicinis modos sal-
„ tantes haud indecoros motus, more Tusco, da-
„ bant. Imitari deinde eos iuventus, simul incon-
„ ditis inter se iocularia fundentes versibus, cœpe-
„ re; Nec absoni à voce motus erant. Accepta
„ itaque res sæpiusque vsitando excitata, verna-
„ culis artificibus, quia hister Tusco verbo Ludio
„ vocabatur; qui non sicut ante, Fescennino versu
„ similem incompositum temerè ac rudem alternis
„ iaciebant, sed impletas modis satyras, descripto
„ iam ad Tibicinem cantu motuq; congruenti, peragebant. De rudi horum saltatione primis temporibus, ad Tibiæ cantum *Ouidius* lib. 1. Art. Amãd. describens raptum virginum Sabinarum & spectaculum

culum quod Romulus parauerat:

Tunc neq; marmoreo pendebant vela theatro,
Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.

Et mox:

Dumque rudem præbente modum tibicine Tusco
Ludius æquatam ter pede pulsat humum.

Planipedes etiam, qui dicti quod in plano agerent & pedibus nudis, saltus suos ad decantatos Tibiarum modos accommodarunt, quemadmodum facile credo *Gellio* asserēti lib. 1. cap. 11. *Quod enim foret ista re ineptius, si vt Planipedi saltanti, ita Gracchо concionanti, numeros & modos & frequentamēta quædam varia tibicen incineret.*

His affines erant *Fabulones*, qui obscœna dixerunt atque impudica verba, vt *Macrob.* lib. 2. Sat. cap. 1. *Vicem Planipedis & Fabulonis impudica & prętexta verba iacientis.* Quod etiam ad Tibiam factum est, quemadmodum apud *Xenophontem* in Symposio Nicostratus histrio τετράμετρα πρὸς τὸν αὐλὸν κατέλεγεν, *ad Tibiam tetrametra recitabat.*

CAPVT XII.

TIBIA in Nuptiis & Choreis.

PRæter alia instrumenta musica, Tibia olim maximè nuptiale erat. Adeo vt omnis sanctimonia nuptiarum vno signo Tibiarum intelligeretur, vt ait Auctor ad Herren. lib. 4. Integram nuptiarum solemnitatem suo ordine describit *Heliodorus* Aethiop. lib. 10. cum Tibiarum & fistularum concen-

R tu,

tu, & vix vllum apud veteres de nuptijs ſermonem inſtitutum reperies, quin Tibias adiunctas deprehēdas. *Claudianus* de Nupt. Honor. & Mar. v. 195.

Tibia pro lituis & pro clangore tubarum
Molle lyræ fauſtumque canant.

Et mox:

Tu feſtas, Hymenæe, faces; tu, Gratia, flores.
Elige ......

Idem in Feſcenninin. verſ. 128.

Ducant peruigiles carmina Tibiæ,
Permiſſiſque iocis turba licentior
Exſultet tetricis libera legibus.

Paulo poſt:

Hæc vox per populos, per mare tranſeat,
Formoſus Mariam ducit Honorius.

Inter Nuptiarū apparatū *Tibiarū clāgor* apud *Achil. Tatium* de Clitoph. & Leucip. Amor. lib. 1. atque eaſdem ad nuptias celebrandas laudat *Euripedes* in Hercule. Vnde *in thalamis Nicippidis dulce reſonabat Tibia,* quemadmodum in Veter. Epigramm. lib. 3. cap. 12. Epigr. 6. Et ſane nihil hoc Tibiarum vſu frequentius occurrit. Ita *Nonnus* Dionyſiac. lib. 7.

Οἶδα μὲν ὡς ἐρόεις πέλεται γάμος, ἧχι λιγαίνει
Πανιάδος σύριγγος ὁμόθροος αὐλὸς Ἀθήνης, i. e.

Scio quidem quod amabiles ſint nuptiæ, vbi ſtridet
Panicæ fiſtulę conſonans Tibia Mineruæ.

Facta hæc Tibiarum incentio in nuptijs ad ſummā feſti diei lætitiam repræſentandam, & ingens illud gaudium manifeſtandum, quo ſenſu *Ouidius* Metamorph. lib. 4. *Tæ-*

— Tędas Hymenæus Amorque
Præcutiunt: largis satiantur odoribus ignes:
Sertaque dependunt tectis: lotique, lyræque,
Tibiaque, & cantus, animi feltcia lęti
Argumenta sonant .....

An sine Musica Nuptiarum solennia ritè celebrentur vide differentem venerandum *Parentem* meum Quæst. Nupt. 3. De nuptijs Mercurij & Philologiæ *Martianus Capella* lib. 2. *Ecce autem*, inquit, *ante fores quidam dulcis sonus multifidis suauitatibus suscitatur, quem Musarum conuenientium chorus impēdens nuptialibus sacramentis modulationis doctæ tinnitibus concinebat, nam nec Tibiarum mela, nec ex fidibus sonus, nec hydraularum harmonica deerat plenitudo*. Vnde Nuptialis hæc Tibia antiquitus dicta est. Et *Suidæ*, λωτοὶ ἐπιθαλάμιοι, idest *Tibiæ nuptiales*. Quippe cantus nuptialis duabus Tibijs canebatur, quarum altera maior erat, si credimus *Polluci* lib. 4. cap. 10. tit. 3. Alij nuptiales Tibias *monaulos* fuisse scribunt, ad quas canerent hymenæos: Alij binas aiunt, iunctas & impares. Posteriorum omen, coniugij specie, placet *Scaligero* de Art. Poët. lib. 1. cap. 20. Ideoque *Apuleio* nuptiales Tibię, *Zygiæ* dicuntur, Metam. lib. 4. Hæc Tibia apud *Nonnum* Dionys. lib. 24. βιοσσόος αὐλὸς ἐρώτων, nominatur, *vitam seruans Tibia amorum*. Et tales etiam videntur in Antiquis marmoribus vbi Nuptiarum solēnia exprimuntur. Romæ in Templo D. Laurentij extra muros in Marmore, cuius figuram in Admirandis Romanarum Antiquitatum Vestigijs edidit Iac. de Rubeis, cernuntur, secundum breuem, sed eru-

ditam, *Bellorij* explicationem, sponsus & sponsa inuicem dextras iungentes,& Iuno vtrumque complexa. Adest Hymenæus genialem preferens face, ad aram Camillus cum acerra & *Tibicen molle festumque canit.* In eodem Antiquitat. Volumine exhibetur Epithalamium, vbi sedent hinc sponsus, inde sponsa, & ad vtrumque ex choro conuersæ virgines laudes canunt, faustum felixque ominantur. Adsunt *Tibicina* & Lyristes & alia, quę Poetria carmina describit, & modulata cedro notat, vt suspicatur *Bellorius*.

Simul itaq. ac Nuptiarum solennia indicta sunt, Tibicines quærebantur, sine quibus hæc festa vix vnquam peragebantur. *Plautus* Aul. Act. 2. Sc. 6.

—— *STA. Quid vis? STR. Hos vt accipias cocos,*
Tibicinamq; obsoniumq; in nuptias.

Patet hoc etiam ex *Solino* qui cap. 9. vbi Amyntæ filium Philippum captum esse oculo dextro apud Mothonam dixit, huius debilitatis omen præcessisse refert: *nam cum nuptias ageret, acciti Tibicines carmen Cyclopium quasi de conludio concinuisse dicuntur.* Nuptialibus enim gaudijs Tibiæ interponebantur, vt ad illas Hymenæi canerentur in Nuptijs, quemadmodum hymni in Diuina veneratione, & threni atque lamenta in funeribus, teste *Isidoro* Orig. lib. 2. cap. 15. De carmine hoc nuptiali *Nonnus* Dionys. lib. 7. Et aptè hoc ad Tibiam cantatum indicat *Terentius*;

—— *Verum hoc mihi moræ est,*
Tibicina & hymenęum qui cantent;

Et

Et paulo post:

—— Missa hæc face
Hymnenæum, turbas, lampadas, Tibicinas.

Carmina hæc socialia nuncupat, & per Tibiam effundi dicit *Ouidius* Ep. Med.

At subito nostras vt hymen cantatus ad aures
Venit, & accenso lampades igne micant.
Tibiaque effundit socialia carmina vobis,
At mihi funesta flebiliora tuba.

Cur ἑσπέριοι λωτοὶ, *vespertini loti*, hæ Tibiæ dictæ sint *Suidę*, edocebimur à *Scaligero*, qui in *Propertij* locũ lib. 2. El. 6.

Aut mea quum tales caneret tibi Cynthia somnos
Tibia, funesta tristior illa tuba.

Tibiam intelligi nuptialem arbitratur, qua nouam nuptam mariti domum deducebant cum iam concubia nox esset. Huc forsan trahi posset *Plautus* Casina Act. 4. Sc. 4.

Age Tibicen, dum illam educunt huc nouam nuptam foras,
Suaui cantu concelebra hanc plateam hymenęo.

Cœterum locum illum *Propertij* non de Tibia nuptiali exponit *Passeratius*, sed de Tibia amatorũ, qua sub noctem transeuntes ante amicarum domos, suas miserias deflebant. Quod carmen à fletu ad ianuam, παρακλαυσίθυρον vocat *Plutarchus*, qui de amantium moribus varijs differens, hunc etiam innuit de carmine flebili ad ianuam adamatæ mulieris & de Tibicina canente per vicum transeunte. Nec aliud voluit *Horatius* lib. 3. Od. 7. ad Asterien:

Prima

Prima nocte domum claude : neque in vias
Sub cantum querulę despice Tibię :
Et te sępe vocanti
Duram difficilis mane.

Ideoque minus circumspectè *Dempsterus* in Rosin. lib. 3. cap. 31. illud putat à *Palmerio* solo annotatū esse, amantes ante dominarum suarum foras noctu Tibijs canere consueuisse. De hac amatoria cantilena *Ouidius* Fast. lib. 5.

Primus amans carmen vigilatum nocte negata
Dicitur ad clausas concinuisse fores.

Et ibidem :

Ebrius ad durum formosæ limen amicæ
Cantat . . . . . .

Hunc communem Adolescentum & Amatorum morem accedendi ad meretrices vel amicas suas media nocte cum Tibijs, declarat *Aelianus* Var. Hist. lib. 13. cap. 1. de Adolescentulis duobus qui audaces amatores & insigniter lasciuientes, media nocte ad Athalantam meretricem aduenerant: *Vtebantur autem in suo amatorio discursu non Tibicinibus, neque ijs, quibus adolescentes in ciuitate vti consueuerant, sed tędis, quibus incensis & flagrantibus ad primum ignis conspectum vniuersus populus, nedum vna puella exhorruisset.* Verùm nos ad Tibiam nuptialem reuertamur, ad quam, choreis etiam destinatam, in nuptijs saltabant, vt ex *Euripede* patet in Aulide.

Quomodo in festiuitate nuptiali singula ad Tibiam acta, ad quam alij commessabantur, alij ridentes & ludentes saltabant, vide pluribus explicantem *Hesio-*

Hesiodum in Scuto Herculis vers. 272. & seqq. Tibiarum hunc vsum priscis Græcis vernaculum indicat *Homerus*, cum alibi sæpè, tum in cœlatura clypei, Achilli à Vulcano donati. Fingens enim in eo duas ciuitates, alteram pace florentem, alteram bello vexatam, feliciorem illam describit festos dies agentem, vacantemque nuptijs & hilaritatibus, de quibus carmen Interpretis sic habet:

In gyrum saltat pubes, quos flatilis inter
Tibia cum cithara modulamina dulcia fundunt.
Stant in vestibulis nuptæ spectantque choreas.

Cœterum non ad solas choreas nuptiales restringebatur Tibia, ad alias etiam transijt quacunque occasione natas. Vt ille apud *Aristophanem* in Vespis, vbi Tibiam audiuerat, saltare tota nocte non desijt. Ita *Iuvenalis* Sat. 15.

—— Inde virorum
Saltatus nigro Tibicine.

Vt adeo non inconuenienter de Tibicinibus *Phædrus* lib. 5.

—— Lepidum genus
Desiderari cœpit, cuius flatibus
Solebat excitari saltantis vigor.

Et *Plautus* Stich. Act. 4. Sc. 7.

Siquidem mihi saltandum est tum vos date, bibat,
Tibicini.

Quoniam choreas in conuiuijs receptas excitauit Tibia, quod satis notum ex *Xenophonte* in Symposio. Manifestè rem declarat *Propertius* lib. 3. El. 10.

Sit mensæ ratio, noxque inter pocula currat

Et

Et crocino nares myrrheus vngat Onyx :
Tibia nocturnis succumbat rauca choreis,
Et sint nequitiæ libera verba tuæ :
Dulciaque ingratos adimant conuiuia somnos,
Publica vicinæ perstrepat aura viæ.

Eiusdem consuetudinis non obscura prodit vestigia *Heliodorus* Aethiop. lib. 5. *Audis enim vt mulieres moræ causa & remissionis à potatione, choream instituerint. Nobis vero tuus error egregiè si volueris cõuiuium traduxerit, suauior omni chorea & Tibia futurus.* Idem lib. 3. narrans illa quæ in conuiuio fuerunt, choreas virginum, Tibicinas, armatam & pyrrichiam saltationem Epheborum, & alia cum quibus lautos & opiparos cibos Theogenes temperauerat, familiare & magis aptum compotationi conuiuium efficiens. In quacunque enim compotatione Tibicina etiam præcinuit modos, qui saltationis vigorem excitarent. Sic *Horatius* lib. 1. Epist. 14. ad Villicum suum :

Nec vicina subest, vinum præbere, taberna,
Quæ possit tibi : nec meretrix Tibicina, cuius
Ad strepitum salias terræ grauis.

παρώνιοι hæ Tibiæ appellantur *Polluci*, quæ paruæ erant vtræque, & æquales, compotationibus enim conuenit æqualitas. Inter potandum Lusitani ad Tibiam saltarunt, referente *Strabone* lib. 3. Et Thraces ad Tibiam armatos saltare memorat *Xenophon* in conuiuio Seuthæ. Omnia quæ in hac armata saltatione obseruabantur ordine recenset *Athenæus* lib. 1. & quomodo in illa corporis motum Tibiæ modis adaptabant, vide *Maximum Tyrium* Differt. 12. Do-

12. Dores, qui Siciliam incolebant, ad Ionicas Tibias saltare, idem testatur Differt. 21. Et Cares non minus in choreis quàm funere Tibiam adhibuisse liquet ex *Aristophane* in Ranis Act. 5. sc. 2.

Καρικῶν αὐλημάτων θρήνων, χορειῶν,

Caricæ Tibiæ modos in funere, & choreis.

Erat etiam γίγγρας ad Tibiam saltatio idem cum Tibiæ modulatione nomen habens, ex *Polluce* lib. 4.

CAPVT XIII.

TIBIA in Conuiuijs.

VEterum Romanorum epulis fides ac Tibias adhibere mos erat, si credimus *Quintiliano* Instit. Orat. lib. 1. cap. 14. Ideoque epularum solennium fides ac Tibiæ maioribus vsitatæ, decantantur *Ciceroni* L. III. de Oratore. Viguit autem ille mos frequens, cuius indicia plurimi suppeditāt autores. *Plautus* Mostellar. Act. 4. sc. 2.

Hic quidem neque conuiuarum sonitus, itidem vt antehac fuit,
Neque Tibicinam cantantem, neque alium quemquam audio.

Tibias cum Citharis conuiuijs destinat *Coint. Smirnæus* Derelictor. lib. 5. De conuiuialibus his Tibijs euolue *Athenæum* lib. 15. *Plauti* Sticum, *Theophrasti* Caractères morum, aliosque. Consule quoque *AElianum* Var. hist. lib. 7. cap. 2. & *Paschalium* de Coron. qui lib. 2. cap. 2. tibicines coronatos in conuiuium induci solitos perhibet. *Petronius* inter

Trimalcionis delicias, neque has prӕterijsse videtur, si nonnullis interpretum eius fides sit: *Circumferebat*, inquit, *AEgyptius puer clibano argenteo panem, atque ipse etiam teterrima voce de Laserpiciario mimo canticum extorquet. Nos vt tristiores ad tam viles accessimus cibos, suadeo, inquit, Trimalcio, cœnemus, hoc est ius cœnӕ.* Quidam Commentatorum *teterrima* in *tenerrima* mutarunt & pro *minio* etiam *mimo* substituere: Cui amplius *Gonzales* ex *mimo*, *mimico* fecit, nimirum vt de Tibia è Laserpitij caule perforato confecta, quam puer inflaret, locum interpretaretur. Ita *Lotichius* & *Gonzales*, repugnante *Petro Lasena*, qui in Cleombroto ab his diuersus est. Quippe si AEgiptiacus puer circumferebat argenteum clibanum, quo pacto Tibiam Laserpitiariam inflare potis erat? vt adeo canticum, quod hic extorquebat, non Tibiӕ sonus, sed vocalis musica esset, id quod & ex prӕcedentibus, de hisce pueris, verbis demonstrat. Non igitur aliquid mutandum putat ex veteri lectione, *de laserpitio & minio*, vel si quid mutandum sit, pro *laserpitiario*, quod nihil est, recipit & legit, *de laserpitiato minio*, vt sit sensus, *de argutulo ac fucato labio canticum extorquet*. Cœterum vtut sit, conuiuijs Tibiarum cantum interponebant, vt animos exhilararent, & ad voluptatem atque lӕtitiam vino debitam accenderent. *Xenophon* in Symposio: Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἡ αὐλητρὶς μὲν ηὔλησε, ὁ δὲ παῖς ἐκιθάρισε καὶ ἐδόκουν μάλα ἀμφότεροι ἱκανῶς εὐφραίνειν, *Posteaquam Tibicina, & puer cecinissent, illa Tibia, hic cithara, viderenturque satis homines exhilarasse.* Scy-

tharum

tharum Rex Ismeniam tibicinem bello captum canere iussit inter pocula. Omnibus autem admirantibus & præ voluptate plaudentibus, iureiurando affirmauit, suauius se interdum equum hinnientem audiuisse, ex *Plutarc.* de fortun. Alexandr. *Suidæ* κῶμος est Tibia, inter ebrios vino diutius durante irritans libidinem & inhonestum faciens conuiuium.

Moris huius cum Tibia epulandi vestigia etiam suggerunt Vetera marmora, quale est perantiquus ille lapis apud *Casalium* in Splendor. Vrb. Rom. c. 18. pag. 320. quem etiã ex vinea quondã Card. de Mõtealto adducit *Schach.*Myroth.1. c.33. pag.308. Et eius icon etiã videri potest apud *Octau. Ferrariũ* Re Vestiar. par. 1. pag. 92. quam ex *Vrsino* ad *Ciaconij* Triclinium subijcit, in quo antiquus Tibiarum in conuiuijs vsus videtur elucescere.

Notandum est ad conuiuia olim Tibicines in foro conductos vbi obsonia emebantur. Quod non obscurè ex *Theophrasto* elicio, qui in Notation. Morum: *Cumque sibi opsonia emerit, & Tibicinas* (αὐλητρίδας) *conduxerit, vt cuique obuius fuerit factus, absonio illi ostendere & ad ea inuitare.* Conducti autem illi siue Tibicines, siue Tibicinæ, in foro vnà cum coquis, cuius rei testimonium ex *Plauto* dabo, Aulular. Act.2.Sc.4.

Postquam obsonauit herus, & conduxit coquos,
Tibicinasque hasce ad forum, edixit mihi,
Vt dispartirem obsonium hic bifariam.

Ideoque nonnulli ad Tibiam coquebant, quod de Tyrrhenis *Pollux* lib. 4. cap. 7. ὑπ' αὐλῷ ὀψοποιεῖν

Et Tibicines ad focos memorantur apud *Aristophanem* in Acharnens. Act. 3. Sc. 3.

Nec aliam ob causam à *Plauto* plerumque coqui & Tibicinæ coniunguntur. Vt Aulular. Act. 3. Sc. 3.

Ite sane nunc iam intro omnes, & coqui, & Tibicinæ.

Etiam huc introduce, si vis, vel gregem venalium.

Coquite, facite, festinate nunc iam quantum libet.

Quippe obseruabis, coquos olim epulas quoq; ad Tibiæ sonum apparasse, quod à *StucKio* relatum Antiq. Conu. lib. 3. cap. 20. Vnde Eubulus apud *Athenæum* lib. 9. ait moris fuisse, vt si quid peccasset coquus, Tibicen vapularet. Ita etiam preciosiores dapes mensis inferentes, solenni quadam pompa, Tibicinibus vtebantur, quod annotatum à *Pancirollo* de Deperd. Tit. 51. & euidenter confirmat elegans antiqui lapidis schema apud *Octau. Ferrarium* de Re Vestiar. par. 1. p. 186. quod ex *Vrsini* Appendice in *Ciaconij* Triclinium exhibet, quale ex ræsũ vidimus Romæ in Voluminibus Illustissimi Equitis *Caroli Antonij à Puteo*. Vbi expresse in conuiuijs fercula præcedente Tibicine à ministris inferri videtur. Nec desunt ex veteribus Autores, apud quos nonnullos cibos præeunte & canente Tibicine inferri ac mensis imponi solitos fuisse legimus. Sic de Accipensere apud Romanos *Macrobius*, vt cum inter alios cibos lautos, & preciosos ille piscis apponendus esset, non nisi à coronatis ministris, cum Tibicinis cantu inferretur. Ita autem *Macrobius* Saturn. lib. 3. cap. 16. de Accipensere: *Apud Antiquos in pretio fuisse, ego testimonijs palam faciam: Vel*

eo

eo magis quod gratiam eius video ad epulas quasi postliminio rediisse. Quippe dignatione vestra cum intersum conuiuio sacro, animaduerto hunc piscem à coronatis ministris cum Tibicine inferri. Factumque id Seuero Imperatore cœnante, ad quod auctoritatem eiusdem *Macrobij* repetam, qui paulò post subiũgit: *Hęc Sammonicus, qui turpitudinem conuiuij Principis sui* (Seueri) *laudando notat: prodens venerationem, qua piscis habebatur, vt à coronatis ministris inferretur cum Tibicinis cantu, quasi quadam non deliciarum sed numinis pompa.*

Non prætereundem est Tibiam olim & in principio & in medio & in fine conuiuij esse adhibitam. Conuiuij signum illa dari solitum *Virgilius* videtur indicare Aeneid. 11.

At non in Venerem segnes, nocturnaq; bella,
Aut vbi curua choros indixit Tibia Bacchi,
Expectare dapes & plenæ pocula mensę,
Hic amor, hoc studium.

Et *Aristophanes* in Vespis.

Αὐλητρὶς ἐνεφύσησεν· οἱ δὲ συμπόται
Εἰσὶν ——

Tibicina inflat, ecce conuiuæ tibi
Adsunt......

Nec aliud idem innuit in Ranis Act. 2. Sc. 2.

Tuba militibus signum in conuiuijs datum est quando accumberent & surgerent, secundum *AElianum* Var. hist. lib. 8. de conuiuijs, quæ Alexander militibus post victum Datium exhibuit.

In fine conuiuij Tibicinæ atque saltatrici, & reliquis spectaculis nõ parum temporis datum esse cõclu-

cludo ex *Xenophonte*, in cuius Symposio, mensis ablatis ac libationibus Pæaneque absolutis, *Syracusanus quidam ad commessationem accedit, qui secum & Tibicinam egregiam & saltatricem ex earum numero habebat, quę mira quædam efficiunt, itemque formosum admodum puerum bellè canentem cithara & saltantem. Atque hæc ille miraculi loco exhibendo, pecuniam accipiebat*. Isti pueri qui in cœna sic cantabant, symphoniaci appellati. *Macrobius* lib. 2. Saturn. cap. 4. *Delectatus inter cœnam erat pueris Symphoniacis*.

Nonnulli Tibiam in Conuiuijs admittere noluere, quemadmodum *Athenæus* lib. 15. de Platone, apud quem Socrates in Protagora abiectorum hoc esse dicit hominum, imperitorum atque circumforaneorum. Hi enim cum eam vim atque facultatē non habeant, vt vrbana aliqua & eleganti collocutione tempus illud epularis accubationis traducere, & mutuis sermonibus animos suos hilarare possint: eius rei remedium à mimis, & ab histrionibus & à vocum fidiumque cantibus petunt, magnis sumptibus conductis. At quas ad epulas boni atque eruditi conuiuæ conuenerint, in eis neque Tibicinam neque psaltriam audiri, neque saltatricem spectari vllam: eos verò ablegatis eiusmodi nugis atque ineptijs modestè inter se & hilariter colloqui, neque vnquam deesse ipsis, de quo sermones iucundissimos conferant, etiamsi multam in noctem conuiuiū producatur. Itaque ex nobili illo apud Agathonem conuiuio eijci Tibicinam, & aut sibi aut mulieribus iuberi canere. Vide *Muretum* Var. Lect. lib.6. cap.

15.&

15. & *Dionyſ. Lambinum* in Corn. Nepot. in Epaminond. *Plutarchus* verò, qui Sympoſ. lib. 6. Problem. 6. Philoſophos, Tibicinas, & comœdias in conniuijs adhibuiſſe refert, contra Platonis teſtimonium ſuperius allatum, Xenophontis auctoritatem adducit lib. 7. Probl. 7. & Homericanarum epularum exemplum, nec non alias rationes, quibus probat huiuſmodi elegantiam, & oblectationẽ minimè eſſe conuiuio exturbandam. *Xenophon* enim qui Platonis æmulus fuit, in id conuiuium, in quo & Socrates eſſet, & Antiſthenes & alij doctrina ſapientiaque præſtantes viri, non modo Philippum excitandi riſus artificem induxit, verum etiam ſublatis epulis Syracuſanum illum commeſſatorem cum Tibicina, & ſaltatrice, & formoſo puero, qui & ipſe cùm ſaltando, tùm fidibus canendo, ſumma eos, qui aderant, voluptate perfunderet. Notandumque pro *Plutarcho* contra Platonem, non à ſolis imperitis & circumforaneis Tibicines adhibitos, cũ idem *Xenophon* lib. 7. Exped. Cyri, Tibiam memoret in eo conuiuio, in quo & Seuthes & præſtantiſſima dignitate Thraces, & multi Græcorum Duces & Præfecti cum Legatis aderant. Præterea concludit *Plutarchus* Symp. 7. Probl. 8. nulla ratione licere, etiãſi quis vellet, Tibiam à mẽſa arcere; nam libationes eam flagitare vnà cum corona, & vbi pæani accinens diuinum cultum abſoluit, ſuaui cantu per aures tranſire, eaſque iucunda voce perfundere, quę res tranquillitatem animi efficit, ita vt ſi quid triſtitiæ & curarum mero non ſit diſcuſſum, id cantilenæ concinnitate ſuauitateque ſopiatur. Caueri

ve-

verò debere, ne Tibia modum excedat, nimiosque animo motus adferat, illumque sonorum modulorumque multitudine mollitum, in transuersum rapiat.

CAPVT XIV.

Ad TIBIAM factæ Conciones ad populum, carmina recitata, atque Heroum laudes in conuiuijs & funeribus decantatæ.

DE Caio Graccho memoratur, quod, cum impetu orationis sæpe raperetur extra se, & voce vteretur asperiori, vsus sit famulo quodam qui Phonascico instrumento, ita Tibiam illam vocabant, vocem eius moderaretur. Itaque quoties apud populum concionatus est, servum post se musicæ artis peritum habuit, qui occultè eburnea fistula pronunciationis eius modos formabat; aut nimis remissos excitando, aut plus iusto concitatos reuocando; Quia ipsum calor & impetus orationis attentum huiusce temperamenti æstimatorem esse non patiebatur, vt de ipso memorat *Valer. Maximus* lib. 8. cap. 10. Cœterum si audiamus *Gellium* lib. 1. cap. 11. nequaquam sic est vt à vulgo dicitur, canere Tibia solitum, qui pone eum loquentem staret, varijsque modis tum demulcere animum actionemque eius, tum intendere; *Quid enim*, ait *foret ista re ineptius; si vt Planipedi saltanti, ita Graccho concionanti numeros & modos, & frequentamenta quædam varia tibicen incineret*. Sed qui hoc com-

compertius memoriæ tradiderunt, ita referente *Gellio*, stetisse in circumstantibus dicunt occultiùs, qui fistula brevi sensim grauiusculum sonum inspiraret ad deprimendum sedandumque impetum vocis eius. Referveſcente namque impulsu, & instinctu extraneo, naturalem illam Gracchi vehementiam non indiguisse opinatur, contra autoritatem *Ciceronis*, qui fistulatorem istum vtrique rei adhibitum esse à Graccho putat, vt sonis, tum placidis, tum citatis, aut demissam iacentemque orationem eius erigeret, aut ferocientem sævientemque cohiberet. Ita enim *Cicero* de Orator. lib. 3. *Idem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licinio cliente tuo, literato homine, quem servum sibi ille habuit ad manum, cum eburneola solitus est habere fistula, qui staret post ipsum occultè cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut à contentione reuocaret.* Nimirum, quoniam in omni voce, fatente *Tullio*, est quiddam medium, sed suum cuique voci: hinc gradatim ascendere vocem vtile & svave est. Nam à principio clamare agreste quiddam est: & illud idem ad firmandum est vocem salutare. Deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen inferius est quam acutissimus clamor, eò concionatorem fistula progredi non sinebat, & tamen ab ipsa contentione reuocabat. Est item contra quiddam in remissione gravissimum, quòque tanquam sonorum gradibus descenditur. Atque hæc varietas, & hic per omnes sonos vocis cur-

 ,, sus

„ sus, ad Tibiam attemperatus, & se tuebatur, & „ actioni afferebat svavitatem: Sed fistulatorem domi relinquendum, sensum autem huius consvetudinis ad forum deferendum svadet apud *Tullium* Crassus, qui huius fistulæ Gracchi rationem omnem nondum plane intelligenti Iulio exponit. Illi vsui adhibitam Tibiam, *concionatoriam* nuncupat *Gellius* lib. 1. cap. 11. *Ecce autem pro tibicina Laconica, Tibiæ quoque illius concionatoriæ in mentem venit, quam C. Graccho cum populo agente præisse ac præmonstrasse modulos ferunt*. Tonarion dicit *Quintilianus* lib. 1. cap. 10. *Vt vno interim contenti simus exemplo C. Gracchi, præcipui suorum temporum oratoris, cui concionanti post eum consistens musicus, fistula, quam tonarion dicunt, modos quibus deberet intendi, ministrabat*. Ideoque hanc talem memorat *Plutarchus* lib. de Cohib. Ira, ad quam musici vocem per tonos varios formare solent: *Caio quidem Graccho, qui & moribus erat austerioribus & in dicendo vehementior, fistula fuit concinnata, quali musici* [ἁρμονικοὶ] *vocem paulatim in vtramque partem per tonos deducunt, hanc eo orante servus tenens à tergo astabat, tonumque lenem suggerebat*. Hinc fortasse *Syntonator* in Inscriptione quæ Genuę extat apud Canonicum Ferro:

C . . . . . . T V S T A C T V S
S V N T O N A T O R
R E G I S T H O L O M E I
L. V A N N L

Hanc mihi Romam Lugduno in Gallijs transmisit

D. Iaco-

D. *Iacobus Spon*, Vir in perſcrutandis Antiquitatis ruderibus ſingulari genio præditus. Phonaſcicum inſtrumentum, φωνασκικὸν ὄργανον, Tibiam concionatoriam appellat *Plutarch.* in Gracch. Vnde quos ἁρμονικοὺς ſupra adducto loco dicit, qui vocem ad cantum huius flecterent & formarent, Phonaſci Latinis ſunt, vt *Suetonio*, & *Sidonio Appollinari* lib. 1. *non ſub phonaſco vocalium meditatum acroama intonat*. Cuius mentio in Inſcriptione Antiq. apud Gruterum pag. 89.

TI. CLAVDIVS
QVI. MACEDO
PHONASCVS

Tertulliano, *muſicus monitor*, alijs dicitur *muſicus præceptor, magiſter cantus & vocis modulator*, quippe eius erat, præparare ab imis ſonis vocem ad ſummas, monente *Quintiliano*.

Non ſolum concionem habenti ad populum modos certos dedit Tibia, ſed & ad eandem Poetarum carmina recitata, quæ cantu remoto ſoluta eſſe videbantur oratio, maximeque id in quoquo Poëtarum, qui λυρικοὶ Græcis nominantur, quorum carmina, niſi Tibicen acceſſit, orationi ſunt ſolutæ ſimillima, quemadmodum de ijs iudicat *Tullius* in Orator. Meminit & huius rei Cratinas Comicus, ᾄδων Ἀδμήτου μέλος αὐλῷ. *Vbi ad Tibiam cecinerit Admeti carmen*. Vnde ad hunc *Horatij* locum lib. 1. Od. 1.

—— ſi neque Tibias
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia

Lesboum refugit tendere barbiton ,

notat *Christophorus Landinus*: *Si musæ , quas per Euterpen, vnam ex ijs, designat , non prohibent me à Tibia , id est à versibus, qui Tibia canuntur .* Familiare autem id Lyricis fuit, inter quos *Horatius* lib. 3. Carm. Od. 4.

Descende cœlo & dic age Tibia
Regina longum Calliope melos .

Ad alia etiam carmina transijt Tibiæ vsus , ea nempe quæ Heroas in conuiuijs , & alios simul demortuos in funere , laudandi gratia canebantur : Quippe non Deorum solùm , sed Heroum etiam laudes aliorumque , qui magni quicquam meruerant, Romani veteres Tibiarum cantu prosequebātur, vel etiam carminibus ad Tibiam accommodatis laudabant . Prius confirmat *Horatius* lib. 1. Od.12. antequam ad alios Heroas perueniat:

Quem virum , aut Heroa, lyra, vel acri
Tibia sumis celebrare Clio ?
Quem Deum ? cuius resonat iocosa
Nomen imago .

Prętor Deos atque Heroas de Melibæo *Virgiliano* idem perhibet *Calphurnius* Eclog.3.

Quare age , si qua tibi Melibæi gratia viuit ,
Dicat honoratos prædulcis Tibia manes .
Et parere decet iussis & grata iubentur,
Nempe fuit dignus senior quem carmine Phœbus ,
Pan calamis , fidibusque Linus , modulatibus Orpheus
Concinerent : atque acta viri laudesque sonarent.

Factum hoc præcipuè in conuiuijs , vt pueri modestè

destè cantillarent carmina antiqua in quibus laudes erant Maiorum, & assa voce & cum Tibicine, quemadmodum *Varro* inquit lib. 2. de Vit. P. R. apud *Nonium*. Ab ipsis conuiuis atque accumbentibus eundem morem obseruatum, mihi testis est *Cicero* lib. 1. Tuscul. Quæst. *solitos esse*, inquit, *in epulis conuiuas canere ad Tibicinem de clarorum hominum virtutibus*. Idemque lib. 4. Tuscul. confirmat ex Catone: *Grauissimus author in Originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularem fuisse, vt deinceps qui accumberent, canerent ad Tibias, clarorum virorum laudes atque virtutes*. Quæ eadem à *Tullio* repetuntur in Bruto.

Cœterum cur ad Tibias maiores natu Romanorum in conuiuijs egregia superiorum opera carmine comprehensa pangerent, causam addit *Val. Maximus* lib. 2. *quò nempe ad ea imitanda iuventutem alacriorem redderent*. Et hoc significat euidentiùs conuiuium in honorem Herculis celebratum, in quod Tibias introducit *Heliodorus* Aethiop. lib. 4. Idque non minus festis quam profestis diebus factũ est, quemadmodum ex *Horatio* discere est, qui lib. 4. Carm. Od. 15.

Nosque & profestis lucibus, & sacris,
Inter iocosi munera Liberi,
Cum prole matronisque nostris,
Rite Deos prius adprecati,
Virtute functos, more patrum, Duces
Lydis remisto carmine Tibijs,
Troiamque, & Anchisen & Almæ
Progeniem Veneris canemus.

De

De Divum honore cum Tibiarum cantu atque lętitia populari iuncto, quod tamen sine curriculo & certatione corporum fieret, loquitur *Cicero* lib. 2. de Leg.

Nec solum in conuiuijs honoratorum virorum laudes carminibus comprehendebant ad Tibiam cantatis, sed etiam vbi iusta funeribus eorum soluerent, Tibiarum vsus frequentissimus, vti suo loco vberius exponimus. Hic saltem antiquum illum morem, quod nænia ad laudandos mortuos in funeribus ad Tibiam caneretur, confirmare placet ex *Cicerone* de Leg. qui lib. 2. *Honoratorum Virorũ laudes*, inquit, *in concione memoranto, easque ad cãtus ad Tibicinem prosequuntor: Cui nomen Næniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant*. Hęc carmina in funere non Heroum solùm, sed & omnis generis & ætatis hominum, mortuos laudãdi gratia, cantata esse certum est ex *Festo*: *Nænia est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad Tibiam*. Canebatur autem Nænia hæc ad Tibiã à muliere in hunc finem conducta, quæ *præfica* dicebatur, de qua pluribus postea commentabimur. Hic tantùm institutum nostrum erat monuisse laudes Maiorum atque mortuorum ad Tibias cantatas non in conuiuijs solùm, in eorum honorem institutis, sed & in exsequijs eorum celebrandis. Itaque si ad carmina hæc, à Pręfica in laudem mortuorum ad Tibiam cantata, attendamus, non difficilis erit intellectu *Plauti* locus Trucul. Act. 2. Sc. 6.

Sine virtute argutum ciuem habeam pro pręfica,
Quæ alios collaudare absentes sese verò non potest.

Næ-

Nęnia etiam de re læta accipi videtur, vt de carminibus quæ ludis Troicis canebântur apud *Varronē* lib. 4. de vita Pop. Rom. *Ibi à muliere quæ optima voce esset, Pergama laudari: deinde Næniam cantari solitam ad Tibias, & fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent.* Nisi forte hic laudabantur ij, qui ad Troiam occubuissent.

CAPVT XV.

TIBIA in Funeribus, & Luctu.

MOrtuos ad sepulturam prosequi cum cantū oportere, plurimarum gentium & regionū instituta sanxerunt: Persuasione hac, si audiamus *Macrobium* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 3. qua post corpus animæ ad originem dulcedinis Musicæ, id est, ad cœlum, redire credantur. Ita etiam Tibia nostra, vt flebiles modos funderet, ad Funera & luctum apud Veteres aduocata est:

Cantabat mœstis Tibia funeribus,

vt confitetur *Ouidius* Fast. lib.6. Ideo αὐλὸς πένθιμος *Polluci*, & *ad Tibicines mitti* dicuntur apud *Petronium*, ex lectione *Tornæsij* & *Erhardi*, ij qui desperata valetudine morti sunt proximi. Erat omnium formosissimū Claudij funus, apud *Senecam*, vbi *Tibicinum, cornicinum*, omnisque generis *sonatorum* tanta turba, tantus conuentus, vt etiam Claudius audire posset. Inde tracta similitudine Corvum quēdam, pręcedente Tibicine, Aethiopum humeris elatum,

tum, tradit *Plinius* lib. 10. cap. 43. In funeribus enim & luctu Tibiarum vsus permagnus fuit, quem optimè exprimit *Nonnus* Dionys. lib 49. de Tibicinibus Phrygijs, qui circa mortuos luctuoso ore cecinerunt:

Καὶ Κλεόχε βερέκυντες ὑπὸ στόμα δίζυγες αὐλοὶ
Φρικτὸν ἐμυκήσαντο Λίβυν γόον i. e.

Et Cleochi Berecynthes sub ore geminæ Tibiæ,
Horribilem mugiebant Libycum luctum.

De his consule *Alexand. Aphrodis.* lib. 1. Probl. 76. *StucKium* Ant. Conu. lib. 3. cap. 20. *Alexandr. ab Alexandro* lib. 3. ca. 7. *Pinedam* in cap. 3. in *Iob.* vers. 8. & *Aringhum* Rom. Subterran. Tom. 1. lib. 1. cap. 18. aliosque.

Adhibebantur autem Tibiæ in funeribus atque luctu, vt hominum, mortuos lugentium, animi languentes eiusmodi sono excitati, minus dolorem sẽtirent, qui ijs oblectamentis facile distrahi soleant, quemadmodum suspicatur *Polyd. Vergilius* de Rer. Inuent. lib. 4. cap. 11. Et *Sextus Empiricus* Adu. Mathem. lib. 6. *Vnde etiam*, inquit, *lugentibus modos canunt Tibiæ, quæ ijs luctum leuant.* Contra verò apud *Euripedem* in Alcest. Tibia in luctu, tanquam lætitię instrumentum, omnino prohibetur:

Αὐλῶν δὲ μὴ κατ' ἄστυ, μὴ λύρας κτύπος
Ἔστω, σελήνας δώδεκ' ἐκπληρουμένας
Οὐ γὰρ τιν' ἄλλον φίλτερον θάψω νεκρὸν. i. e.

Tibiarum verò ne per vrbem neque lyræ strepitus
Sit duodecim integris mensibus,
Non enim vllum aliud charius cadauer sepeliam.

Familiarior tamen mos viguit, *cum Tibijs lugubre*

ca r-

carmē ad vigilias & cantilenas personare mortuorum, vt corda torpentium excitarentur ad lamenta, ex mente *Paschasij Ratberti* in Matth. 9. vers. 23. Vnde funereos modos dabant Tibicines. *Sedulius* lib. 3.

Funereosq; modos tantu lacrymante ferebant
Tibicines, plangorque frequens confuderat ædes.

Et funebres illæ Tibiæ carmen ferale decantabant, de quo *Claudianus* de Rapt. Proserpin.

Si buxos inflare velim, ferale gemiscunt.

Cyprianus, vel quicunque alius auctor libri de Spectaculis: *Alter lugubres sonos spiritu Tibiam inflante moderatur*. Quippe threni & lamenta ad Tibiam in funeribus canebantur, quemadmodum in veneratione Diuina Hymni, in nuptijs Hymenęi, teste *Isidoro* lib. 2. c. 15. Ita etiam apud *Pollucem*, οἱ πρὸς τὸν αὐλὸν ᾀδόμενοι θρῆνοι. *Didymus*, Elegiam, ait, esse luctuosum carmen ad Tibias decantari solitum. In exequijs Pertinacis, vt *Xiphilinus* refert, multi cecinere flebile carmen ad Tibias. Et hoc funebre carmen antiqui Nęniam propriè vocabāt, vt *Quintilianus* lib. 8. cap. 2. Et quamuis Nænia pro Dea sumatur apud *Arnobium* Adu. Gent. lib. 4. in cuius tutela erant, quibus extrema tempora imminebāt, frequentius tamen apud Romanos id carmen, quod cum lamentatione extremum atque vltimum mortuo adcanebatur, Nænia dicebatur, ex *Diomede Grammatico*. Illud conducta precio mulier, quæ in funere aderat & Præfica dicebatur, ijs quibus propinqui non essent, mortuis exhibebat, referente *Nonio*. Vnde *Lucillius* Sat. 22.

—— *Mercede quæ*

Conductæ flent alieno in funere Præficæ.

Id quod expressit *Statius* in Epicedio Patris:

Vt Pharios aliæ ficta pietate dolores
Migdoniosque colunt & non sua funera plorant.

Atque idem confirmat vetus Lapis *Dempstero* in *Rosin*. lib. 5. cap. 39. laudatus:

P. ACTILIO. RVFFO. ET. ACTILIAE. BERONI
CAE. VX. VIXERAT. ANN. XXIV. SED. PVBLI
MENS. X. ANTE. NATVS. EST. ET. EADEM
HORA. FVNGOR. ESV. AMBO. MORTVI
SVNT. ILLE. ACV. ISTA. LANIFICIO. VI
TAM. AGEBANT. NEC. EX. EORVM. BO-
NIS. PLVS. INVENTVM. EST. QVAM
QVOD. SVFFICERET. AD. EMENDAM
PYRAM. ET. PICEM. QVIBVS. CORPORA
CREMARENTVR. ET. PRAEFICA. CON-
DVCTA. ET. VRNA. EMPTA. ATQVE
INDVLGENTIA. PONTIFICVM. LOCVS
DATVS. EST.

Illæ Præficę, quæ sic ad lamentandum mortuum conductę erant, dederunt cœteris plaugendi modũ, quod innuit *Festus*, atque in funere næniam laudãdi gratia cecinerunt ad Tibiam. Cuius vocis originem vt repetat idem *Festus*, esse dicit qui eo verbo finem significari putant: quosdam velle Næniam inde dictam, quod voci similior sit querimoniæ flẽtium: quosdam autem nænię dictum nomen ab extremi intestini vocabulo; Gręci enim νέτον extremum dicunt. Siue quod chordarum vltima νήτη dicitur, extremam cantionis vocem næniam ap-

pellarunt. Grçci virum qui munere Præficarum functus est, προσῳδὸν vocarunt, cuius mentio apud *Euripedem* in Phœniss. vers. 1499. quam vocem optimè interpretatur *Scholiastes*; nempe ordinare planctus, vt idem sit qui apud *Festum* dat cœteris plangendi modum. Non solum funebre carmen cantatum est ad Tibiam vbi exequias celebrabant & iusta funeri soluebant, sed etiam, vt scribit *Lucianus* lib. de Luct. ipsæ in luctu iterari solitç pectoris tunsiones, attemperatç sunt ad modos Tibiæ.

Apud Euangelist. *Matthæum* c.9. vers. 23. οἱ αὐληταὶ adfuisse filiæ Principis illius demortuæ leguntur, vbi per ὄχλον θορυβούμενον, ipsæ Prçficæ intelligendç. Quem locum ex Talmudicis illustrat *Lighfootus* Hor. Hæbraic. in Matth. Quippe solenne id fuit Iudçis, Tibicines adhibere ad luctum mortuorum. A gentilibus Tibicines in funerum curatione mutuatos fuisse Iudæos, *Ambrosius* lib. 8. in Lucam scripsit, & probat *Bartholomæus Mayerus*. *Chytræus* verò & alij hanc consuetudinem à Iudæis ad Ethnicos descendisse sentiunt. Quicquid sit, morem hunc antiquissimum fuisse constat; & eò magis, si apophtegma illud sacrum: *Cantauimus vobis Tibijs, & non saltastis: lamentauimus, & non plorastis*, huc pertinet, quod *Sculteto* placet lib. 2. Exercit. Euang. cap. 55. Ideo *Baba Metsia* cap. 6. in *Misna*, Tibiam *vel pro sponso vel pro mortuo* esse dicit, eiusque vsum ad nuptias & funus restringit. Consule de ea re *Iosuam Arndũ* Miscell. Sacr. c.27. Pauperrimus etiam inter Israëlitas, vxore mortua, præbere ei non minus quam duas Tibias & vnam

lamentatricem tenebatur; Sed si Idololatra Tibias afferret Sabbatho ad domum vbi aliquis erat mortuus, ad Tibias istas non debuit lugere Israëlita, vt ex Talmudicis pluribus probat *Lighfootus*, Ierosolymis, cum Ioppe capta, Iosephus occisus diceretur, scribit ipse *Ioseph* lib. 3. cap. 15. captæ Iudææ: *πλείστους μισθοῦσθαι τοὺς αὐλητὰς, οἳ θρήνων ἐξῆρχον αὐτοῖς multos conductos fuisse Tibicines, qui luctum inciperent.* Nec minus apud Græcos defunctis ἀοιδοὺς θρήνων ἐξάρχους præsto fuisse constat, quod *Homerus* de Hectoris cadauere allato, alijque. *Appianus* lib. 1. Bell. Ciu. Tibicinum magnam copiam adfuisse funeri Schyllæ testatur. Eam ob causam apud Romanos cum à nimio Tibicinum numero funera grauarentur, nō plures in funere Tibicines esse quam decem, voluere Decemuiri. Vnde in Fragm. 12. Tabul. inter leges Xuirales etiam hæ sunt, quas *Cicero* lib. 2. de Leg. recenset: *Sumptum minuito, tria si volet reicinia, & vincula purpuræ, & decem Tibicines adhibeto, hoc plus ne facito.* Quorum doctam explicationem qui desiderat, adeat *Ritterhusium* in Dodecal. Class. 1. cap. 4. & seq. Hoc idem tangit *Ouidius* lib. 6. Fastor. de Tibicinibus:

Adde quod Aedilis, pompa qui funeris irent,
Artifices solos iusserat esse decem.

Adde quod Aedilis, *Gothofredus* correxit, *Edictis*, & mox, pro *iusserat*, reponit; *Ius erat*. At priorem lectionem retinet *Syluius* Comment. in Legg. 12. Tabb. quia Aedilium curæ incumbebat, vt cauerent ne quo alio more quam patrio & legitimo Dij colerentur, teste *Liuio* pluribus in locis: at hoc pa-

trium

trium erat in religione manium.

Huiusmodi Tibias funebres priscis temporibus Flamini Diali audire non licuisse, *Festus* author est; *Funebres Tibiæ dicuntur cum quibus in funere cantur, quas audire Flamini Diali putabant illicitum.* Qui tales funebres Tibias inflarunt, *Siticines* appellantur Latinis, quod apud sitos canerent, hoc est vita functos & sepultos, iidem Sicinnistæ *Gellio* lib. 20. cap. 3. Græcis τυμβαύλαι nominantur, quemadmodũ Eumenes apud *Aelianũ* Var. Hist. l. 12. c. 43. qui patre inope & *Tymbaulo* fuisse creditur. *Chrysostomus* Orat. 49. refert, *Ismeniã ob hoc maxime indignari, quod siticines* (τυμβαύλαι) *appellarentur Tibicines*; at nequaquam suo iudicio rem esse indignatione dignam: nihil enim demortuis afferre detrimenti *Siticines*, nec illis esse molestos. Hanc discordiã interTibicines & Siticines, quos *monumẽtarios ceraulas* vocat, indicat etiã *Apuleius*, cũ apud eum Antigenides insignis Tibicen indignissimè tulerit hosce in Tibicinum numero censeri, Florid. lib. 1. *Is igitur cum esset in Tibicinio apprimè nobilis, nihil se æquè laborare & animo angi & mente dicebat, quam quod monumentarij ceraulæ Tibicines dicebantur.* Notandum autem Tibias quas Siticines illi inflabant, à reliquis nonnihil diuersas fuisse. *Gellius* lib. 20. cap. 2. *Nos autem*, inquit, *in Attei Capitonis conιectaneis inuenimus, siticines appellatos, qui apud sitos canere soliti essent, hoc est, vita functos & sepultos, eos habuisse proprium genus* Tubæ *à cæterorum differens.* Illam differentiam notat *Galenus* lib. 3. de Sympt. Caus. nimirum quod latissimæ fuerint, quæ

ob

ob materiam, ex qua constabant, purum sonum reddere non potuere, atque viæ, qua spiritus transijt, latitudo sonum efficiebat grauiorem: *Porro alij sunt bombosi, bombis latissimarum Tibiarum non absimiles, quales habere solent ij, qui τυμβαύλαι*, i.e. Siticines, *appellantur*. Ideo *Aristoteles* lib. 4. Hist. Anim. tradit eos qui calido vtuntur spiritu talem emittere vocem, qualem siticines & lamentatrices grauiorem sonum inspirant Tibijs. Et hoc idem satis confirmat *Statius*:

—— Cornu graue mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum deducere manes.

Kirchmannus de Fun. Rom. lib. 2. c. 5. Tibias illas cœteris latiores ac longiores fuisse memorat, quales in antiquorum sepulchris exsculptæ videntur, idque probat ex *Ouidio* lib. 2. Amor. El. 6.

Horrida pro mœstis lanietur pluma capillis
Pro longa resonent carmina vestra tuba.

Erat tamen aliud genus Tibiarum, γιγγρίαι αὐλοὶ, palmi longitudine, & stridulum atq; acutum, sed luctuosum, sonantes, quibus Cares in luctu vtebantur. Querulus Lydij modus ferali Tibia cantatus funeri conueniebat, ex *Apuleio* lib. 4. Miles. *& sonus Zygiæ Tibiæ, mutatur in querulum Lydij modum*. Ita ex Aristoxeno tradit *Plutarchus* lib. de Music. primum Olympū funebre Tibia carmen in funere Pythonis Lydio ritu cecinisse. Vnde αὐλεῖν πυθικοῖς αὐλοῖς πένθος σημαίνει apud *Artemidorum* lib. 1. Tibiarum autem funebrium inuentores *Statius* Phrygas videtur assignare lib. 6. Thebaid. cui adstipulatur *Pollux* lib. 3. vbi addit etiam vsum illum Tibiarum fune-

funebrium à Phrygibus Cares accepisse, vnde illæ mulieres quæ Caricum illud melos ad Tibiam canebant, Καρῖναι θρηνῳδοὶ μουσικαὶ, dicuntur *Hesychio.*

Cæterũ an generalis hic fuerit in omnibus omnino funeribus Tibiarum vsus, adhuc sub iudice lis est. Sunt qui Tibias ad puerorum solùm exequias restringunt. Ita *Seruius* in lib. 5. Aeneid. *Sciendum maioris ætatis funera ad tubam solere proferri, minores verò ad Tibias.* Nec aliter *Lactantius Grammaticus* in *Statium*: *Iubet religio, vt maioribus mortuis tuba, minoribus Tibia caneretur.* Quia hoc de minoribus vmbris & teneris manibus asseruisse quodammodo videtur ipse *Statius,* Thebaid. lib. 6.

Cum signum luctus cornu graue mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum deducere manes
Lege Phrygum mœsta. Pelopen monstrasse ferebant
Exequiale sacrum carmenque minoribus vmbris
Vtile . . . . . .

Atque hæc causa fuit, quod parum circumspectè nuper admodum *Octauius Falconierius* in Dissert. de Pyramide C. Cestij, euincere conatus sit, figurã, quæ ibi cernitur Tibias longas in manibus habere, ad *Instaurationem funeris* significandam non pertinere, quemadmodum cum summa verisimilitudine ex alijs ibidem existentibus figuris suspicatus erat Vir eximius mihique amicus. Contra quem, sed frustra, prætendit *Falconierius*, Tibias non habuisse locum in sepulcro C. Cestij, quia illarum solùm vsus erat in exequijs iuvenum. Verba eius in Dissertatione, Italico idiomate scripta, ita habent: *Anzi quando volesse auersi riguardo strettamente all'vso*

pro-

proprio delle Tibie in tale occasione, potrebbe opporsi non auer'esse avuto luogo verisimilmente nel mortario di Caio Cestio, imperòche esse s'adoperarono solamente in quelli de' giouani, argumentandosi ciò da quel verso di Stazio.

Verumenimverò, quemadmodum illis assentiri non possum, qui nimis angustos rei vbique vsitatissimæ limites adscribunt, quippe *Statius* cum dixit eam teneros deducere manes, neutiquam vsum eius in adultorum funere exclusit, cuius innumera exempla videmus; Ita neque in illorum sententiam transeo, qui solis plebeiorum funeribus tibiam concedunt, inter quos idem *Lactantius Grammaticus*, ideoque *Ouidium* ita cecinisse lib. 5. Trist. El. 1.

Tibia funeribus conuenit ista meis.

Tubam verò in funeribus potentiorum admittunt, ex *Propertio* lib. 2. El. 4.

Nec tuba sit fati vana querela mei.

Et lib. 4. El. vlt.

Sic mœstæ cecinere tubæ cum subdita nostrum
Detraheret lecto fax inimica caput.

Eapropter in nobilium funeribus nullas Nænias cantatas esse, vult *Sylvius* Comment. in Legg. 12. Tabb. quia exaudiri non possent, Tuba voces obtundente. At huic obiectioni mox satisfiet. Certum est in funere nonnunquam Tubam locum habuisse, de cuius forma vide *Magium* in Miscell. lib. 2. cap. 12. cæterum non ideò excludenda Tibia, cuius frequentior apud autores mentio occurrit, quã tubæ, & ad quam in omnibus funeribus nænia cantata, non in plebeiorum solis, cum illam in Iul.

Cæsa-

Cæſaris funere agnoſcat *Suetonius* cap.84.vbi Tibicines & ſcenici artifices veſtem, quam ex inſtrumēto triumphorum induerant, detractam ſibi atque deſciſſam iniecere flammæ. Facile eſſet hoc latiùs pluribus oſtendere, niſi ex ante dictis ſatis pateret. Quapropter Tibias funeribus quibuſcunque, nempè puerorum, ſenum, diuitum, pauperculorum, plebeiorum, & nobilium adhibitas cenſeo cum *Kirchmanno*, qui de Fun. Rom. lib. 2. cap. 5. hanc ſententiam eodem quò *Magius* Miſcell. lib. 1. cap. 13. probat argumento, quod næniæ ad Tibiam cantatæ ſint, communes autem omnibus funeribus nænias putat. Sanè vero ſimile eſt næniam in omnibus funeribus fuiſſe, vnde *Cicero* de Clodij funere in Miloniana: *ſine cantu, ſine Tibia*. Certè vbi defuit Tibia, nullam fuiſſe næniam obſervo ex *Ouidio*, qui lib. 4. Faſtor. de Tibicinibus qui Romām reliquerant:

Exilio mutant Vrbem, Tiburque recedunt.
(Exilium quodam tempore Tibur erat.)
Quæritur in ſcena caua Tibia, quæritur aris:
Ducit ſupremos nænia nulla choros.

Ad ſolas itaque Tibias nænia cantata eſt, quas omnibus fermè funeribus aſſignatas, ſupra ſatis oſtenſum eſt. Sed eos, qui Tubas etiam ad nænias pertinere exiſtimāt, refutat *Gutherius* de Iure Manium lib. 1. cap. 23. Nec Viri docti ſententiam ſequitur, qui ad Leg. 12. ſcribit Tubas næniæ cōuenire ſi funus publicum eſſet, in quo quidem Tubę admiſtæ ad dignitatem non ad nęniam. Mouetur Vir ille acutiſſimus *Propertij* effato lib. 4. El. vlt.

Sic mœstæ cecinere tubæ,

Et *Epicteti* definitione, *quid est tuba? funeris deploratio*. Cæterum, vt opinionem *Gutherij* iam meam faciam, illa deploratio nihil ad Næniam. Deploratus enim idem est ac conclamatus, & Tuba verè est funeris conclamatio, cum luctus vltimi pompa procedit, quo tempore tubarum maximè strepitus excitabatur. Vt adeò funebres Tibiæ, non tubæ, ad næniam spectarent. Ergo nec Tibiæ ad certa quædam funera restringendæ sunt, nec tuba omninò à nonnullis excludenda.

CAPVT XVI.

TIBIA Nautica.

IN nauibus olim atque triremibus adfuit aliquis qui nauticum carmen cum modulatione & Tibia remigibus cecinit. Talem refert *Duris Samius* apud *Plutarchum*, & cum eo *Athenæus* lib. 12. in Alcibiadis navi, ab exilio redeuntis, Chrysogonum fuisse, qui Pythicam indutus stolam, ηὔλει τὸ τριηρικὸν, *carmen nauticum canebat*, & quidem tanta arte remigum manus dirigebat, vt quum illi remorum pulsum cum Chrysogoni cantu coniungerent, iucundam audientibus redderent harmoniam, id quod & annotauit *Cœl. Rhodiginus* lect. Antiq. lib. 9. cap. 10. De hac Tibia luculentum est *Maximi Tyrij* testimonium Differt. 23. *Quid in Musica bonum est? harmonia. Vnum aliquid est harmonia, multiplex vocum discordia. In triremi vnum aliquod est vox*

Tibiæ

Tibiæ [ἐν τριήρει ὁ μὲν αὐλὸς, ἕν,] *multiplex inobedientia*. Et apud eundem Diſs. 31. in naui illa Regia, *Tibia fremituſque hominum & ſtridebat arundo*. Inde facile rationem aſſequi licet cur ex *Cicerone* lib. 2. de Natur. Deor. ille apud Actium paſtor, qui navem nunquam ante vidiſſet, vt procul diuinum ac nouum vehiculum Argonautarum è monte conſpexit, primò perterritus admiratur tantam molem, quæ labitur fremebunda ex alto, ingenti ſonitu præ ſe vndas voluens; deinde dubitat quæ ſit ea natura, quam cernit ignotam: Poſtea iuuenibus viſis, auditoque nautico cantu, *Sylvani melo conſimilem cantum* ad aures ferri confeſſus eſt. *Ariſtophanes* in Acharnens. Act. 2. Sc. 5. inter navales tumultus, quibus plena eſſet Ciuitas Tibicines recenſet, atque inter apparatum nauticum meminit etiam αὐλῶν, κελευστῶν, νιγλάρων, συριγμάτων, *Tibiarum, hortationum, carminum naualium, fiſtularum*. νίγλαροι, Interpres genus muſicæ modulationis eſſe dicit, quo remiges exhortabantur. Quod idem *Pollux* inter genera cantionum Tibiarum retulit, lib. 4. cap. 10. Tibiam autem, quæ ad hunc vſum adhibita eſt, ſingulari nomine inſignitam, τριηρικὸν αὐλὸν *Maximus Tyrius* appellat Diſſert. 33. Vnde Tibicen Nauticus, qui Tibiam illam in triremibus inflabat, τριηραύλης dictus apud *Pollucem* lib. 1. cap. 9. & *Athenæum* lib. 12. *Symphoniaci* Latinis dicebantur, vt *Tullio* 1. in Verrem: *Ab hac præfectus Antonij quidã ſimphoniacos ſeruos abducebat per iniuriam, quibus ſe in claſſe vti velle dicebat*. Cœterum τριηραύλην alium ac diuerſum

fuiſſe ab Hortatore, vide multis probantem *Scheffe-rum* de Re Navali Veter. vbi varia Tibiæ huius apud veteres vſum illuſtrantia adducit, quæ apud ipſum petenda cuiuis relinquere ſatius duximus, quam huc alieno ſtudio congeſta transferre.

In Italia hodieque nautis in triremibus illud celeuſma Tibia præcinitur in eum finem, vt æqualis & cuiuis occaſioni pro arbitrio aptus atque reſpõdens ſit nauis curſus, ne diuerſo ac multiplici remorum ictu impediatur. Nec diuerſum vel alium huius Muſices finem antiqui habuere, quam vt triremis à remigibus impelleretur ad Tibiæ modos, qui diuerſas manus pari remigandi ſtudio coniungebant, nam ſublata Tibia opus illorum diſſolui teſtatur *Max. Tyrius* Diſſ. 23. Ita etiam apud eundem Diſſ. 21. ὑπ' αὐλῷ οἱ μὲν ἤρεσσον, οἱ δὲ ἐμάχοντο: ἐνίκων δὲ ἄμφω, *ad Tibiæ modos remigabant alij, alij pugnabant; vtrique vincebant*. Vbi addit alium Tibiæ nauticæ vſum, quem confirmat *Aſconius Pædianus* in 1. Verr. *Poſſumus intelligere ad hoc ſymphoniacos ſeruos capi ſolere, vt in claſſe, claſſicũ pugnantibus canant*. Priorem verò vſum ad remos iuſto ordine impellendos illuſtrat *Euripedes Iphig. in Tauris*.

Καὶ σὲ μὲν πότνι' ἀργεία
Πεντηκοντόρος οἶκον ἄξει·
Συρίζων δ' ὁ κηροδέτας
Κάλαμος οὐρείου πανὸς,
Κώπαις ἐπιθωΰξει. i. e.

Te vero ò inclyta Argiva

Nauis

Nauis quinquaginta remis acta vehet domum
Modulans verò cera compacta
Fistula montani Panos
Impellet sono remos.

Effecit etiam nautica hæc musica, vt animos remigum suaui modulatione captos in obliuionem laborum & maiorem tolerantiam deduceret, & tantos iuberet nescire labores. *Isidorus* Orig. lib. 2. cap. 16. *Siquidem & remiges cantus hortatur, ad tolerandos quoque labores musica animum mulcet, & singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur.* Ita etiam *Censorinus* cap. 49. *Quo facilius superent laborem, vel in nauis motu à vectore symphonia adhibetur.* Atque hoc pacto nautæ cantu superabant marina discrimina. Excute *Petr. Chrysologum* serm. 10. Nimirum, vt *Fabius* lib. 1. cap. 10. Musicen natura ipsa videtur ad tolerandos facilius labores, velut muneri nobis dedisse.

CAPVT XVII.

TIBIARVM vis ad commouenda Bruta Animalia.

ECquid mirum si inter homines tanta musicæ dominatio est, cum ipsas quoque bestias, nec non & serpentes, volucres atque Delphinos ad auditum suæ modulationis musica prouocauerit, si adeamus *Isidorum* Orig. lib. 2. cap. 16. cum aues quoque, vt lusciniæ & cygni aliæque id genus, cantum veluti quadam disciplina artis exerceant;

Non-

Nonnullæ verò vel aues vel terrenæ seu aquatiles belluæ, inuitante cantu in retia sponte decurrant: & pastoralis fistula pastum progressis quietem imperat gregibus? Nec mirum: inesse enim animæ mundanæ causas musicę, quibus est intenta, prædixit *Macrobius* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 3. Quid de huiuscemodi exemplis dicendum, apud Autores varios reperiundis, in quibus non fabula sed veritas gloriam procreauit? Vnde enim bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur? Cerui fistulis capiuntur? Pisces in stagno Alexandriæ crepitu detinentur? Cygnos hyperboreos citharæ cantus adducit? Elephantos indicos organica permulsos detineri voce compertum? Fistulis aues allici comprobatum? Fides delphinis amicitiam hominum persuadere? Quid? Cantibus allici disrumpique serpentes, si credimus *Martian. Capell.* lib. 9. Vnde enim, inquam, hæc omnia deducamus, nisi ad musices suauitatem confugiamus eiusque insignem vim in animas mundanas, quibus illam cognatam Veteres voluere?

Tibię cantu vsque adeo capiuntur Lybicæ Equę, sicut testem habeo *Aelianum* de Animal lib. 12. cap. 44. vt huius blandimentis mansuescant & insultare ac lædere desinant, & quocunque eas cantiuncularum blanditiæ inuitauerint, eò pastorem consequuntur: Quum ille insistit, hæ etiam gradum sistunt; Et si cantum contentiorem ad Tibiam cantat, tanta voluptate afficiuntur, vt lachrymas tenere non possint. Præterea ex *Euripede* refert, pastores, hymenæos ad Tibiam cantantes, ad venerē

equas

equas incitare, atque etiam equos ad ineundas fœminas incendere, additque: τελεῖσθαι μὲν ἱππικοὶ γάμοι τον τρόπον τοῦτον, καὶ ἔοικεν ὑμέναιον ᾄδειν τὸ αὔλημα, *Ad hunc modum equinę nuptiæ initiantur, vt nuptiale carmen Tibia pręcinat.* Ibidemque memorat, quod equorum paſtores *ex Rhododaphne arbore paſtoritiam Tibiam excauant*, cuius ſonoro inflatu armentum demulcent. Tibia hæc, qua paſtores in Equorum vtebantur paſcuis, ὑποφορβὸς αὐλὸς dicitur *Polluci*, ea erat è lauro delibata & emedullata, ſtridore peracuto atque hinnitum maximè referente, vti *Scaliger* lib. 1: Poët. cap. 4. Sanè hoc genus animalium Tibiarum cantu inſigniter excitari, multi prodidere. *Solinus* cap. 45. *Agrigentina etiam regio frequens eſt equorum ſepulchris, quod munus ſupremorum meritis datum creditur. Voluptatem his ineſſe, Circi ſpectacula prodiderunt: quidam enim equorum, cantibus Tibiarum, quidam ſaltationibus, quidam colorum varietate, nonnulli etiam accenſis facibus ad curſus prouocantur.* Equos ſaltare ad Tibiæ ſonum ſi aſſuefiant, docet *Plinius* lib. 8. cap. 42. *Equorum docilitas*, inquit, *tanta eſt, vt vniuerſus Sybaritani exercitus Equitatus ad ſymphonię cantum moueri videatur.* Et hinc illa Sybaritarum ſtrages, à Crotoniatis accepta, de qua *Ariſtoteles*, & *Athenæus*. Cum enim ſcirent Crotoniatæ Sybaritarum Equos audito Tibiarum ſono, in poſteriores pedes ſe erigere, pedibuſque prioribus motus quoſdam geſtuſque exhibere ad numerum ſaltatorios; Congreſſuri cum illis in pugna, militibus ſuis immiſcuere Tibicines, quorum melodiam cum audiuiſ-

ſent

ſent Sybaritarum equi, non ſolum exſiliuerunt, verum etiam excuſſis ſeſſoribus confugerunt ad Crotoniatas. Simile refert exemplum *Gaſp. Schottus* Phyſicæ Curioſ. lib. 8.

Cerui etiam Tibijs mulcentur, ſi fides ſit *Porphyrio* lib. 3. de non Necand. Animal. χηλοῦνται μὲν ἔλαφοι αὐλοῖς. De ijs memorabile exemplum perhibet *Aelianus* Hiſt. Animal. lib. 12. cap. 46. Nimirum apud Tyrrhenos, ceruos, vti & apros, cùm retibus & canibus, vt venandi vſus ferre ſolet, tum maximè muſices adiumento capi. Quod quidem ipſum quomodo fiat, porrò explicat: Circumiectis retibus & cœteris inſtrumentis accommodatis ad faciendas beſtijs inſidias, collocatis, homo ad Tibiam canendi benè peritus (ἀνὴρ αὐλῶν τεχνίτης) quoad fieri poteſt, omnem cantus contentionem remittit & relaxat, & quidlibet ad canendum ſuaue præclarè vſurpat: Et ſenſim progrediente illo, in montiũ vertices & conualles, & denſa frutetis loca, atque in omnia luſtra ferarum & cubilia, Tibiæ cantus influit. Ac nimirum primò in eorum aures influentis ſoni inſolentia ipſos terret: Deinde cum impotenti voluptate aures tenentur, tunc nullo negotio comprehenduntur, cantuſque ſuauitate deliniti, in eorum quæ procreauerint & domeſticarum ſedium obliuionem veniunt. Sic igitur Tyrrhenæ beſtię paulatim tanquam ſuadæ illecebra ducũtur: Et quaſi cantu perſtrictæ in laqueos ſeſe inſerunt, quibus illaqueatæ comprehenduntur.

Luporum etiam impetum Pythocarem Tibicinẽ vehementi & concitato Tibiæ ſono cohibuiſſe, au-

thor est idem *Aelianus* lib.11. Hist. Anim. cap 44. Porrò, de Elephantis idem memorat *Strabo* lib. 15. quod nos supra de equabus Lybicis. Et illud ampliùs narrat *Aelianus* lib.1.de Anim. cap.11. saltare Elephantum ad numerum, Tibia audita demulceri, cursum tardare ad soni tarditatem; seque remittere ad remissionem Tibiæ: Rursus cum acutè sonans impellit, festinare, & omnia perfectè assequi discere. Mira sunt quę de Asino scribit *Cardanus* lib.10. Subtil. ex *Ioanne Africano*, teste oculato, circulatorem quendam in suburbio ciuitatis Chairi Aegypti, nomine *Bebelloch*, singulis diebus Veneris (qui festi sunt Mahumetanis) Asinum habuisse ita instructum, vt ad Tibiam saltaret, & voce in aurem insusurrata supinus sponte concideret, clausis oculis, inflareturque quasi venenum bibisset, nec minis adductum, nec verberibus, vt surgeret: blanditijs verò & spe vehendi formosas mulieres proposita, alacrem surrexisse, vbi verò audiuisset vehēdas esse aniculas, demissis auribus claudicasse, aliaque similia fecisse, quæ magnæ solertiæ indolem ostentarunt.

Non minus volucrum genus ad se trahunt suaues Tibiæ moduli, cuius rei insigne præbet testimonium homo ille apud *Max. Tyrium* Dissert. 37. qui animalia domi magno studio aluit. Inter alia aues habuit, quæ suauiter matutino tempore canebant, inconditè tamen vt reliquæ solent. Hę cum quotidie audirent Tibicinem illum, qui artis suæ faceret periculum, respondere voce cœperunt, auresque earum ita ad Tibiam paullatim formauit, vt

quoties inflare cœpiſſet, Tibiam voce præeuntem, vt in choro fieri conſueuit, ſequerentur omnes. Maximè verò turturem Tibia & ſaltatione capi creditum eſt. Ideo AEgyptij hominem, ſaltatione Tibiarumque cantu gaudentem, notantes, turturem pingebant, teſte *Horo Apolline* in Hieroglyphieis lib. 2. Hierog. 51.

Ad Aquatilia etiam tranſijt hæc voluptas, Tibiarum ſuauitati debita, quæ inter cruſtacea Paguros adeo allicit, vt facillimè hac rapiantur, referente *Geſnero* Hiſt. Aqu. f. 121. & ante ipſum *Aeliano* de Anim. lib. 6. cap. 31. dum enim piſcatores latenter calamos inflant & Tibijs ludunt, Paguri vocem & muſicæ conſenſum exaudiẽtes, ſuauitate deliniti aſſequuntur ad littora piſcatores & in terram vſque deſcendunt. Sic etiam Paſtinacam marinam mirificè Tibia delectari, & ita, dum voluptate tota mulcetur & nihil metuit, capi, ex *Oppiano* narrat *Greuinus* de Venen. lib. 1. cap. 31. Cui fidem facit *AElianus* de Animal. lib. 17. cap. 18. Delphinorum genus quantopere cantu & Tibijs delectetur luculentum affert teſtimonium *AElianus* Hiſt. Anim. lib. 12. cap. 45. Mulcentur quippe muſica; gaudent cantibus Tibiarum: vbicunque ſymphonia eſt, gregibus aduentant, quemadmodũ de illis *Solinus* cap. 12. & *Plinius* lib. 11. cap. 37. Et propter hunc muſices amorem hominibus amicum animal eſſe probat *Sextus Empiricus* Adu. Mathemat. lib. 6. *Sopiuntur quidem*, inquit, *infantes numeroſum audientes ſuſurrum: Et bruta demulcentur à Tibia & fiſtula, & Delphini, vt fertur, Tibiarum delectati modulis*

dulatione, adnatant ad eos qui remigant in ſcaphis. Hanc ob cauſam φίλαυλος δελφὶς, *Tibiæ amans Delphinus, Euripedi* Electr.

CAPVT XVIII.

De TIBIIS Mira quædam ab Antiquis tradita, naturali ratione explicata.

AD mira referre & portentis proxima illa dicere licet, quæ credula & ſuperſtitioſa antiquitas pro veris effinxit poſteriſque obtrudit, quæ tamen, ita ſimpliciter ſumpta, nulla ſe probabilitate commendant. Nonnulla fuere quæ ad Tibiarum occultam vim retulerunt, quæ tamen vel planè fabuloſa crediderim; vel ex Tibijs inflatis forſan occaſionem quidem habuiſſe, verum eo modo, quem illi non inueſtigarunt, ne attigerunt quidem; vel denique ex alijs cauſis ipſis ignotis explicanda eſſe.

Fabuloſis annumero, Cometam Tibiarum ſpecie viſam Tibicinibus & arti muſicæ malum portendere, quemadmodum creditum eſt referente *Plinio* Nat. Hiſt. lib. 2. cap. 25. Huic affinis alia erat ſuperſtitio Romanorum, qui crediderunt Lunæ Eclipſin patienti, ſubueniri poſſe æris & pelvium tinnitu, & cornuum ac Tubarum clangore, vnde *æra auxiliaria Lunæ*, dixit *Tibullus*. Quam rem propius tangit *Iuvenalis* Sat. 6. verſ. 439.

——— *Verborum tanta cadit vis;*

Tot pariter pelues, tot tintinabula dicas
Pulsari. Iam nemo Tubas, nemo æra fatiget;
Vna laboranti poterit succurrere Lunæ. . . .

Præterea refert *AElianus* Var. Hist. Lib. 13. cap. 21. si quis Celænis pelli Phrygis Tibia accineret Phrygiam harmoniam, pellem moueri: Sin Apollinis, quietam mutamque videri esse. Cœterum hic naturalis ratio subesse poterat, si consideremus modum, quomodo sonum, qui ad auditum propagatur, fieri commodè explicari potest; De quo constat 1. fieri quodam veluti in centro fluidi diuisionem ex duorum corporum collisione. 2. à centro percussionis quaquauersum diffundi sensim motum, quem explicant Philosophi recentiores per motum vndulationis conspicuum in aquæ superficie circa proiectum in eam lapidem. Et probatur Experimentis tum chordarum, quæ ad similium similiter tensarum collisionem etiam sonum edunt, tum vitri, quod ad vocem humanam primo totum tremit, deinde dissilit, tum superficiei aquæ itidem trementis ad sonum. Vnde hoc vltimo experimento soluitur etiam illud quod de Tibiæ cantu prodidere, nimirum in Helesina regione fontem vocis dulcedine captum exsultare ad cantus Tibiæ. *Solinus* cap. 5. *In Helesina regione fons aliàs tranquillus & quietus si siletur, si insonant Tibiæ, exsultabundus ad cantus eleuatur, & quasi miretur vocis dulcedinem, vltra margines intumescit.* Verum hoc non magis mirum, quàm quod de fonte salso in Basilica, Regni Neapolitani prouincia, scribit *Fulgosus* lib. 1. cap. 6. ad quem si accedas aliquid locutus, turbatur

turbatur alioquin clarus. Nimirum cum certum ſit ſonum nihil eſſe præter propagationem motus tremuli in fluido, non inter portenta & naturali ratione carentia referendum eſt, *pellem ad Phrygiam harmoniam Tibia cantatam moueri*, quippe quæ ſatis vehementem in medio fluido percuſſionem efficere poterat, & ita facile motum, ſupra explicatum, a centro percuſſionis ad pellem vſque propellere, vel, *fontem, aliàs quietum, ſi inſonent Tibiæ, turbari & circa margines intumeſcere*, cum huic vocis & ſonus vehementioris effectum ſatis ſciant ij, qui in vallibus, vbi moles niuium è montibus cadentium timentur, iterfacere ſunt aſſueti. Nam ibi ne quidem loqui aut tuſſire audent, ne ſonus vocis niues commoueat.

Inter prodigia multa facta, antequam Aegyptus in prouinciæ formam à Romanis redigeretur, memorat *Dio* lib. 51. quod arma in nubibus apparuerint, & ſonitus ab alia parte tympanorum, cymbalorum, *& Tibiarũ ac tubarũ voces*. [βοήματα αὐλῶν καὶ σαλπίγγων] Verum quomodo hi ſonitus & ſimulacra alia, quæ inter prodigia ſolent numerari, nubium naturæ debentur, & quomodo abſque portento in cœlo apparere ac audiri poſſint, explicat *Carteſius* de Meteor. cap. 7. §. 17. Huc referendum aliud non à cœlo, ſed terra, petitum exemplum, quod ſuppeditat *Felix Faber* lib. 2. de Reb. Sueu. qui refert fontes ac thermas in Germania reperiri in montibus & ſcopulis, quæ tanto talique ſonantiũ aquarum colliſione & murmure cadunt, vt qui illic valetudinem curaturi conueniunt, primo thermarum in-

ingressu certum symphoniæ genus & instrumenta musica se audire sibi imaginentur, tamque assiduo fragore aures illis obtundantur, vt musica initio suauissima, imaginatione diuturna in fastidium & cruciatum abeat: ij verò qui tympanum sibi aut sonorum magis instrumentum imaginati sunt, demum penè insaniunt, ob molestissimum assiduè obturbantem strepitum.

Denique nonnulla Tibiarum vi adscripserunt antiqui, quæ tamen illis deberi vix crediderim, sed ab alia causa, aliunde orta, hunc effectum fluxisse: Tale est quod de Nympharum insulis in Lydia dictis memoratur, quas in medium stagnum á continenti procedentes, cantu Tibiarum primò in circulum moueri, dehinc ad littora reuerti, ipsius vetustatis persuasione compertum prodidit *Martian. Capella* lib. 9. Quas etiam Ludiano ritu *ὀρχῆσαι* visas esse testatur *Varro*. De ijsdem *Plinius* lib. 2. cap. 95. *Sunt &*, inquit, *in Nymphæo paruæ* (insulæ) *saltuares* (*Cl. Salmasius* Leg. *Saliares*) *quoniam in symphoniæ cantu ad ictum modulantium pedum mouentur.* An hæc vera fuerit causa, ignorare cogor, saltem illas quasi natantes, ad hunc motum aptas, dicit *Seneca* Nat. Quæst. lib. 3. cap. 25. *Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quæ constant Insulæ, in Lydia natant.*

CA-

CAPVT XIX.

De Assa TIBIA, *eiusque cum alijs instrumentis consonantia, symphonia.*

DE hoc multiplici Tibiarum apud Veteres vsu, quem iam superiùs multis exposuimus, animaduertendum est, eum non eodem semper modo adhibitum esse. Interdum sola Tibia insonuit, quod *Assam Tibiam* dixere, interdum eadem coniuncta fuit vel cum cantu solo, vel cum cithara, quod *Synaulia* erat, vel cum cantu & pluribus alijs instrumentis, quod *Symphonia*.

Melos in cantibus est bipartitum: vnum quod est assa voce, alterum organicum. *Varro* de vita P.R. lib. 2. apud *Nonium*: *In conuiuijs pueri modestè vt cantillarent carmina antiqua, in quibus laudes erant maiorum aut assa voce aut cum Tibicine.* Assam vocem quidam volunt à *Platone* μονῳδίαν dici lib. 6. de Leg. quippe, qui nullis admistis musicis instrumentis sola voce vtebantur, assa voce canebant. Non solum autem vox mera veteribus dicebatur *assa*, quæ sine Tibijs, sed etiam *assæ Tibiæ*, quę sine voce canebant. *Festus*: *Assa Tibia, cantus est Tibiarum sine voce.* Nec aliter *Seruius*: *Assæ Tibiæ, quibus canitur sine chori voce.* Huc referendum illud *Ennij* laudatum *Varroni* lib. 6. de L. L. *Apud Ennium, Subulo finitimas propter astabat aquas; Su-*

bulo

bulo dictus, quod ita dicunt Tibicines Tusci. Rectè prętendit *Scaliger* hic legi debere; *assabat*. quippe *assum*, solum, merum est, vnde *assare* quoque veteres poetæ dicebantur, cum in vnum solum hominē poema conderent. Assam Tibiam *Plutarchus* vocat ψιλὸν μέρος Sympos. 7. cap. 8. *Puto autem Marsyam illum à Deo castigatum, quia capistro & Tibijs cum os sibi præclusisset, ausus est assa Tibia*(ψιλῷ μέρει) *certare cum cithara & voce*. Inde etiam Græcis ψιλοκιθαρισταὶ dicuntur, cum tantùm κιθαρίζειν vt *Athenæo* lib. 12. Atque ea ἄφωνα κρούματα nominat *Pausanias*, quæ erant sine voce.

Coniuncta est autem non infrequenter Tibia cū cantu solo, quem ad Tibiam adhibitum iucundiorem multò iudicat *Xenophon* in Sympos. ἡ ᾠδὴ ἡδίων πρὸς τὸν αὐλόν. Ita *Aristoteles* Probl. Sect. 19. quærit, cur solitarias cantilenas suauius audire solemus, si ad Tibiam, aut lyram vnam cantatur, non verò si ad plures Tibias? Scilicet an quia euidentius rem assequitur, cum ad vnam lyram vel Tibiā cantatur, ad plures verò suauitas seruari non possit, cum cantilena offuscetur, totaque penè deleatur? Cum alio aliquo instrumento consonuit interdum Tibia; sic apud *Horatium* Epod. 19.

Sonante mistum Tibijs carmen lyra.

Synaulia *Athenæo* dicitur lib. 14. lyræ cantus coniunctus cum Tibia: *De coniunctione autem Tibiarum cum lyra, quia sępe nos & ipsa vtriusq; συναυλία demulcet*. Scilicet ex *Ephippo* de Tibiarum & lyræ cantu musico refert, cum probè concordant, voluptatem percipi maximam. Postea ex *Semo Delio* ex-

plicat

plicat *synauliam*, quod fuerit certamen concentus Tibiarum viciſſim, ac rythmorum (ἀγὼν συμφωνίας ἀμοιβαῖος αὐλοῦ καὶ ῥυθμοῦ) abſq; illius ſermone, qui voce Tibię modos ęmularetur. Plura etiã inſtrumẽta muſica cum *Synaulia* Tibiæ lyræque coniunxerunt. *Horatius* Carm. lib. 4. Od. 1.

Illic plurima naribus
Duces thura, lyræque & Berecynthię
Delectabere Tibię
Miſtis carminibus, non ſine fiſtula.

Theocritus Epigramm.

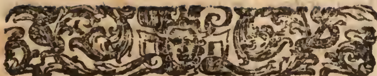
Λῆς ποτὶ τᾶν νυμφᾶν διδύμοις αὐλοῖσιν ἀεῖσαι
Ἁδύ τι μοι; κἠγὼν πακτίδ᾽ ἀειράμενος
Ἄρξευμαί τι κρέκειν· ὁ δὲ βουκόλος ἄμμιγα θέλξει
Δάφνις, κηροδέτῳ πνεύματι μελπόμενος, i. e.

Viſne, per nymphas, duplicibus tibijs cantare
Suaue aliquid mihi? & ego pectidem ſumens
Incipiam aliquid ſonare: bubulcus autem ſimul oblectabit
Daphnis, cera compacto ſpiritu (i.e. fiſtula) *modulans.*

Eleganter Tibiæ pluriumq; inſtrumentorum cũ voce harmoniã conſonã deſcribit *Maximus Tyrius* Diſſert. 16. *Neſcio an audieris vnquã multa ſimul inſtrumenta, Tibiæ ſonum, lyræ vocem, chori cantum, cumq; his tubam ſimul fiſtulamque*, & *ſi quæ alia inſtrumentorum aut nomina aut genera ſunt, cum humanæ vocis concentu vnà inter ſe miſceri. Quorum ſingula cum peculiari fiant arte, tamen ita temperata ſunt cum ſingulis, communem vt efficiant Muſam.* Quod hic communem ex diſſonis Muſam vocat, alij *conſonan-*

tiam dixere, vel etiam symphoniam Latini. *Macrobius* lib. 2. in Somn. Scip. cap. 1. *In quibus ita grauitati acumina consonabant, vt vtrumque ad audientis sonum stata dimensione remearet, & ex varijs impulsibus vnum sibi consonans nasceretur.* Ibidem symphonias quinque recenset, quæ ad Musicam pertinent, *quam vel flatus humanus intendere, vel capere potest humanus auditus.*

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

DE TIBICINIBVS:

NON possum assentiri *Aldo* minori; qui inter Tubicines & Tibicines nihil differre asseruit. Quippe cum Tibia & Tuba diuersa instrumenta fuerint, ita etiam suum cuique artifici nomen dedere. *Cicero* lib. 2. de Nat. Deor. *fides & Tibias eorum causa factas* monet, *qui illis vti possunt*. Itaque qui Tibijs vtebatur, Græcis dicebatur αὐλητής, & κεράυλης, αὐλητρίς, ex *Polluce* lib.4. c.9. tit.6. *Seneca* Epist. 87. tibias, & reliqua instrumenta ad *supellectilem* tantùm *artis* refert, nec *ad artem ipsam pertinere*, *sed effectum artis*, posse enim artificem esse sine istis, dicit; Nihilominus tamen apud Latinos huiusmodi artifices non ex disciplina, sed ex ipsis potius instrumentis, cœpere vocabula. Nam citharœdus ex cithara, vel Tibicen ex Tibia cœterisque suorum instrumentorum vocabulis nuncupantur, quemadmodum inquit *Boethius* de Music.

 lib. 1.

lib. 1. cap. 34. Consentit *Charisius* Instit. Gramm. lib. 1. *Tibicen, Tibicinis, media longa ex Tibia.* Nec aliam nominis originem admittit *Isidorus* Orig. lib. 2. cap. 20. *Hinc & Tibicen, quasi Tibiarum cantor.* Et *Varro* de L.L. Lib. 5. *Tibicines à canendo dicti.* Ideoque *Ouidio* Tibicines vocantur, *Turba canora,* Fastor. lib. 4. Et Tibicinem exprimunt alij per hominem canere Tibijs doctum. Sic *Tacitus* Annal. lib. 14. *Destinatur reus cognomento Evcerus, natione Alexandrina, canere Tibijs doctus.* Quomodo autem ex duobus alijs, nempe, *Tibia,* &, *canere,* hoc *Tibicinis* nomen in vnum coaluerit, fusiùs explicant Grammatici Veteres. Ex *Prisciano* lib. 1. sciendum est, quod pleraque nomina, quæ cum verbis sine participijs componuntur, nominativi mutent extremam syllabam in *i* correptam, vt arma armipotens, homo homicida, cornu corniger, stella stelliger &c. cornu corniceu, tuba tubicen, Tibia Tibicen, pro Tibijcen; *Tibia enim,* inquit, a *in* i *debuit mutare, vnde pro duobus* i i *breuibus vna longa facta est.* Sic ergo Tibia tibijcen faciebat, ex quo factum est Tibicen. Nec hoc solum: Sed etiam aliæ vocales solent ex duabus syllabis in vnam longam tansire, vt *Priscianus* lib. 4. Inde factum, quod *Tibicen* penultimam producat, contra naturam *cornicinis,* & aliorum. Id quod monet idem *Priscianus* lib. 17. *Sed etiam duo in vnũ coëunt, vt Tibicen pro Tibijcen, vnde & solum hoc ex similiter compositus penultimam productam habet.*

Interdũ aliter hic Tibicen exprimebatur. Ita non solum *Gingeriator,* vel *Gingriator,* Tibicen *Sexto Pom-*

peio

peio de verb. signif. dicitur, ab eo genere Tibiæ quod alibi exposuimus, sed etiã eidẽ, *Flator, Tibicen.* Vnde *Arnobius* Adu. Gent. lib. 2. *Tuba, Tibia, calamoq; Flatantes*, de Tibicinibus loquens. *Subulo* etiam Tuscè tibicen dictus, si audiamus *Festum*. Cum quo idem sentit *Varro* lib. 6. de L. L. *Subulo dictus, quod ita dicunt Tibicines Tusci.* Non me latet *Tibicinis* nomen semper Tibiarum cantores non denotasse; sed nonnunquam ad alios eadem transijt denominatio. Apud *Sextum Pompeium* in Fragmentis, *Tibicines* etiam hi appellantur, qui Sacerdotes viri speciosi publicè sacra faciunt turbarum lustrandarum causa. Ex quo loco forsan explicari posset Antiqua illa, sed mutila, inscriptio, quæ *Sacerdotis Tibicinis Albij Verini* meminit, à *Grutero* è *Scaligeri* schedis allata pag. 30.

. . . . DOMVSQ. DIVI . . . .
NAE. COLON. COPIAE. CLAVD. AVG. LVGD
TAVROBOLIVM . FECIT . Q. AQVIVS
ANTONIANVS . PONTIF . PERPETVVS
. . . .
EX . VATICINATIONE . PVSONI . IVLIANI
ARCHIGALLI . INCHOATVM . XII. KAL.
MAI. CONSVMMATVM . VIIII. KAL. MAI
L. EGGIO . MARVLLO . CN. PARINIO. AE
LIANO . COS. PRAEEVNTE . AELIO
CII . P . . . . . CNS. SACERDOTE . TIBICINE
ALBIO . VERINO .

Præterea etiam in ædificijs *Tibicines* appellantur *Festo* de Verb. signif. à similitudine Tibijs canentium, qui vt canentes sustineant, ita illi ædificia.

Vnde

Vnde *Vrbem tenui tibicine fultam*, dicit Poeta, & eodem nomine Atlantem nuncupat *Arnobius*, quia cœlum attingere ferebatur & fulciri, Adu. Gent. lib. 2. *Quando siderum motus*, inquit, *aut ratio cœpta est genethliaca sciri? non post Teutatem AEgyptium, aut post Atlantem (vt quidam ferunt) gestatorem, baiulum*, Tibicinem *illum ac destinam cœli*. Eandem ob causam Tibicines etiam sunt textoria fulcra telam sustinentia *Hadr. Iunio*, imo & particulæ quibus versuum hiatus replentur.

Sed ad Tibicines reuertamur, qui Tibijs canebãt, & quorum omnis circa Tibias versabatur scientia, adeó vt, si ex oliua etiam modulatè canentes Tibiæ nascerentur, nón dubitet *Tullius* lib. 2. de Nat Deor. quin esset in oliua Tibicinis quædam scientia. Inter artes enim antiquitùs numeratum est Tibiarum studium, & Tibicines ipsi artifices dicti. *Cicero* lib. 3. de Nat. Deor. *Concedam non modo animantem & sapientem esse mundum, sed fidicinem etiam & Tibicinem, quoniam earum quoque artium homines ex eó procreantur*. Vnde etiam publicè Collegium habuerunt Tibicines Romani, de quo *Valer. Maximus* lib. 2. cap. 5. *Tibicinum quoque Collegium solet in foro vulgi oculos in se conuertere, cum inter publicas priuatasque ferias, actiones, personis tecto capite, variaque veste velatis concentus edit*. Huc spectat antiqua Inscriptio, *Smetio* visa, apud *Gruterum* pag. 175.

COLLEGIO. TIBICINVM
ET. FIDICINVM. ROMANORVM
QVI. S. P. P. S.

TI.

TI. IVLIVS. TYRANNVS
MVNIS. PERPETVVS. ET
VLIVS. TYRANNVS. F.
H. C. D. D.
DEDICATVM. K. MART.
RSO. SERVIANO. II. L. FABIO. IVSTO. COS.

Tale etiam erat Collegium AEneatorum, de quo alia exſtat Inſcriptio:

IMP. CAESARI
L. SEPTIMIO. SE
VERO. PIO. PER
TINACI. AVG
ARAB. ADIAB. PART
MAX. PONT. MAX.
TRIB. POT. VIII. IMP.
XI. COS. BIS. P.P.
COLLEGIVM
AENEATOR

De Collegio Liticinum & Cornicinum, nondum edita inſcriptio exſtat in marmore mihi Romę viſo, cuius figurā exhibebo, vbi de Cornicine ſermo erit:

M. IVLIVS VICTOR EX COLLEGIO
LITICINVM CORNICINVM.

Hoc Tibicinum Collegium credo Apuleium annotaſſe per *Tibicinium*, Florid. lib. 1. de Antigenide: *Is cum eſſet in Tibicinio apprimè nobilis*, &c. imo & de

de Marsya: *Eo* (Hyagni) *genitus Marsyas, cum in artificio patrissaret Tibicinij, Phryx cætera & Barbarus*. Sodales dicebantur qui eiusdem erant Collegij. Collegia illa Romæ primum instituta à Rege Numa, si credimus *Plutarcho*, qui refert eum diuisisse multitudinem *secundum artificia, vt suum peculiare corpus haberent Tibicines, suum aurifices, architecti* &c. Porrò *vnicuique generi suos peculiares conuentus & religiones præscripsisse*. Quibus autem ita permissum erat corpus habere, collegij vel societatis nomine, eorum proprium erat, ad exemplar Reipublicæ habere res communes, arcum communem, & actorem siue Syndicum, per quem, tanquam in Republica, quod cōmuniter agi & fieri oporteret, id ageretur, fieret, &c. Quippe potuere manumittere, legatum capere, & leges sibi ferre, dummodò ne quid ex publicis legibus corrūperetur, vt ex *Scæuola* & *Paulo* annotat *Dempsterus* in Antiq. Romanis. Certè de tali Tibicinum *Procuratore* adducam elegantem ex *Grutero* Inscriptionem, *Panuinio* debitam, pag. 41.

DIANAE
LVCINAE
INVICTAE
CN. POMPEIVS
CN. LIB. BAL
BVS. PROCVRAT
TIBICIN. ROM
VOTO. SVSCEPTO
L. M.

Non

Non enim me moratur quod hic TVBIC. *Aldus* legat, cum non minus suum *Procuratorem* Tibicines habuisse extra controuersiam crediderim, ac reliqua huiusmodi Collegia, de quibus idem proditum exstat. Ita PROCVRATOR FABRORVM, apud eundem *Gruterũ* Inscript. Pag. MDXV.

Tibicines diem festum anniuersarium publicè egerunt Idibus Iunijs: quo die illos, qui sacris præcinebant, per vrbem vagari feriatos, & ad ædẽ Mineruæ conuenire solenne fuit, ipsasque Minusculas Quinquatrus, quod diem quintum post Idus feriatum haberent, appellarunt. *Varro* lib. 5. de L. L. *Quinquatrus minusculę dictæ Iuniæ Idus à similitudine maiorum: quod Tibicines tum feriati per vrbem vagantur, & conueniunt ad ædem Mineruæ.* A qua sententia non diuersus est *Festus Pompeius*: *Minusculæ Quinquatrus*, inquit, *appellabantur idus Iunię; quod is dies festus erat Tibicinum, qui Mineruam colebant.* Hunc Tibicinum diem festum eodem modo describit *Ouidius* Fastor. lib. 6.

Et iam Quinquatrus iubeor narrare minores:
Nunc ades ò cœptis flaua Minerua meis.
Cur vagus incedit tota Tibicen in vrbe?
Quid sibi personæ, quid toga longa volunt?

Plutarchus Idibus Ianuarij festum Tibicinum diem assignat: Διὰ τί ταῖς Ἰανουαρίαις εἰδοῖς περιιέναι δέδοται τοῖς αὐληταῖς τὴν πόλιν ἐσθῆτας γυναικείας φοροῦντας. Quẽ locũ omnino ita emendandum censet *Carolus Neapolis in Ouidium*, Διὰ τί ταῖς Ἰουνίαις εἰδοῖς. In nemine enim reperiri tale quid celebratum mense Ianuario. Cœterum *Hadrianus Iunius* Comment. de

Anno & Mensib. *Idibus Ianuarij* Tibicines festum diem agere multa lasciuia ac licentia, muliebri habitu per vrbem grassantes, scribit; sed *Idibus Iunij* Tibicines feriatos per vrbem vagantes ad ædem Mineruæ conuenire. De posteriori festo addam ego adhuc testimoniũ *Censorini* de die Natali c. 12. *Non Tibicinibus, per quos Numina placantur, esset permissum, aut ludos publicè facere, ac vesci in Capitolio, aut Quinquatribus minusculis, id est, Idibus Iunijs, vrbem vestitu, quo vellent, personatis temulentisque peruagari.* Quippe Epulandi in publico decantandique ius etiam habuerunt Tibicines, quod, ipsis ab Appio Claudio Cœco ademptum, vt *S. Aurel. Victor* de Vir. Illustr. postea occasionem dedit vt & ista licentia redderetur, & anniuersarium festum atque publicæ priuatęque feriæ ipsis concederentur. Rem illam omnem, vt gesta est, enarrat *Valer. Maximus* lib. 2. cap. 5. Quondam enim vetiti in æde Iouis, quod prisco more factitarunt, vesci, Tibur irati se contulerunt. Quorum ministerio Senatus deserta sacra non ęquo animo ferens, per Legatos à Tiburtinis petijt, vt eos Romanis Templis restituerent. Quos illi in proposito perseuerantes, interposita festæ epulationis simulatione, mero & somno sopitos, plaustris in Vrbem deuehendos curauerũt: Quibus & honor pristinus restitutus, & huiusce lusus ius est datum, nempe in foro vulgi oculos in se conuertere & personis tecto capite variaque veste velatis concentus edere. Ex *Liuio* lib. 9. cap. 30. eandem historiam suprà retulimus lib. 2. cap. 7. quã etiam fusè persequitur *Ouidius* Fastor. lib. 7.

Tem-

Temporibus veterum Tibicinis vsus auorum
Magnus, & in magno semper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat Tibia ludis:
Cantabat mœstis Tibia funeribus.
Dulcis erat mercede labor; tempusque secutum est,
Quod subito gratę frangeret artis opes.
Adde quod AEdilis, pompa qui funeris irent,
Artifices solos iusserat esse decem.
Exilio mutant vrbem, Tiburque recedunt.
(Exilium quodam tempore Tibur erat)
Quæritur in scena caua Tibia, quæritur aris:

Ex mox:

Servus erat quidam quantolibet ordine dignus
Tibure; sed longo tempore liber erat.
Rure dapes parat ille suo, turbamque canoram
Conuocat: Ad festas conuenit illa dapes.

Postea pergit *Ouidius*:

Alliciunt somnos tempus, motusque, merumque:
Totaque se Tibur turba redire putant.
Iamque per Esquilias Romanam intrauerat Vrbem,
Et manè in medio plaustra fuere foro.
Claudius vt posset specie numeroque Senatum
Fallere, personis imperat ora tegi;
Admiscetque alios, & vt hunc Tibicina cætum
Augeat, in longis vestibus ire iubet.
Sic reduces bene posse tegi, ne forte notentur
Contra collegæ iussa redisse sui.
Res placuit; cultuque nouo licet Idibus vti,
Et canere ad veteres verba iocosa modos.

Hic variant variorum Lectiones. Quidam legunt: *Callidus vt posset*. Alij: *Cautius vt posset*. Sed

Pighio assentitur *Carolus Neapolis*, qui scribit: *Plautius vt posset*. Hic enim collega fuit Appij Claudij: quem magis verisimile est operam dedisse, vt Tibicines in integrum restituerentur, quàm Appium Claudium, qui illos non semel offenderat, quidpiã illis indulsisse.

Zeno Citteus, apud *Plutarchum*, adolescentes ad Tibicinum spectaculum acciuit; vt discerent qualem cornua, calami, & si quæ alia proportionis & concentus consortium habent, vocem emittant. In Græcia autem fuere celeberrimi huius artis magistri, qui magna cum gloria floruere. Vnde apud *Athenæum* lib. 14. ex *Polybio* lib. 30. exercitus Romani Imperator Lucius Anitius, debellatis Illyrijs, & Rege cum liberis capto, atque Romam abducto, ludis victoriæ causa editis, quouis risu digna multa fecisse ac excogitasse dicitur. Nam accersitis è Græcia clarissimis artificibus, extructaque in circo maxima scena primos induxit Tibicines simul omnes, Theodorum Bæotium, Theopompum, Hermippum, Lysimachum, in Græcia celeberrimos. Ex *Strabone* lib. 14. Magnates Viri illustres fuerunt Hegesionax, Princeps styli qui Asianus dicitur, cum corrupisset receptam consuetudinem Atticam: Tum Simon Tibicen, qui & ipse vitiata priorum Lyricorum consuetudine, *simodiam* introduxit. Ita etiam Pater Pindari Lyricorum Principis erat Scopelinus Tibicen, si credimus *Gyraldo* de Hist. Poët. Parem enim summis in alijs artibus viris gloriam assequuti sunt Tibicines, quod ex Epigrammate Incerti Autoris constat, in Florileg. Epigr. lib. 3. cap. 8. vbi

Tele-

Telephanus quidam Tibicen, non minorem laudem Tibijs consequutus esse dicitur, quàm Orpheus cithara, Nestor linguæ suauis sapientia, & compositione verborum Homerus. Quippe in Græcia ars Tibicinum vtique magnæ laudi fuit, adeo vt Magistratibus Atheniensium, qui Reipublicæ præfuere numero decem, quinque in Pyræo, totidemque in Vrbe, cura etiam Tibicinum immineret, quod refert *Alexand. ab Alexandro* Gen. Dier. lib. 3. c. 16. Ideoque in Epaminondę virtutibus commemorabatur, eum scienter Tibijs cantasse. Cœterum non omnibus eadem honesta atque turpia sunt. Nam illa ars ad Romanam consuetudinem leuis erat & potius contemnenda. Sic *Corn. Tacitus* lib. 14. de Octauia Messalinæ filia loquens: *An quia*, ait, *veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle Pop. R. Tibicinis AEgypti sobolem imperatorio fastigio induci?* Nempe propter Pompeium qui Tibicinis filius credebatur. Sane *Iuvenalis* inter abiectissimæ plebis viliorem fæcem huiusmodi homines reponit Sat. 3.

Quondam hi cornicines, & municipalis arenæ
Perpetui comites, notaque per oppida buccæ.

An serui fuerint apud Romanos Tibicines non determinat *Pignorius* Comment. de Seru. saltem non dubitat, quin familiares & vernaculi fuerint, cum pręsertim à grege domesticorum, vt ait, Fistulator amanuensis Graccho orationem habenti eburneolam fistulam inflaret, ad quam ille vocem & gestum componeret. Cœterum quin ille ex Seruorum ordine fuerit dubitari non potest, cum expresse *Ser-*

vum illũ nominet *Cicero* lib. 3. de Orator. & οἰκέτην, *Plutarchus* de Cohib. Ira. Seruos itaque apud Romanos Tibicines fuiſſe, liberè pronunciare licet, cũ & idem ſuadeat Tibicen Nauticus, qui δοῦλος eſt *Demoſteni* in Orat. de Corona. Et *Cicero* in Verrem, *Symphoniacos ſeruos in claſſe* memorat. Inter mancipia & vilioris conditionis homines huiuſcemodi numerat *Capitolinus* in Vero: *Adduxerat ſecum & fidicines & Tibicines, hiſtriones, ſcurraſque, mimarios & præſtigiatores, & omnia mancipiorum genera, quorum Syria & Alexandria paſcitur voluptate*. De Arabico Tibicine prouerbium vetus olim increbuit, eum ad canendum obolo conduci, ſed ad tacendum tribus. Quippe non ita lauta re fuiſſe videntur, ex *Martiale* lib. 5. Epigr. 57.

Artes diſcere vult pecunioſas?
Fac diſcat citharœdus aut choraules.

Tibicines tamen inferiores fuiſſe citharœdis, author eſt *Cicero* pro Muræna: *Vt aiunt in Græcis artificibus eos aulœdos eſſe, qui citharœdi fieri non potuerint*. Ab alijs, improbis moribus, *hoc hominum genus* deſcribitur. Ita apud *Plutarchum* in Pericle, Antiſthenes audiens Iſmeniam eſſe Tibicinem optimum, *at nequam eſt*, ait, *non enim ſi probus eſſet, Tibicen eſſet*. Apud *Gellium* lib. 20. cap. 4. diues quidam Adoleſcens, Tauri Philoſophi diſcipulus, Comœdos, Tragœdos, & Tibicines in delicijs & delectamentis habebat. Id genus autem artifices Græcè appellantur οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται. Eũ Adoleſcẽtem Taurus à ſodalitatibus conuictuque hominum ſcenicorum abducere volens, miſit ei verba ex *Ariſtote-*

ſtotelis libro exſcripta, qui προβλήματα ἐγκύκλια inſcriptus eſt: iuſſitque vt ea quotidie lectitaret, quæ Latio donata ita ſonant: *Cur genus id hominū, quos Dionyſiacos, ideſt, Bacchanales artifices appellamus, improbis eſſe moribus magna ex parte cōſueuerunt? An quia minimè ſeſe ſtudio ſapiētiæ dedunt? eò ſcilicet quod in artibus neceſſarijs magnā partem ætatis ſuæ conſumunt, vitam plurimùm traducunt incontinēter, partim etiam cum inopia, quod quidem vtrumq; vitia & gignit & auget.*

Nec honeſtiores apud Romanos Tibicinæ, quæ venales olim in conuiuijs, tanquam ad haſtam publicam, proponebantur: & qui maius pretium offerret, ſolus eis ex libidine fruebatur, quod ex *Athenæo* conſtat lib. 13. Et apud eundem lib. 14. Lyſimachus inquit: *At ego nuſquam apud me egreſſam vidi è tragica ſcena meretricem, innuens* τὴν αὐλητρίδα λαμίαν, *Lamiam Tibicinam*. Nonnulli *Ambubaias* Tibicinas Syriaca lingua putant dici. *Papias* in Onomaſtico: *Ambubaiæ mulieres, Tibicinæ Syriacæ*. Erant Ambubaiæ mulieres vagę & viles, quibus nomen ab ebrietate verborum balbutientium inditum eſſe alij volunt. De illis *Horatius* lib. 1. Serm. Sat. 2.

Ambubaiarum collegia, Pharmacopolæ,
Mendici, mimæ, balatrones, hoc genus omne
Mœſtum ac ſollicitum eſt cantoris morte Tigilli.

Suetonius in Nerone cap. 27. *Ambubaiarumque miniſteria*. Vocem hanc Hebraicam & Chaldaicam eſſe dicit doctiſſimus *Ioſephus Scaliger*, Tibicinemque denotare.

De

De Tibicinibus alia hic tacebo, quę in toto operis huius contextu occurrunt. Hic solùm addam, morem antiquum Tibicinibus vsitatum, qui ingressi scenam oscula iactabant, ori prius manu admota, deinde protensa in eos quos adorabant, quod factum à Nerone innuit *Tacitus*, loquens de eo citharœdum agente lib. 16. Annal. *Postremo flexus genu, cœtum illum manu veneratus*. De Tibicine *Phædrus* lib. 5.

In plausus consurrectum est, iactat basia
Tibicen.....;

Iactare basia alij explicant, quasi adorare populum, ex veteri Epigrammate:

Ingressus scenam populum saltator adorat,
Et *Iuvenale*, apud quem Sat.3.

A facie iactare manus,

idem est quod adorare. In huiuscemodi adoratione, ad populum facta, vtrumq; coniungit *Tacitus*, nempe, & protensas manus, & oscula iacta, Histor. lib. 1. *Nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgum, iacere oscula*.

CAPVT II.

Marsyæ TIBICINIS *Fabula*.

A Marsya nonnulli Tibiam aiunt inuentam, inter quos *Eusebius* de præparat. Euang. lib. 2. c. 4. sed quo iure ipsum autorem Tibiæ clamitent, suo loco diximus. Nimirum à Minerua abiectas Tibias reperit, quibus superbiens & nimium fidens arti

suæ

ſuæ ad certamen Apollinem prouocauit, ſed ſuperatus ſtultæ arrogantiæ pœnas dedit. De illo ita *Ouidius* Faſtor. lib. 6. vbi de Tibia loquitur:

Inuentam Satyrus primum miratur: at vſum
Neſcit & inflatam ſenſit habere ſonum.
Et modo dimittit digitos, modo concipit auras;
Iamque inter Nymphas arte ſuperbus erat.
Prouocat & Phœbum, Phœbo ſuperante pependit
Cæſa receſſerunt à cute membra ſua.

Quinam autem fuerit ille Marſyas variant inter ſe Autores. Quidam Hyagnidis, qui primus leges Muſicas ad laudes Deorum, quibus in ſolemnitatibus Græci vſi ſunt, accommodauit, filium fuiſſe volunt, vt *Apuleius* Florid. lib. 1. Cum quo paria prodidit *Nonnus* Dionyſ. lib. 10.

Μυγδόνος αὐλητῆρος ὀίετο βάκχος ἀκούειν,
Ὃν τέκε θεῖος ὕαγνις, ὃς εἰς κακὸν ἤρισε φοίβῳ
Τρητὸν ἐπιτλίζων διδυμόθροον αὐλὸν Ἀθήνης i. e.

Bacchus putabat ſe audire Tibicinem Mygdonium,
Quem genuit Hyagnis, qui in perniciem ſuam certauit cum Apolline,
Foratilem duplici ſonitu Tibiam Mineruæ inflans.

Hyagnidem alij natum Marſya contendunt. Oeagrum Marſyæ Patrem dicit *Hyginus*. Marſyam pro Olympi filio habere videtur *Strabo*, cui accedit *Apollodorus*. Cœterum Olympum diſcipulum Marſyæ tradit *Tzetzes* 1. Chil. 15. Quò reſpexit *Ouidius* de Pont. lib. 3. El. 3.

In Phryga nec Satyrum talis Olympus erat.

Nimirum quia Olympus Marſyæ diſcipulus ferebatur, & *Ouidius* erat *præceptor amoris*. Quicquid demum

mum de hoc sit, illud constat, Marsyam quondam esse ausum

contraria Phœbo Carmina.

Quemadmodum *Statius* lib. 5. Sylu. El. 3. Scilicet prouocauit Apollinem certaturum de cantibus, Mida Rege pro iudice electo, vt *Fulgēt.* lib. 3. Myth. Cœterum quia sola Tibia vsus paria cum Apollinis cithara, cum voce coniuncta, facere non potuit, inferior certamine decessit. Id quod innuit *Statius* Thebaid. lib. 1. vers. 699.

Tu Phryga submittis citharæ.

Victum etiam Marsyam cōfitetur *Iuvenalis* Sat. 10.

Scire velim quare toties mihi Næuole tristis
Occurras fronte obducta, ceu Marsya victus.

Præterea *Apuleius* Florid. lib. 1. aliud stultitiæ maximum specimen de Marsya refert, qui priusquam Tibias occiperet inflare, prius de se & Apolline deliramenta quædam barbarè effutiuit: laudans sese, quod esset & *coma relicinus & barba squallidus & pectore hirsutus & arte Tibicen & fortuna egenus*, contra Apollinem aduersis virtutibus culpabat. Ideoque prodidit *Diodorus Siculus* lib. 3. victorem Apollinem contentione nimium exacerbatum viuo pellem detraxisse, & deinde citharam Tibiasque in antrum Bacchi intulisse. Historiam huius certaminis & Marsyæ superati referunt, *Philostratus* Iunior in Iconibus, *Io. Tzetzes* Histor. Chil. 1. num. 15. *Nonnus* Dionys. lib. 1. *Archius* in Florileg. Epigr. lib. 3. cap. 8. Inter alios *Ouidius* Metamorph. lib. 6.

—Satyri reminiscitur alter,
Quem Tritoniaca Latous arundine victum

Affe-

Affecit pœna. Quid me mihi detrahis? inquit.
Ah piget: Ah non est clamabat Tibia tanti!
Clamanti cutis est summos direpta per artus.

Detracta autem pelle, è proximæ ac parulæ pini ramo excoriatus suspensus est, vti pœnam Marsyæ commemorat *Apollodorus* lib. 1. de Deor. Orig. Quò alludit *Statius* Thebaid lib. 4. vers. 186.

—— *Quis non certamina Phœbi*
Nosset, & illustres Satyro pendente Celænas.

E pelle autem Marsyæ vtrem factum esse & in Celænarum ciuitate suspensum, scribit *Herodotus* in Polymnia. Et idem indicat *Claudianus* in Eutrop. lib. 2.

Hic & Apollinea victus testudine pastor
Suspensa memores illustrat pelle Celænas.

Quippe illud certamen commissum fuisse non procul à Celæne, Phrygiæ vrbe [quæ antiquato priori nomine in Apamiam transijt à Seleuco Rege postmodum constitutam] iuxta lacum in quo ad vsum Tibiarum optimi calami gignuntur, scriptum reliquit *Strabo* lib. 12. Sic *Solinus* de Celæne, cap. 40. *Istic Marsyas ortus, istic & sepultus: Vnde qui proximat fluvius, Marsyas dicitur: Nam sacrilegi certaminis factum & audaces in Deum Tibias testatur non procul cum fonte vallis, quæ euentum gestæ rei signat & ab Apamia decem millibus passuum separata, Aulocrene vsque adhuc dicitur.* Idem ante ipsum tradidit *Plinius* lib. 5. cap. 29. Ex eo lacu dicuntur manare fontes Marsyæ fluminis, cum *Ouidius* lib. 6. Metamorph. scribat Marsyam ab Apolline in fluuium mutatum nomen aquis dedisse;

Inde petens rapidum ripis decliuibus æquor,
Marſya nomen habet Phrygię liquidiſſimus amnis.

Non aliud denotat *Naſonis* dirum in Ibin votum:

Nudaq; direpta pateant tua viſcera pelle
Et Phrygij, cuius nomina flumen habet.

Hic amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit, teſte *Liuio* lib. 38. *famaque ita tenet*, inquit, *Celænis Marſyam cum Apolline Tibiarum cantu certaſſe.* Ad rem *Lucanus* Pharſal. lib. 3.

Lugent damnatæ Phœbo victore Celenæ:
Qua celer erectis deſcendens Marſya ripis
Errantem Mæandron adit, miſtuſq; refertur.

CAPVT III.

De Rebus quibus vſi TIBICINES, Anulo, Tibiarum & lingularum theca, atque Capiſtro.

INſigne Tibicinum anulus ſeu gemma fuit. De Anulo nonnulli interpretantur *Suetonij* locum de ſymphoniacis Neronis: *Inſignes pinguiſſima coma & excellentiſſimo cultu pueri, nec ſine anulo læuis.* Quaſi dicat ex conſuetudine aliorum Muſicorum læuas anulis habuiſſe ornatas. Sanè de Gemma Tibicinum *Plinius* lib. 37. cap. 1. *Nec deinde*, inquit, *alia, quę tradatur, magnopere gemmarum claritas exſtat apud Autores; Præterquam Iſmeniam Choraulem, multis fulgentibuſque vti ſolitum.* Iſmeniam illum anulo vſum eſſe non raro legimus, cuius opera callidè

dè fucum fecit Persarum oculis, vt Artaxerxem, ad quem Legatus missus erat, specie tenus salua libertate adoraret. Cum enim Regis adeundi & colloquendi facultas aliter non daretur, quam si eum veneraretur, Ismenias statim atque in conspectum Regis venit anulum sensim digito detractum, clam & nemine animaduertente ad pedes abiecit; quem mox iacentem sustulit: Eoque corporis gestu, quasi venerabundus procubuisset, visus est patrio Persarum mori institutoque paruisse; Cum tamen nihil se indignum aut præter ciuium moré fecisset, quemadmodum eam rem fusius prosequitur *AElianus* lib. 1. Var. Hist. cap. 21. *Plinius* loco supra allato tradit eundem Ismeniam instituisse, vt omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur, *veluti Dionysodorus*, inquit, *æqualis eius & æmulus, vt sic quoque par videretur. Tertius qui eodem tempore fuit inter Musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: Sorte quadam his exemplis initio voluminis oblatis aduersus eos, qui sibi hanc ostentationem arrogant, vt palam sit eos* Tibicinum gloria *tumere*.

Habuere præterea Tibicines cistellam quandam seu vas vbi reponebant atque condebant Tibiarum lingulas, quod γλωττοκομεῖον seu *lingularum theca*, *Polluci* lib. 7. cap. 33. Eidem autem lib. 10. cap. 33. γλωττοκομεῖον est αὐλῶν θήκη, *Tibiarum theca*. Sed interdum etiam *Glottocomeium* de vase apud Neotericos inueniri monet. Quia autem pro Tibiarum theca inseruiebat, ab earundem lingulis denominatum est, ex *Polluce* ibidem. Etiam σιβύνην, *sibenam*, vocari

cari refert. *Hesychio* dicitur αὐλητηρία & σύρβη αὐλοθήκη.

Inter res quibus vsi sunt Tibicines, erat etiam φορβεία, seu capistrum ex pelle, quod ori circumligatum est. *Hesychius*, φορβεία ἡ αὐλητικὴ στομίς, *Tibicinum est capistrum vel oris integumentum*. *Suidæ* non φορβεία sed φορβεῖον dicitur. Sumptum autem videtur à capistro, quo iumentorum ora includuntur, quippe quod fibula non erat, sed vinculum ex pellibus, quo labra & os constringebantur, relicta rima per quam Tibiarum lingula ori posset immitti. Vnde de Marsya, vbi cum Apolline certamen iniret, *Plutarchus* Sympos. 7. cap. 8. φορβειᾷ καὶ αὐλοῖς ἐπιστομίσας ἑαυτὸν, *capistro & Tibijs os sibi præcludens*. Sed non semper huiuscemodi capistra in vsu fuisse credere cogor, cùm in varijs Tibicinibus, qui in sacrificijs conuiuijsque Veterum & passim alibi inflatis buccis conspiciuntur, non appareant. Vnde suspicari licet, illos tantùm ori circumligata hac pelle cecinisse in certaminibus musicis, quemadmodum de Marsya *Plutarch.* vbi & maiori arte & nisu opus, & debita proportione spiritus moderandus esset. Forsan & aliàs vsui fuisse non inficias iuero. Saltem hanc coniecturam in certaminibus confirmat *Aristophanes* in Vespis:

Κἂν αὐλητὴς γε δίκην νικᾷ, ταύτης ἡμῖν ἐπίχειρα,
Εν φορβειᾷ τοῖσι δικασταῖς ἔξοδον ηὔλησ' ἀπιοῦσιν. i. e.
Tum Tibicen, si victor litis abit, grates agit ipsis
Iudicibus, & egressis canit ori circum pelle ligata.

Huius generis habenam, ambientem genas ad canentis robur, conspici in effigie statuæ æneæ pedem

altæ, quæ duplicem Tibiam decenter perforatam inflat, refert *Tomasinus* lib. de Donar. eamque è Cl. viri *Iacobi Gaffarelli* Museo sibi à *Rhodio* communicatam. Eius figuram exhibet *Fortunius Licetus* in Gemm. Annular. Antiq. Schemat. 32. quæ ibi videri potest. Talis Tibicen, qui corio hoc, quod φορβεία seu φορβεῖον nominant, labijs circumposito instructus est, ἐμπεφορβιωμένος est apud *Aristophanem* in Auib. Atque in eum modum capistrati Marsyæ figuram subijcimus, quam ex veteri sigillo doctos viros habuisse asserit *Salmasius* exercitat. Plinian. in Solin. parte secunda, quemadmodum videri hic potest TABVLAE II. Figura 5.

Ab αὐλητικῇ φορβειᾷ genus etiam ἐπιδεσμοῦ Medici φορβείαν dixère, cuius duæ species, μονομερὴς & διμερὴς. Posteriorem ita vocarunt quod non solum os, sed etiam frontem comprehendebat vinculo. Cuius formam ex Libro *Sorani* περὶ ἐπιδέσμων etiam subiecit *Salmasius*, qualem ego ipse non ita pridem delineatam vidi in MS. vetustissimo *Sorani*, de varijs obligandi modis, cum nuper Florentiæ in illustri Bibliotheca Medicęa sedulò peruoluerem admirandum illud Chirurgorum Antiquorum Opus, cōgestum à quodam *Niceta* Medico. In quo Volumine, eleganti & vetusto caractere conscripto, non pauca inueni, quæ curioso animo satisfecerunt, vt aliquādo forsan palam faciam. Habentur autem ibi multa antiquissimorum Medicorum opuscula, & tractatus de partibus Chirurgiæ, vt sunt, præter *Hippocratis*, *Galeni*, *Oribasij* & *Pauli AEginetæ* iam notos, *Heliodori* de fracturis & ligaturis capita varia.

ria nondũ edita. Sunt & alij tractatus non contemnendi, vti, præter *Rufi Ephesij* & *Palladij* opuscula iam edita, *Apollonij Citiensis* tract. de articulis siue iuncturis, capitum 36. *Soranus* de signis fracturæ, c. 23. Idem de varijs obligandi modis, c. 59. cum suis figuris. Nam alia multa aliorũ fragmenta prætereo. Bene precabor Viro Eruditissimo *Antonio Magliabechio*, Celeberrimo Magni Etruriæ Ducis Bibliothecario, qui gloria est non solùm Hesperiæ suæ, sed & totius Eruditi Orbis, quem in sui trahit stuporẽ, quòd mihi primus occasionem dederit accuratiùs hoc Volumen peruoluendi, nam alia taceo, quę ex vasto Eruditionis omnigenæ penu, conatibus meis non parum profutura, largo flumine suppeditauit. Cœterum ego ad rem reuertar, quia de φορβειᾶς Chirurgorum alibi agendi locus erit.

Noxij etiam & damnati inter cœtera ludibria capistrati frœnatique trahebantur, vt docet *Gronouius* lib. 2. Obseruat. cap. 22. Vnde hoc sensu quidam nummũ illum interpretantur à *Schotto* exhibitum in notis ad Zenobianum, cuius hic Ectypũ ex *Gisbert. Cuperi* Obseruat. lib. 1. c. 12. damus TABVLAE II. Figura 4.

Cœterum nummum illum *M. Velseri* meliore iure ex eo ritu explicari posse, quo cantores labia & faciem capistris constringebant, ne tumesceret, rectè prætendit idem *Cuperus*; adeoque non reum, sed Satyrum repræsentare, quoniam reis capistrum seu funis ori inseratur, & hic pellicula suprema & infima labia ambiat, relicto paruo ad inflandum foramine. Nam quod ait *Schottus*, huic nec cor-

nua

qua nec barbam habere, quæ propria Satyrorum; nihil impedit, confitente *Cupero*, ſe vidiſſe in porticu Mazarini ſtatuam Satyri ſine cornibus, capillitio modico, manu ſiniſtra fiſtulam iunctam tenentem, pelle ferina ornatam, quodq; obſeruandum, humanis pedibus.

Inſignem capiſtrati figuram cum Tibijs ori inſertis, ex Baſi triangulari in Capitolio hic exibeo, TABVLAE II. Fig. 3. quemadmodum mihi eius delineationem conceſſit Illuſtriſſimus Eques *Car. Anton. à Puteo*, ſingulari erga me omneſque alios humanitate præditus, ex inſigni illo Antiquitatis Theſauro, qui plurimis Voluminibus apud illum ſeruatur. In hac figura, Leonina pellis Bacchanalia indicat, qua ornatus etiam cernitur Tibicen ille in Dionyſiaca ſaltatione in hortis Burgheſianis, & in Muſæo *Io. Petr. Bellorij* Romæ tales duos Tibicines vidi cum Leonina pelle, in Tabella figulina quadrata vnum, alterum in baſi ænea tripodali, vbi varia alia cernuntur ad Bacchanalia ſpectantia. Vſus autem huius capiſtri neutiquam fuit vt fœditatem oris tegeret, & hoc tumentes buccas abſconderent Tibicines, ne res oculis ingrata eſſet vt nonnulli autumant; ſed ne labrum ſcinderetur; quem finem adducit *Suidas*. Et quia magno niſu Tibiæ flatu implendæ erant, tali capiſtro opus habuere, quod genas ambiret ad canentis robur. Præterea immodicum ſpiritum coërcebat, & attemperabat vt moderatus exiret, ſuauemque Tibiæ cantum efficeret. Ita vetus *Scholiaſtes* Ariſtoph. in Veſpis, φορβειάς exponit δέρματα τὰ περὶ τὸ στόμα τῶν

αὐλητῶν προσδεσμευόμενα, ὅπως ἂν σύμμετρόν τὸ πνεῦμα ταμιευόμενοι ἠδίαν τὴν φωνὴν τοῦ αὐλοῦ ποιῶσι. Cum hoc tamen alium illum vſum coniungit *Plutarchus* de Ira, ſcilicet vt inæqualitatem oris abſconderet, vbi de Marſya inquit: *Capiſtro quodam & integumento* (*φορβιᾷ καὶ περιστομίοις*) *circa os ſpiritum, qui rapidè & violenter perrumpebat, coërcuit & vultus inæqualitatem abſcondit.* Sed vſus primus ac præcipuus fuiſſe videtur, vt impetum ſpiritus exciperet & eum iuſtè moderaretur. Vnde qui immoderatè ſpiritu vtebantur in Tibijs inflandis, eos ſine capiſtro flare Græci dicebant. *Sophocles:*

Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ. i. e.
Non iam ille modicas ore inſpirat Tibias;
Sed ſine capiſtro enormibus flat follibus.

Quod *Sophoclis* dictum etiam apud *Dionyſ. Longinum* eſt cap. 2. Et idem vſurpat *Cicero* lib. 2. Attic. Epiſt. 16. ſed *lingulam* ibi male pro capiſtro vertunt nonnulli.

CA-

CAPVT IV.

De Vestitu TIBICINVM, & Scabello.

IN rem vestiariam post absolutissimas *Oct. Ferrarij* lucubrationes inquirere velle, esset actum agere. Ideoque nec multis habitum Musicorum & citharœdicum attingam, quem pluribus explicat in opere nunquam satis laudando *Ferrarius*. Paucis solùm ea adiungam, quæ Tibicinum vestitum spectant. Vsos fuisse Tibicines veste ad talos dimissa testatur *Tibullus* lib. 2. El.8. de Tibicine Pythio:

Pythius in longa carmina veste canit.

Quam vestem de palla interpretatur *Ferrarius*, quæ proprie erat mulierum, sed inde ad Musicos transijt: *Ouidius* Amor. lib. 1. cap. 8.

Ipse Deus Vatum palla spectabilis aurea
Tractat inauratę consona fila lyræ.

Non absimile eiusdem testimonium exstat lib. 2. Metam.

— *Calamis agrestibus insonat ille,*

Et mox:

Verrit humum Tyrio saturata murice palla.

Erat autem palla ex *Isidoro* lib. 19. c. 25. quadrum pallium muliebris vestis deductum vsque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis. Et palla dicta est, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, i. e. à mobilitate. De Choraulæ seu Tibicinis pallio luculentus est locus *Flauij Vopisci* in Carino Imperatore: *Inscriptum est adhuc in Choraulæ pallio Tyrianthino, quo ille velut spolio*

nobilitatis exultat, Messalæ nomen & vxoris. Longam togam Tibicinibus attribuere videtur *Ouidius* lib. 6. Fastor.

Cur vagus incedit tota Tibicen in vrbe?
Quid sibi personæ quid toga longa volunt?

Scilicet idibus Ianuarijs, quo die, ex *Plutarcho*, ex alijs, Idibus Iunijs, permissum erat Tibicinibus per vrbem circumire, vestem indutis muliebrem. Ideoque non parum ad rem nostram facit *Horatius* de Art. Poët.

Sic priscę motumq; & luxuriam addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.

Quod plerique ita interpretantur, Tibicines talarem & longam vestem gestasse, vt grauitatem prę se ferrent, quemadmodum conspiciuntur quatuor illi Tibicines qui coronati longas Tibias, vt in sacrificijs moris erat, inflant in sacrificio solemni, quod in marmore antiquissimo expressum est, cuius delineatio, *Casalio* à Cl. Equite *Cassiano à Puteo* transmissa, exstat de Splend. Vrb. Rom. part. 3. c. 1. Et similis est statua parua ænea, duas Tibias inflãs, in Musæo Scipionis Cardinalis *Burghesij*, cuius delineationem Illustrissimo *Car. Anton. à Puteo* debeo, qualem hic exhibeo TABVLAE II. Figur. 2.

Tunicam talarem exponit *Ferrarius* par. 2. de Re Vest. quasi sit palla; sed vtrãq; distinguit, & seorsum nominat *Suetonius* in Caligul. cap. 54. *cum palla tunicaque talari prosiluit*. Talaris vero Tunica apud *Isidorum* lib. 19. cap. 22. dicitur eò quod ad talos vsque descendat, & ad pedes defluat.

Antigenidem Thebanum Musicum primum fimbria-

briatam vestem in commessationibus attulisse & calceis Milesijs vsum fuisse refert *Suidas*. Tibicinum calceamenta *Pollux* κρουπέζια vocat lib. 10. c. 33. Dicta sunt ἀπὸ τοῦ κρούειν, καὶ τῆς πέζας, à pedis plausu & percussione. Quippe in Theatris qui pede pulpitum percutiebant, vt ab omnibus melius crepitus ille intelligeretur, ligneas soleas sub pedibus habebant, interdum & ferreas, vt clarior esset sonus. Factum id, vt cœteris ad canendum præirent & modum signumque canendi darent. Et talis in Veterum Choris Mesochorus dicebatur. *Plinius* lib. 2. Epist. 14. *Hoc infiniti clamores commouentur cum Mesochorus signum dedit*. Sic *Sidon. Apollinar.* lib. 1. cap. 2. *Nullus ibi Lyristes, choraules, mesochorus, tympanistria, psaltria canit*. Vnà cum Tibiarum incentione hoc signum calceolo ferreo vel ligneo datum est saltantibus Pantomimis, vt gestum facilius moderarentur ad hunc strepitum compositum, vti *Lucianus* in Aiace furēte de Pantomimo saltante prodit. Non rarò autem hoc à Tibicinibus ipsis factum est, qui ad chorum simul flabant & terram pede plaudebant, quemadmodum fidem facit idem *Lucianus* de Laconicis choris & huiuscemodi Tibicine: καὶ αὐλητὴς ἐν μέσῳ κάθηται, ἐπαυλῶν καὶ κτυπῶν τῷ ποδὶ. Huiuscemodi lignea sandalia Latini appellasse Scabella, quod instar scabellorum essent & ex ligno fierent, pedibusque subijcerentur vt scabella, suspicatur *Cl. Salmasius*. Certè Scabella, vel Scabilla, non infrequenter apud Autores occurrunt. *Arnobius* lib. 7. *Etiamne Symphonijs? Quid efficiunt crepitus*

pitus scabillorum? Apertè hæc Scabella non aliter concrepare facit *Cicero*, quam illos qui Græcis οἱ ποδὶ κτυπεῦντες, vocabātur. Ita enim ille pro Cœlio: *Mimi ergo est iam exitus, non fabulæ. In quo cum clausula non inuenitur, fugit aliquis è manibus, deinde scabella concrepant, aulæum tollitur.* Manifestiùs scabillornm crepitum cum Tibijs coniungit *Suetonius* in Calig. cap. 54. *Deinde repente magno Tibiarum & scabillorum crepitu, cum palla tunicaque talari prosiluit & desaltato cantico abijt.* Nihilominus quæ sint scabella apud prędictos autores, quidue denotent; magna inter recentiores contentio est, in eorum explicatione propria occupatos. *Carolus Langius* legit *Scamilla*, & credit esse genus instrumenti musici quod ore inflatur, cui subscribit *Torrentius* ad Suetonium. Quibus forsan aliquid subsidij accedet ex Glossis *Isidori*: *Scamellum symphoniaci*; quæ tamen ita exponit *Vossius* in Etymol. quoniam vnus symphoniacis modum dabat pulsu scamelli. Atque huius lectionis non obscura indicia prodit Inscriptio Spoletina, si aliàs ad hoc forum pertinere illam verum sit, apud *Gruterum* pag. 464. in qua: *Præf. Fabr. Romæ. Dec. 4. Scamillar. Operæ Veteres à Scęna &c.* Vbi Decuria quarta scamillarium, vel scamillariorum, corpus aut collegium artificum signat, qui scamilla conficerent, ex mente *Val. Chimentellij* de Veter. Sellis cap. 29. sed num de scamillis Musicis, an ad sedendum scādendumque compositis, Inscriptio hæc accipienda sit, dubitat. *Salmasius* in Fl. Vopiscum, vt modo diximus, censet reuera antiquos habuisse scabella

in

in eum vsum parata, quæ pedis pulsu lignea solea vel ferrea sonarent. Sed illum refellit *Rubenius* ex eodem *Statij Interpretę* quem ipse allegat in hunc locum, *& ad inspirata rotari Buxa*, qui exponit *inspirata buxa*, Tibiam vel *scabellum*, *quod in sacris pede sonare consueuerunt*. Si enim vera scabella erant, quomodo erant inspirata? In defensionem autem *Salmasij* & interpretis illius *Iuvenalis*, quomodo per scabella, quæ Tibicines in sacris *pede sonare*, vt ait, consueuerunt, *inspirata buxa* exponi possint, non video; nisi quod haud absimili loquendi modo vsus sit *Sidonius Apollinaris*, apud quem lib. 1. cap. 2. *Mesocborus*, qui in choris apud Veteres pedum supplosione signum canendi dedit, non minus *canere* dicitur, quam Lyristes, choraules, tympanistria, & psaltria.

Veram Scabillorum formam videri putat *Rubenius* in statua marmorea, quam de Re Vestiar. lib. 2. cap. 17. exhibet, ex qua talem scabelli figuram adiungo TABVL. III. Fig. 2.

Ad ictum horum scabellorum Tibiarum incentiones moderatę sunt & vnà etiam alia instrumenta, vt eodem numero atque tempore omnia simul concinerent. Atque hæc mens fuit *Vopisci* in Carino: *Item & centum Salpistas vno crepitu concinentes, & centum camptaulas, choraulas centum etiam, Pithaulas centum*. Vbi apparet tot simul Musicos ad vnum crepitum æqualiter concinuisse, qui quide mperpetuum quendam & certum numerum dedit, sed in quo, sine Tibijs, nullo modo distingui potuit connexio, nimirum vbi finis vel vbi ini-

initium, cum vnus & idem vbique ſemper tenor eſſet. In quam rem illuſtris extat apud *Auguſtinum* locus lib.4. de Muſica: *Quæro ex te,* inquit, *vtrum poſſint copulati pedes, quos copulari oportet, perpetuum quendam numerum creare, vbi nullus finis appareat: Veluti cum Symphoniaci Scabilla & cymbala pedibus feriantur, certis quidem numeris, & his qui ſibi cum aurium voluptate iunguntur, ſed tenore perpetuo: Ita vt ſi Tibias non audias, nullo modo ibi notare poſſis, quouſque procurrat connexio pedum, & vnde rurſum ad caput redeatur.*

CAPVT V.

TIBIARVM Fabri & Confectores.

A Tibicinibus diuerſi videtur fuiſſe Tibiarũ Fabri,& lingularum.Horum meminit *Pollux* lib. 7.c. 33.vbi de artibus operarijs agit: αὐλοποιὸς, γλωττοποιὸς, αὐλοτρύπης, *Tibiarũ, confector lingularũ opifex, Tibiarum perforator*, Ex quibus totidem artes memorat: αὐλοποιία, γλωττοποιία. *Tibiæ confectio, lingularum opificium*. Talis fuit Theodorus ille, Iſocratis Rhetoris pater, de quo *Suidas*: *Iſocrates Theodori, Tibiarum fabri* [αὐλοποιοῦ] *Athenienſis Orator*. Accedit etiam de eodem teſtimonium *Philoſtrati* in Vita Iſocratis: *Pater ipſi Theodorus fuit, quem vocabant Tibiarum fabrum* [αὐλοποιὸν.] Illum Theodorum ab hoc victum quæſiuiſſe opificio, & alios etiam ſeruos Tibiarum fabros habuiſſe, docet *Dionyſ. Halicarnaſſeus* de Antiquis Oratorib.

in

in Isocrate: *Patre autem fuit Theodoro, quodam mediocrium civium, servos Tibiarum fabros* [θεράποντας αὐλοποιοὺς] *possidente, & victum ab hoc habente opificio.* Artificium hoc non infimi subsellij nec pauci lucri fuit, vt ex eo constat, quod de Theodoro Tibiarum fabro fertur, illum, antea modicæ sortis, tot servos habuisse Tibiarum fabros, vt exinde satis sibi divitiarum comparauerit. *Plutarchus* in Vita Isocratis: *Isocrates Theodori quidem fuit filius Erechthiensis, mediocrium civium, seruos Tibiarum fabros possidentis & diuitis facti ab his, vt & choros duceret (choragus esset) & instituerit liberos.*

CAPVT VI.

De TIBIARVM à reliquis Instrumentis, quæ oris flatu animantur, differentia, & primo de Fistula atque Pandurio.

Atque ita quæcunque de Tibijs, & rebus omnibus, quæ ad eam pertinere visa sunt, ex Veterum monumentis haurire licuit, apto ordine digesta exposui. Superest indice digito monstrare in quibus differat Tibia hæc ab alijs reliquis instrumentis, quæ oris spiritu impleta in sonum vocis animantur, superius lib. I. cap. I. inter organa ἐμπνευστὰ vel ἐμπνεόμενα relatis. Pauca solùm ex multis delibare placet & ad partes vocare, ne in

nimiam molem excreſcat hoc πάρεργον, quod ad maiorem Tibiæ illuſtrationem promiſimus.

Initium dicēdi dabit *Fiſtula*. In quibus apud Veteres illa à Tibia diuerſa fuit, plenè & eleganter ſimul indicat atque ob oculos ponit *Achilles Tatius* de Clitoph & Leucipp. Amor. lib. 8. ita Latio donatus: *Porro fiſtula hæc ſi ori eam quis admoueat, eadem prorſus quæ Palladis Tibia, refert: verùm hic digiti modos temperant, illic os manum imitatur: hic Tibicen foramina omnia, vno duntaxat excepto per quod ſpiritus exeat, obturat: illic fiſtulator arundines alias omnes liberas dimittens, vni tantum, quam quidem ſonum edere velit, os admouet: qua deinde omiſſa, ad aliam atque aliā prout ad ſuauiorem cantum edendum fieri par eſt, tranſilit; eoque pacto circum arundines labra illius identidem feruntur*. Aptè hic differentiam inter fiſtulam, quam Pan inuenerat, & Tibiam Mineruæ exprimit, ex modo ſiue arte deſumptam, qua ex vtraque ſonus elicitur. Tibia, cuius inuentrix Pallas ferebatur, vnica arundine conſtabat, ſed pluribus in locis perforata, ideoque opus fuit apto digitorum regimine, vt reliquis omnibus clauſis, per vnum aliquod, pro libitu, foramen emiſſus, rediret inflatus ſpiritus. Sed in Fiſtula, quam plures arundines componebant, & omnes ſine vllo foramine, niſi quod ex ore ſpiritum exciperet, debuit idem efficire ea ſolùm arundine inflata, quam ſonum reddere poſtulauit ratio harmoniæ, mox alijs eodem modo oris ſpiritu impletis. Quod ſane ingens artificium arguit, veteres eadem celeritate atque dexteritate potuiſſe diſtan-

tia tubulorum ora labijs percurrere & spiritu implere in fistula, ac in Tibia foramina digitis obturata leui eorum motu aperire vel claudere. Atq. hoc qua ratione fecerint, sibi haud satis constare fatetur *Scaliger* de Art. Poët. lib. 1. cap. 4. Nihilominus certum est fistulę modulamen non alia lege constitisse, quàm tali oris labiorumque per omnes arundines cursu atque recursu, quem quàm promptè exequuti sint, testatur *Claudianus* in Epithal. Pall. & Celer. vers. 34.

—— Platano namquè ille sub alta
Fusus inæquales cera texebat auenas,
Mænaliosque modos & pastoralia labris
Murmura tentabat relegens, orisque recursu
Dissimilem tenui variabat arundine ventum.

Cœterum vt illa omnia melius intelligantur consultum duco paucis repetere Fistulæ huius materiam, formam, atque compactionis modum, & quæ alia ad rem nostram dici merentur.

Fistulæ Latinis dictæ sunt, quia fissi calami, vel *quod vocē emittant*, vt placet *Isidoro* lib. 2. c. 20. Græci σύριγγα nominant à sibilo, σύριγξ enim non *fistulam* solùm sed & *sibilū* denotat, & συρίζειν seu ζυρίζειν *fistula canere* & *sibilare*. Vnde *Martiano Capellæ* lib. 19. *sibilatrix enodis fistula*. Et in Glossis *Isidori*, *Fistulator, Sibilo*. Quippe *sibilus* seu *sibilum* propriè dictus est sonus ille quem fistula inflata emittit. *Solinus* cap. 53. *Voce tam sibila vt imitaretur modulos fistularum*. Rem apertè declarat *Calphurnius* Eclog. 10.

—— Sed nec resonare canorem

Fistula quem fuerat, nec vult contexere carmen.
Sed pro carminibus mala sibila dissona reddit.

Ouidius lib. 13. Metam.

Senserunt toti pastoria sibila montes.

Pastoria sibila, hoc est, sonos quos pastoritia fistula reddebat. Hinc & *Cicero* lib 1. ad Attic. Epist. 13. *pastoritiam fistulam* pro sibilo posuit, quemadmodum docti viri eum locum explicantes notarunt. *Aristophani* fistula dicitur, *ζύριγξ καλαμίνη*. *Polluci* lib. 4. *ζύριγξ ἐκ καλάμων*. Facta enim est è calamo concauo, quem *syringiam Theophrastus* vocat. Et cum eo *Plinius* lib. 16. cap. 26. *Calamus vero alius*, inquit, *totus concauus, quem syringiam vocant, vtilissimus fistulis, quoniam nihil est cartilaginis aut carnis.* Materia igitur maximè arundinea fuit, vt *Calphurnius* Eclog. 1.

Nec tibi defuerit mea fistula: quam mihi nuper
Matura docilis compegit harundine Lydon.

Aut à cicutis petita, sic idem *Calphurnius* Eclog. 4.

—— Leuibus quem sæpe cicutis
Ludere conantem vetuisti fronte paterna.

Cicutam verò *Seruius* in Virgil. tradit esse internodia calamorum, cui non accedit *Scaliger*. *Sidonius* Car. 2. ad hanc fistulę materiam alludit:

Alta cicuticines liquerunt Mænala Panes.

Nec minus ad fistulam vsitatus fuit stipes auenaceus. Vnde *Valer. Flaccus* lib. 4.

Cum subito Arcadio sonuit caua fistula risu.
Imperiumque Patris celerans Cyllenius ales
Aduenit: & leni modulatur carmen auena.

Fistula vnius calami, σύριγξ μονοκάλαμος, *Hesychio* τῦγξ appel-

appellatur. Etenim ab initio singulares fuere tubuli, mox bini cohærentes. Qui numerus postremò creuit ad septenos vsque, magnitudine omnes inter se impares, sed proportione certa. In summo quà inflabantur æquales erant, inæquales, sed æqualiter, qua exit spiritus. Vnde dispares describit *Ouidius* Metam. lib. 8.

Fistula disparibus paulatim surgit auenis.

Et Metam. lib. 2.

—— *Dispar septenis fistula cannis*

Vbi & numerum tubulorum indicat, in quo consentit *Virgilius* Eclog. 2.

Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula . . . . . .

Totum verò huius connexionis modum, secundum æqualem excessum dispositis calamis, & rationem concentus, qui ex illa proportione sequebatur, omnibus alijs meliùs illustrat insignis apud *Achillem Tatium* lib. 8. locus, quem ideo hic adiungam prout verba Interpretis Latini se habent; *Fistula* pluribus è Tibijs compacta est; quæ singulis ex
„ arundinibus constant. Atque arundines ipsæ
„ omnes perinde ac Tibia vna sonum edunt: inter
„ seque ita collocatæ sunt, vt altera alteri ordina-
„ tim adhæreat. Facies anterior posteriori similis
„ habetur. Quoniam autem harundinum aliam
„ alia excedit, illud scire oportet, altero ex capite
„ quantò primam secunda superat, tantò secundam
„ à tertia superari, cæterasque deinceps propor-
„ tionem eandem sequi. Ex altero autem capite
„ æquales illas inter se omnes esse; quę omnium

„ media est, ea longiore dimidio minor est. Eo „ autem ordine dispositæ arundines fuerunt, vt „ æqualis effici concentus posset. Nam cum acu- „ tissimus sonus in sublime admodum feratur, gra- „ uissimus autem contra deprimatur, amboque ex- „ tremas arundines, alter alteram scilicet, sortiti „ sint, interiacentes alias, quæ vocum interualla „ moderarentur, constitui necesse fuit. Illæ enim „ sonos impares, sed tamen pro rata portione di- „ stinctos nactæ, acutaque cum grauibus temperã- „ tes, in causa sunt vt extremæ inter se congruant „ sic, vt æqualis demum concentus efficiatur. In fistula describenda incipit ille à minimis calamis, & procedit ad maiores. Alij à maioribus progrediuntur ad minimos, vt *Tibullus* lib.2. El.5.

Fistula cui semper decrescit arundinis ordo,
Nam calamus cera iungitur vsque minor.

In hunc modum auenas *struere* dicit *Ouidius* lib. 1. Metam. vers.676. de pastore, qui

Structis cantat auenis.

In illa fistulę structura cohærebant bini vel plures calami iuncti cera. Linum vel setas quoque in hunc vsum addit *Scaliger* in Art. Poët. De cera non pauci consentiunt Autores. *Virgilius* Eclog.3.

—— Aut vnquam tibi fistula cera
Iuncta fuit.

Apud *AEschylum* Prometh. Vinct. κηρόπλαστος δόναξ *fistula cerea*. Quippe in qua calamos expresse vinculo ceræ iunctos decantat *Calphurnius* Eclog.4.

—— Calamos & odore vincula ceræ
Iungere ......

Nec

Nec aliter Eclog. 8.

Tu calamos uptare labris, coniungere cera.

Idem Eclog. 10.

—— Nulli fas est inflare cicutas,

Quas ego Mænalijs cera coniungo sub antris.

Ita enim plures voces reddidit fistula ex pluribus cannis compacta, qualis illa alba cera coniuncta, apud *Theocritum*, nouem vocum, Idyll. 8. σύριγξ ἐννεάφωνος. Quippe totidem cannas etiam Fistulam nonnunquam habuisse obseruo, vti illa est Romæ mihi visa in Tabula parua figulina, quam in Museo suo seruat *Io. Petr. Bellorius*, & hic exhibeo TABVLAE I. Fig. 3. videndam:

Cum vndecim calamis, quorum sex inæquales & reliqui æquales, Fistula conspicitur in ædibus Farnesianis Romę, cuius mihi indicium dedit *Franciscus Nazarius*.

Fistula septem cannis compacta visitur in aræ Cybelis latere dextro, quam ex ædicula Sancti Michaelis Romæ in Vaticano exhibet *Gruterus* Inscript. pag. 27. tali schemate, ac TABVLAE III. Figur. 3. hic occurrit:

Similis est fistula quæ cum crotalo & duabus Tibijs conspicitur Romæ in Cippo, Via Aurelia in suburbio, vnà cum inscriptione nondum edita, cuius indicium debeo Eruditissimo amico *Raphaeli Fabretto*. Ex inscriptione illa sequentia solùm legi possunt:

DIIS. SANCTIS
MATRI. DEVM. MAG
NAE

NAE IDI . DEO ATTI
MENO..... VS VC
. . . .

Inuentionem Fistulæ Mercurio tribuit *Apollodorus* de Deor. Orig. lib 3. Alij Fauno siue Pani adscribunt. Quidam ab Idi pastore inuentionis originem deducunt, si consulamus *Isidorum* Orig. lib. 2. cap. 20. *Fistulam, inquit, quidam putant à Mercurio inuentam: alij à Fauno, quem Græci vocant Pana. Nonnulli eam ab Idi pastore Agrigentino ex Sicilia*. Ideo Fauno Fistula suspensa, apud *Calphurnium* Eclog. 8.

Iam mea ruricolæ dependet fistula Fauno.

Atque *Tibull.* lib. 2. El 5.

Pendebatque vagi pastoris in arbore votum
Garrula syluestri fistula sacra Deo.

Eius primus inuentor Pan apud *Virgil.* Bucol. Eclog. 2.

Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit: Pan curat oues ouiumque magistros.

Vnde pastoribus illa maximè fuit in vsu, & *fistula nota iumentis*, apud *Sil. Ital.* lib. 2. quia Pan Pastoralis Deus. *Propertius* lib.4. Eclog.4.

Syluani ramosa domus; quo dulcis ab æstu
Fistula poturas ire iubebat oues.

Horatius Carm. lib.4. od.12.

Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ouium carmina fistula,
Delectantque Deum, cui pecus & nigri
Colles Arcadiæ placent.

Iunius

Iunius Philargyrus in Bucolica Virgilij, per Pana naturam rerum omnium intelligit, & per Panis, paſtoralis Dei, cornu, Solem ſignificari & Lunam: per fiſtulam, ſeptem planetas ſtellas: per pellem maculoſam, cœli ſydera: per cannam, ventos &c. Cœterum ex fabuloſis Paganorum traditionibus Pani Deo inuentio fiſtulæ aſſignatur, nec, quam inuentioni huic occaſionem fingunt, ignoro, ab *Achille Tatio*, præter alios, edoctus, quo teſte, lib. 8. de Clitoph. & Leucip. Amor. fuit quondam tempus, cum fiſtula hæc neque Tibia neque arundo erat, ſed virgo formoſa, quæ cùm ſui amore captum Pana Deum fugeret, denſiſſimã in ſyluam ſeſe recepit. Pan verò conſecutus puellæ manum iniecit: cumque capillis comprehenſam illam tenere ſe arbitraretur, arundinum frondes pro coma apprehendiſſe comperit, quas puellæ loco è terra enatas aiunt. Has igitur, vtpote quæ amicam ſibi ſuam eripuiſſent, iræ impotentia deuictus, ſuccidit. Verum puella, quam ſub arundinibus latere putabat, minimè inuenta, facti conſcientia commotus, quod amicam letho ſe dediſſe crederet, ingemuit, diſſectaſque arundines, tanquam virginis membra eſſent, colligens atque in vnum componens, manibus continere atque ori admouere perrexit. Ita dum amatoriè lamentatur, ipſiſque arundinum ſectionibus, quaſi puellæ vulneribus, ſuſpirans oſcula infert, ſpiritus calamos intrauit, perque anguſtias eorum remeans ſonum edidit. Syringam Nympham illam, Ladonis fluvij filiam, vocatam, refert *Ouidius*, qui Metamorph. lib. I. verſ. 690. & ſeq. exponit quo-

modo illa, ardenter à Pane Deo amata, ne virginitatem amitteret, in arundinem fuerit commutata, additque de Pane:

Panaque, cum prensam sibi iam Syringa putaret,
Corpore pro Nymphæ calamos tenuisse palustres;
Dumque ibi suspirat, motos in arundine ventos
Effecisse sonum tenuem, similemque querenti:
Arte noua vocisque Deum dulcedine captum,
Hoc mihi consilium tecum dixisse manebit:
Atque ita disparibus calamis compagine ceræ
Inter se iunctis nomen tenuisse puellæ.

Fabulam illam repręsentare suspicor figuram, quam ex Thermis Vespasiani adducit *Boissardus*; nisi quod artifex non satis aptè assidentem sculpserit, cùm loco fistulę pluribus calamis compactæ, simplicem tubam affinxerit.

Præterea quia Pan eius inuentor ferebatur, fistulam eiusmodi, quæ plures calamos iunctos & ordine decrescétes habuit, postea nōnulli *pandorium* vel *panduram* nuncuparunt, quemadmodum *Isidorus*: *Pandorium ab inuentore vocatum, de quo Virgilius: Pan primus calamos cera coniungere plures instituit. Fuit enim apud gentiles Deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad cantum aptauit, & studiosa arte composuit*. Cœterum pandorium vel panduram aliter veteres accepere autores, aliter recẽtiores, bene ita monente *Cl. Salmasio* in Aug. Rom. Script. Quippe veteres *trichordum* appellarunt, vt *Pollux* & *Hesychius*: Recentiores, vt *Isidorus* atque *Cassiodorus*, inter ἐμπνευστὰ organa recensuerunt. Et sic *pandorium* vel *panduram* vocare cœperunt, quæ sep-

septem discrimina vocum totidem calamis edidit, *fistulam* verò, quæ vna tantum arundine constitit. Hoc discrimen probat *Salmasius* testimonio *Martiani Capellæ*: *quidam agrestes canori semidei, quorum Hircipedem pandura, Syluanum arundinis enodis fistula sibilatrix, rurestris Faunum Tibia decuerunt*. Cui & addam aliud ex eodem autore petitum lib. 9. *Tibiæ per Tritonidem nostri comitem & Marsyam Lydum sonuerunt, calamos Maryandini & Aones in laudes inflauere cœlestium, Panduram AEgyptios attentare permisi*. Hic *Anton. Delrio* legit, *pandorium*, ex *Isidoro*: Qui huiusmodi organo cecinit, *pandurizare* dictus est Latinis. Quod vsurpat *AElius Lampridius* in Heliogabalo. Græcis πανδούριον, πανδοῦρα, & πάνδουρος appellatur. πανδούρια *Hesychius* interpretatur & *psalterium* & σύριγγα. E lauro, quæ ad mare nascitur, factum describit *Eustathius*, id quod sumpsisse videtur ab *Athenæo* lib. 4.

CAPVT VII.

De Tuba, Concha, Buccina, Cornu, Lituo, Tibia vtriculari, & Pithaulica, organo, atque hydraule. Eorumque omnium & Tibiæ discrimine.

NOn pauci sine vllo discrimine de Tuba, Tibia, buccina, &c. dixere, quas tamen omnes reapse distinctas apud Veteres fuisse constat. Vt diuersa

organa illa tractat *Apuleius* lib.3. Florid. *Siquidem*, inquit, *vox hominis, & tuba rudiore toruior, & Tibia questu delectabilior, & fistula susurro iucundior, & buccina significatu longinquior*. Omnis illa differentia olim inter Tibiam atque Tubam, clariùs patebit, vbi Tubarum formas & species apud Veteres obseruatas indicauero breuissimè. Diuersa illa fuit à Tibia non solùm quà nominis, sed etiam inuentionis originem, imo & quà formam, materiam, atque vsum.

Tubæ nominis ortum à *tubo* siue canali, quem referebat, deduxit *Varro* lib. 4. Pro tuba *salpistas* nonnulli dixere, nam & *Rhodiginus* lib. 16. cap. 19. genera Tubarum Salpistica vocari docet. Atque *Turnebus* Aduers. lib.28. cap.6. ex Lexico veteri, *Salpista*, *Tubicen* interpretatur. Fuerunt autem Tubæ in summa parte amplæ & concauæ, in infima verò arctę. Pars illa latior Tubę κώδων dicta est Gręcis, vti *Suidæ*. In quam formam laminæ ad Tubas ductæ atque effictæ sint, abunde docet *Iosephus* lib. 3. Antiquit. cap.11. de Moyse: *Reperit etiam formam buccinæ ex argento factæ: est autem talis, longitudinem quidem habet paulo minus cubitalem, crassitudine autem est Tibiæ paulo crassior; cuius os tantum patebat, quantum ad inflandum sufficeret: desinebat in extremitate campanulæ similis; quemadmodū tuba, quæ* Asosra *vocatur apud Hebræos*. Ex quibus *Iosephi* verbis *Scacchius* Myroth. 3. cap.55. statuit Tubam Hebręorum eiusdem omnino formæ fuisse cum Tuba Romanorum, quam ex lapidibus & nummis talem tradit, qualis hic videri potest TABVLAE III. Fig.5.

Tubæ formam rectam ab incuruo cornu distinxit *Ouidius*:

Non Tuba directi, non æris cornua flexi.

Pari mente *Iuvenalis* Sat. 2. vers. 117.

Cornicini, siue hic recto cantauerit ære

Aliter tamen de eadem *Lucanus* lib. 1.

—— Batauosque truces, quos ære recuruo
Stridentes acuere tubæ.

Quippe Tuba plerumque ex ære fuit. *Virgilius* AEn. lib. 9.

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit . . . . .

Ex ossibus etiam simul iunctis atque conglutinatis tubam quondam formatam esse censet *Passeratius* in *Propert.* lib. 4. El. 3.

Et struxit querulas rauca per ossa tubas.

Quem reprehendit *Fortun. Scacchius* in Myroth. 3. quasi inter tubam & Tibiam non distinxerit, qui antiquitus fieri solitas tubas ex ossibus putat. Quod quidem de Tibia verum esse admittit *Scacchius* præeunte *Plutarcho*, sed ad tubam ossa minus accommodata fuisse. Poetam igitur tubam osseam dixisse, propter osseam ligulam, quam tubæ ait admotam ad sonum edendum, de qua sic loquitur: *Ligulæ circa medium partes constringuntur ac colligantur, & à tubicine ad sonum edendum sic astrictæ intra os recipiuntur.* Vtrumque sanè concurrere ad Tubam asserit *Artemidorus* lib. 1. cap. 58. (σύγκειται γὰρ (ἡ σάλπιγξ) ἐξ ὀστέου καὶ χαλκοῦ. *Composita est enim tuba ex osse & ære.*

De Tuba agit *Iul. Pollux* Onom. lib. 4. cap. 11. & eius-

eiuſdem diſcrimina varia annotat *Euſtathius* in Iliad. Ξ. cuius ſex genera facit; Primam, quam Minerua inuenit, quę etiam Argiuis colitur hoc cognomento, Σάλπιγξ Αθηνᾶ. Alteram apud AEgyptios, quam Oſiris reperit, vtunturque ad ſacrificia; Tertiam Gallicam, haud nimis magnam, quæ os habeat deformatum in beſtias, & canalem ipſum plumbeum, in quem inſpirant Tubicines: atque eam eſſe acuti ſoni, vocari autem ab ipſis Gallis, *Carnyx*; Quartam Paphlagonicam, graui mugitu ſurſum inflandam, cuius os effigiem habet bouis; Quintam Medicam, è calamo Tubum habentem, graui ſono; Sextam Tyrrhenicam, cuius inuentores Tyrrheni, quæ ſimilis Tibiæ Phrygiæ, habens orificium ſciſſum & fractum. Illa forſan Tuba eſt, cuius inuentionem Piſeo Tyrrheno tribuit *Plinius* lib.6. cap.56.

Tuba Tyrrhenum melos dicitur apud *Hyginum* Fab. 274. quia Tyrrhenus Herculis filius eam inuenit, qui concha pertuſa buccinauit. Priſcos enim ante inuentam tubam concha vſos eſſe extra controuerſiam eſt, quemadmodum etiam ad *Lycophronem* notauit *Meurſius*. Sic *Apuleius* lib.4. Metam. *Iam paſſim maria perſultantes Tritonum cateruę; hic concha ſonaci leniter buccinat*. Quippe Tritoni, vt Deo Marino & Neptuni Buccinatori, tuba attributa eſt à Veteribus, ex concha, id eſt, cochlea marina, quæ tortilis creſcit ab anguſta parte, qua inflatur, turbinatim & in amplum deſinit. Eleganter hæc perſequitur *Ouidius* lib.1. Metam. verſ. 333.

Cœruleum Tritona vocat conchaque ſonaci

Inſpi-

Inspirare iubet: fluctusque & flumina signo
Iam reuocare dato. Caua buccina sumitur illi
Tortilis in latum, quæ turbine crescit ab imo.

Quem locum ex opinione veterum interpretandum censet *Turnebus* lib. 2. Adu. cap. 21. credentium Tritonem, Neptuni Buccinatorem, canoro immanique clamore aquas increpare, & tanquam auritas vocare, quæ eius imperio consueuerint parere. Idem etiam de Miseno *Virgil.* ÆEn. lib. 6. vers. 171. qui caua

personat æquora concha.

De hac maris concha *Nonnus* Dionys. lib. 17. & *Silius Italicus* lib. 14.

Nec mora terrificis sæuæ stridoribus æris
Per vacuum latè cantu resonante profundum
Incubuere tubæ, queis excitus æquore Triton,
Expauit toruæ certantia murmura conchæ.

Hinc originem fluxisse credo, cur Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superposuerint, referente *Macrobio* lib. 1. Saturn. cap. 8. Et ex hac concha, quæ pro Buccina Tritoni assignata est, aptè explico quare Venus, quæ apud *Claudianum* Tritone marino Deo per altum vehi dicitur, alijs inducatur quasi concha vecta, quemadmodum apud *Tibullum* lib. 3. El. 3.

Et faueas concha Cypria vecta tua.

Forsan talis tuba vel buccina marina est, quam exprimunt Numismata Bruttiorum adducta à *Goltzio* in Græcia magna Tab. 24. Quæ paulo aliter videtur in Numism. Valentiæ apud eundem Tab. 35.

Fuit ergo buccinæ talis vsus ante tubam, & pri-

mus Tyrrhenus Herculis filius, apud *Hyginum*, concha pertusa buccinauit, & pagum conuocauit, testatusque est, ita fatente *Hygino*, se mortuum sepulturæ dare. Quod exemplum Romanos seruare tradit, Fab. 324. vt cum aliquis decedit, Tubicines cantent & amici conuocentur, testandi gratia eum neque veneno neque ferro perijsse. Ideoque frequens eius vsus fuit

Luctificum clangente Tuba,

apud *Val. Flaccum* lib. 3. Quæ neque minus consueuit

inter sacra sonare,

ex *Calphurn.* Ecl. 1. Vnde *Suidæ* : Σάλπιγξ ἱερατικὸν ὄργανον, *Tuba sacrum instrumentum*, nam sacerdotes ea vsi sunt. Possem alios multos apud Veteres Tubæ vsus recensere, si id iam agerem, quorum nonnullos sibi peculiares habuit, quosdam cum Tibia communes. In Triumphis cantabatur fera

nil nisi pompa Tuba,

si credimus *Ouidio* lib. 1. Fastor. Illa eadem apud *Virgil.* AEn. 5.

Commissos medio canit aggere ludos.

Quare *terminalis tuba*, *Apuleio* lib. 10. quæ primitias & ludicra certaminum finiret & terminaret, & *Floralis Tuba*, *Iuvenali*, qua Floralibus vsi sunt. In bello classicum tuba cantatum quis ignorat? quæ bellicum quondam cecinit in legionibus Romanis, ex *Fabio* lib. 2. cap. 18. alijsque. *Vegetius* lib. 2. cap. 22. *Quoties pugnatur & Tubicines & Cornicines simul canunt*. Cuique turmæ ac manipulo suos fuisse Tubicines patet ex *Sallustio*, qui de Mario: *Cohor-*

hortium, turmarum, Legionum Tubicines simul omnes canere iubet. Illud idem claré satis deprehendo in Inscriptione *Gruteriana* pag. 544.

DIIS. MANIBVS
SACRVM
VLPIAE. PYRACCIDI
CONIVGI. ET
SIBI
HILARVS. AVG. LIB
TVBIC. LEG. V.
ALAVD. P. FEL.
VIVVS. FECIT.

Sed & alia, non minus elegans, nec á *Grutero* notata, Inscriptio exstat in hortis Quirinalibus, quam mihi communicauit, in Antiquitatis ruderibus inuestigandis diligentissimus, *Raphael Fabrettus*;

D. M.
P. AELIVS. AVITVS
TRAIANOPOLI
TVBICEN. EQ. SING. AVG
TVRM. AELI. LVCANI
NATIONE. THRAX
V. A. XXXV. MIL. A. XV.
P. AELIVS. AVRELIVS
HER. ET. IVLIVS. MAXIMVS
sic
DECVRIO. SECVS. HER. OPTIMO
AMICO. FACIEND. CVRAVER.

Buccina etiam bello signum datum esse constat ex *Curtio* lib.3. cap.3. & *Virgilio* AEn. 6.

—Bello dat signum rauca cruentum
Buccina . . . . . .

Sic etiam *Claudianus* de bello Gildonico vers. 447.

Excitet incestos turmalis buccina somnos.

Quod illustrat in Tabella marmorea Inscriptio, apud *Gruterum* pag.609.

C. SALLIO. MATERNO. BVCCINATORI. LEG. V ALAVDAE. C. SALLIO. ARCINIO. CAESAR. N TVBIC. C. SALLIO SVESSALA. N PRIMONI. CORNICVLAR. LEG.III.AVG.C.SALLIO CAPONIO.CORNIC. OLL. IIII. SALLIA. EORTVNAT. PARENT. INFELICISS. FEC.

Vide *Lipsium* lib.5. de Re Milit. Rom. Dial.10. *Vegetius* lib.2. cap.22. *Classicum appellatur quod Buccinatores per cornu canunt.* Ad vigilias quoque Buccina signum dedit, teste *Liuio* lib. 7. inde *Propert.* lib.4. El.4.

Et iam quarta canit venturam buccina lucem.

Qui buccina cecinere, Græcis dicti sunt βυκανισταὶ, vt *Dionys. Halicar.* sicut Latinis *Buccinatores*, quod quidem *Varro* à vocis similitudine & cantu dictum vult, quia *Bou Bou*, canunt. *Isidorus* Buccinam a voce, quasi vocinam deriuat, quod Pagani ea vocabantur. Adhibita quippe ad ciues conuocandos, vnde *Propertius* de Romuli temporibus lib. 4. El. 1.

Buccina cogebat priscos ad verba Quirites.

Inde

Inde transijt ad pastores, qui buccina ex bubulo cornu vsi sunt ad conuocandos boues. *Columella* lib.6. cap.23. *Id semper crepusculo fieri debet, vt ad sonum buccinæ pecus, si quod in sylua subsiterit, septa repetere consuescat*. Ita *Propertius* lib.4.El.11.

Nunc intra muros pastoris buccina lenti.
Cantat ......

Inter buccinam bellicam & cornu etiam, quo in prœlio vsi sunt, aliquid fuit discriminis. *Valer. Flaccus* lib.6.

Prælia nunc rauco curant incendere cornu.

Vt Tubas ita & Cornua pro inuentis Tyrrhenorum habet *Athenæus* lib. 4. Ab illis *Cornicen* dictus, de quo Inscriptio ex *Gruter.* pag.1106.

Q. ATILIVS
RVFVS
CORNICEN
P. Q. X.

Appellata autem sunt Cornua, iuxta *Varronem*, quod olim fierent ex bubulo cornu, quæ postea ex ære effícta. Sic *Virgilius* AEnead. lib. 6.

AEreaq; assensu conspirant cornua rauco.

Et *Statius* Thebaid. lib.8.

—— *Cum iam Mauortia contra*
Cornua, iam sæuos fragor ęreus excitat enses.

Fuere verò reflexa ęx ære recuruo, in quem finem *Vegetius* lib.2. cap.8. *Tubicines*, inquit, *Cornicines, Buccinatores: qui vel tuba, vel ære recuruo, vel Buccina committere prælium solent*. Vbi distinctè quid

inter ſingula hæc inſtrumenta fuerit differentiæ apparet, vnde στρογγύλῃ σάλπιγγι σαλπίζειν, *inflexa tuba canere*, apud *Artemidorum*, de Cornu ex ære recuruo accipiendum eſt, qualia non raro in veterũ monumentis occurrunt hac forma, vti TAB. III. Fig.6. exhibet, ex Columna Traiana num. 56. ſed illud Tubæ adiunctum, quod ſpecie haſtæ, ſpicula lata habentis, *Ciacconio* impoſuit, ex animaduerſione *Io. Petr. Bellorij*, alij vſui inſeruiebat, nimirũ vt facilius pondus inſtrumenti ſuſtinerent, & commodius incinerent; quemadmodum in alijs locis expreſsius videtur, & præcipuè num.84. Eiuſdem rei non obſcura veſtigia deprehendo in Marmore Antiquo, mihi Romæ viſo, cuius delineationem TABVLAE III. Figura 4. refert. Exſtat in horto domus quondam *Aduocati Ronconi* è regione S.Iſidori Hibernenſium, & hominem exhibet cum lituo, ad cuius pedes Cornu inflexum, tale ferè ac in Columna Traiana, cum hac inſcriptione:

M. IVLIVS VICTOR
EX COLLEGIO
LITICINVM CORNICINVM.

Talia inflexa ex ære cornua expreſſit, me iudice, *Apuleius* lib. 11. Metam. *Ibant & Tibicines dicati magno Serapi: Tibicines qui per obliquum calamum ad aurem porrectum, dextera familiarem templi, Deique modulum frequentabant*. Licet ad aliud genus Tubæ *Scacchius* Myroth. 3. cap. 57. hæc verba *Apuleij* trahat, in quibus duo notat: alterum ſpectat ad formam magnitudinemque Tubæ, quam expreſſit in illis verbis: *obliquum calamum ad aurem*

rem porrectum. Alterum respicit musicalem harmoniam, ad quam illius tubæ vsus erat, quem ex ijs verbis, *dextera familiarem templi Deique modulum frequentabant*, talem elicit *Scacchius*, quasi dextera extendente vel retrahente tubæ canales, musicales sonus ab ea ederentur: in eaque extensione & retractione Tibicines modularentur. Cæterum quamuis ingeniosam explicationem non reijciam, serius tamen apud me veri fidem merebitur, donec præeuntia antiquorum monumenta tali schemate viderim, quod necdum mihi ex veteribus haurire licuit, licet nostris temporibus illud Tubæ genus exstare atque in vsu esse non ignorem.

Fuit aliud Buccinæ genus incurvum, *Litus* veteribus dictum, ex *Festo*, gracilem edens vocem, quo in bello vtebantur. Qui eo canebat *Liticen* dictus est. *Priscianus* lib. I. *Liticen, Liticinis, ex Lituo, quod est genus Tubę minoris*. Vnde & soni fuit acutioris, quemadmodum apud *Statium*:

Et lituis aures circumpulsantur acutis.

Lucanus lib. I.

—— *Stridor lituum clangorque Tubarum*.

Quippe *Scholiastes* ad *Horatium* notat, Lituum equitum fuisse, vt peditum Tubam. Præterea *Lituus* etiam appellata est virga breuis, in parte, qua robustior erat, incurua, qua sacrificiorum administri vsi sunt. Sed huius litui, qui tanquam insigne auguratus fuit, primus vsus à Romulo fluxisse creditur, qui eo regiones direxit tum cum vrbem condidit, cuius figuram non vno loco in *Grutero* contemplamur. Ille Romuli lituus, idest incuruum

&

& leniter à summo inflexum bacillum, ab eius litui, quo canitur, similitudine nomen inuenit, quod credimus *Ciceroni* lib. 1. de Diuinat. Licet dubitet *Gellius* lib. 5. cap. 8. & quæri posse animaduertat, vtrum lituus auguralis à Tuba, quæ lituus appellatur, an tuba à lituo augurum lituus dicta sit, *Vtrumque enim,* inquit, *pari forma & pariter incurvum est.* Sed si, vt quidam putant, tuba, à sonitu, lituus appellata est, necesse concludit ita accipi, vt virga auguralis à tubæ similitudine lituus vocetur. Istiusque vocabuli vsum pro Tuba, ex *Virgilio* confirmat:

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Paria atque eadem planè de huius & litui auguralis denominatione habet *Macrobius* Saturn. lib. 6. cap. 8. Ex adunco ære lituum describit *Seneca,* & simul eiusdem materiam cum forma nobis indicat, in Oedipo:

Sonuit reflexo classicum cornu
Lituusque adunco stridulos cantus
Elisit ære . . . . . .

Transeo ad aliud genus organi, Tibiam nempe, quam *vtricularem* vel *vtriculariam* ex conformationis modo appellare licet. Illam descriptam reperio in epistola ad Dardanum, quæ *Hieronymo* vulgo tribuitur: *Antiquis temporibus fuit chorus quoque simplex, pellis cum duabus cicutis æreis, & per primam inspiratur, secunda vocem emittit.* Vbi *Salmasius* ita legendum existimat *antiquis temporibus dorus quoque simplex pellis.* Nam δορὸς Græcis est pellis. Plures postea calami ad vtrem accessere *Naulia* siue *nablia,* diminutiuum à *nabla,* quæ orga-

ni

ni species est apud *Suidam*, ad huius Tibiæ significationem nonnulli trahunt. Scilicet volunt vocabulum Hebraicum, *Neuel* & *Nauel*, quod in *Esaia* legitur & *Amos*, Græca figura *naulon* formare, cuius diminutivum *naulion*; sed repugnante *Politiano* Miscell. cap. 14. qui hoc vocabulum Hebraicum prætendit, Græcè *psalterium* dictum, Latinè *laudatorium*. *Neuel* autem Romanus *Emanuel*, apud *Politian*. Hebraico Commentario in Psalmos, putat esse *vtriculariam Tibiam*, videlicet etymon secutus, quod ab vtre deduci vocabulum illud apud Hebræos videatur.

Huius Tibiæ forma inde elucet, quod illi ventriculum humanum figuræ similitudine comparent Anatomici. Vsus autem talis fuit, vt quoties sonus eliciendus esset, deberent Vtricularij inflare vtrē & retinere manu calamos & pressum vtrem cubito quatere, ita vt calami vibrarentur ex iactatione assidua. *Virgilius* in Copa:

Copa Syrisca caput Graia redimita mitella,
Crispum sub crotalo docta mouere latus,
Ebria formosa saltat lasciua taberna,
Ad cubitum raucos excutiens calamos.

In quem lege doctissimum *Scaligerum*. Tempore quidem posteriori *Mantuanus* Poëta Tonium quendam vtricularium paganum *saccomusa* ludentem eleganter depingit in Bucolicis:

Et cum multifori Tonius cui Tibia buxo,
Tandem post epulas & pocula multicolorem
Ventriculum sumpsit, buccasque inflare rubentes
Incipiens, oculos aperit; cilijsque leuatis

Mul-

Multotiesque alto flatu è pulmonibus hausto
Vtrem implet, cubito vocem dat Tibia presso,
Nunc huc nunc illuc digito saliente . . . .

Qui huiuſcemodi organo vſus eſt, Latinis dicitur *Vtricularius*; quam vocem vſurpat in Nerone *Suetonius* cap. 54. *Sub exitu quidem vitæ palam vouerat, si sibi incolumis status permansisset, proditurum se partæ Victoriæ ludis etiam hydraulum & choraulam & vtricularium*. Ibi patet vtricularium in ludis iamtum Neronis tempore cecinisse. Græci illos artifices ἀσκαύλας appellauere, vnde etiam Latinis *Ascaules*, pro vtriculario. Sic *Martiali* lib. 10. ep. 3.

—— *Credis hoc Prisce*
Voce vt loquatur Psittacus coturnicis?
Et concupiscat esse canus Ascaules.

Turnebus Aduerſ. lib. 11. cap. 25. apud *Vopiſcum* in Carino, pro *Camptaulæ*, quam vocem minus vſitatam dicit, & à Græcis oriundam ne à Græcis quidem ipſis agnoſci, legit *Aſcaulæ*: mihi quidem, inquit, falſa videtur & irreptitia, legendumque *Aſcaulæ*, vt ſunt *Vtricularij*. Sed & mox in eadem vita, pergit *Turnebus*, pithaulas legimus; quorum armamentum muſicum imitatur, vt quidam cenſent, dolium, vt illorum vtriculum. Ita aliorum erat rotundius & tumidius, minus tamen: aliorum oblongius & teretius maiuſque inſtrumentum.

Pithaules apud veteres is fuit, qui ex πίθῳ, cado ligneo, *Tibiam* inſpirat, quam *Pithaulicam* vocat *Diomedes* lib. 3. In cadis enim impares Tibiæ animatæ hominis ſpiritu, foraminum varietate aut regularum motu ſonitum edidere. In quam ſenten-

tiam

tiam nonnulli trahunt *Senecam*, vbi inquit: *Quomodo cantantis vox per totum cum quadam discutione percurrit ac resonat, & tam leuiter mota tamen circuit non sine tactu eius tumultuque quo inclusa est.* Nec defuere qui huc respexisse *Propertium* putauerunt lib. 4. El. 6.

---- carmenque recentibus aris
Tibia Mygdonijs libet eburna cadis.

Scaliger de Pithaulis olim interpretatus erat hunc versum, sed postea sententiam mutauit. *Beroaldus*, *Cadis*, vino exponit, quod vinum dijs libaretur, vel emendat, *Modis*. Neutrum *Passeratio* placet, qui hic, nec ineptè, tibiam Phrygiam significari vult, quia Mygdones, Lydi & Phryges vicini sunt; atque *Cadi*, vrbs Phrygiæ, vel, vt alij volunt, Lydiæ, vt *Strabo* lib. 12. Cœterum Pithaulicæ Tibiæ alij expressiùs meminère *Varro* apud Nonium in Ramices: *Priusquam in Orchestra Pithaules inflet Tibias, domi sua ramices rumpit*. Quippe ijs locus etiam in Theatro erat, quod affirmat *Seneca* Ep. 76. de theatro Neapolitanorum: *Et hic* inquit, *ingenti studio, quis sit pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concursum*. Ideoque Pithaulas centum habuisse Carinum memorat *Vopiscus*. Sed hìc Pithaulas paulo aliter interpretatur *Donatus*, & fuisse putat tibicines qui Tibiæ singulari specie concinuère, ita vt mulcerent aures, & quasi audientes persuaderent, nam πείθω est Latinis persuadeo & in sententiam meam adduco, & πειθὼς persuasio.

Fuère etiam Tibiæ, quæ alijs organorum gene-

ribus inſeruiebant, ſed illas, quia extraneis vocibus inſonuère peregrinis flatibus completis calamis, vt *Caſſiodor.* lib. 1. ep. 45. ait, ſciens prætereo, qui condixi me tantùm demonſtraturum differentiam inter Tibiā, & reliqua Organa pneumatica, quæ ſpiritu humano excitata ſonum edidère. Habuère tamen Veteres Organa, quæ vento animata exprimebant concentum, quoties digitis attingerentur regulæ cum Tibijs concinentes, de quibus elegans extat Epigramma Iuliani Deſertoris in Veter. Epigram. lib. 1. cap. 86. Organa illa ætate Iuliani primùm nata vult *Bulengerus*, in quibus variæ & impares Tibiæ follibus inſpiratę, digitis percutientibus varium ſonum edidère. Quorum vſus hodie vbique ferè viget. Illa denotauit *Manilius*, qui ita, ex emendatione *Scaligeri*, lib. 5.

Hinc venient vocis dotes, Boreæque ſonantis,
Garrula, quæ modulis diuersè Tibia format,
Et quodcunque manu loquitur, flatuque mouetur.

His affinia apud Veteres fuère Organa Hydraulica, in vſu valde frequenti, & à Cteſibio inuenta, ex *Plinio* lib. 6. cap. 37. Horum artifices *Hydraulæ* dicti ſunt, quorū meminère *Suetonius*, *Sidonius Apollin. Petronius*, alijque. Hydraulica verò dicta, quod vento, qui aquæ motu creatur, inflata perſonant, teſte *Vitruuio* lib. 10. cap. 1. & 13.

Atq; hæc hactenus de Tibijs Veterum hiſque affinibus Organis raptim in chartam conieci, quātum quidem valuit calamus, Antiquitate & Vetuſtatis memoria ſubnixus. Plura fateor, præterij, quæ addi potuiſſent, vt excreſceret Volumen.

Sed

ſed memor ſum aurei illius dicti de Caphesia Tibicine memoriæ proditi; qui diſcipulum ſuum feriens, quod contentiùs inflaſſet Tibias, addidit elogium ſanè Diuinum:

Οὐκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ,
ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα.

Addenda & emendanda.

Pag. 8. lin. 13. adde: Ad forum Hebręum nolo me deuoluere, quippe apud quos Tibiæ nominis deriuationem fusè perſequitur *StucKius* de ſacrif. pag. 3. & Antiquitatum Conuiu. lib. 3. cap. 20.

Pag. 47. l. 11. adde: Ita etiam hanc inſcriptionem ex authographo in vinea Burgheſij emendauit *Raphael Fabrettus*, niſi quod pro SACRVM, legat, SACRATVM.

Pag. 4. lin. 1. lege: quæ ſpiritu implentur. P. 13. l. 27: Plagiaulon. P. 18. l. 8. *Smyrnæus*. P. 21. l. 12. pertuſas. P. 29. l. 5. *geminæ*. P. 31. l. 24. *Petr. Colutius*. P. 32. l. 25. *alium clauſis alium apertis foraminibus*. P. 45. l. 10. *omnes enim difficile implent bombycas*. P. 46. lin. 12. Via Appia. P. 48. l. vlt. Erant etiam aliæ. P. 56. l. 12. Tibia. P. 64. l. 10. edere. P. 65. l. 20. *quædam Tibicen incineret* P. 69. l. 10. *lymphaticum*. P. 75. lin. 12. *Syriacæ*. P. 76. l. 27. infractaſq; P. 83. lin. 24. *Iul. Firmicus* P. 100. lin. 25. aggrediendis. P. 189. l. 23. *obſonia*. P. 180. lin. 24. tranſire. P. 109. lin. 17. *AEgyptij*. P. 200. l. vlt. hunc. P. 210. l. 1. πάρεργον. Alia, quæ tam in Græco quam Latino textu irrepſerunt; menda benignus Lector ipſe facile corriget.

INDEX

Rerum, & Verborum.

Con-

Ad

Prę-

Tur-

F I N I S.

Hic ſequntur Tabulæ tres cum figuris in ipſo Opere explicatis.

A01146 5809

TAB. I.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 8.

O K

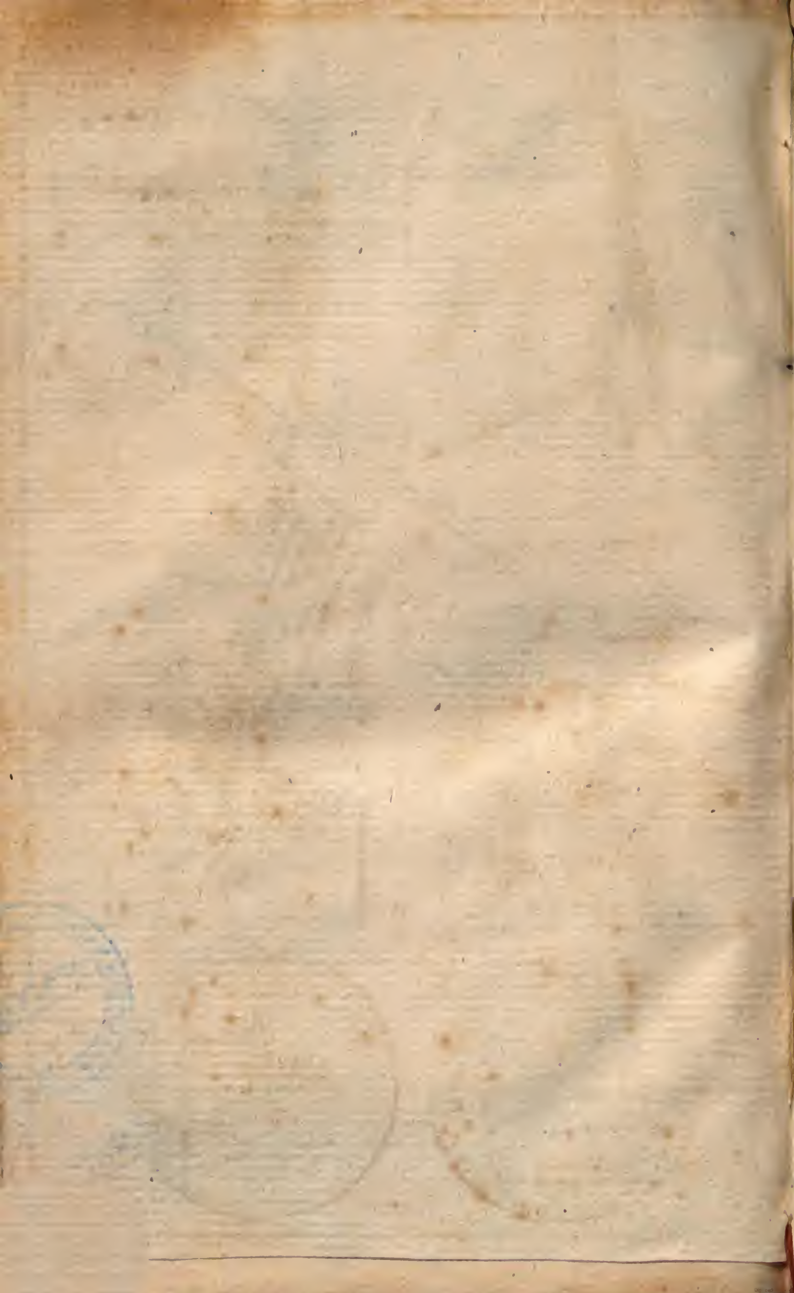
ΤΥΧΙΚΩΙ
ΑΠΕΛΕΙ
ΧΟΡΑΥΛΗ

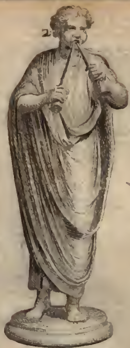
7.

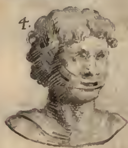

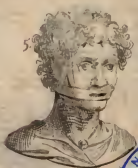

BIBLIOTECA NAZIONALE "VITTORIO EMANUELE III" NAPOLI

TAB·III·

2.

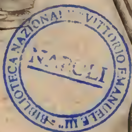

3

4

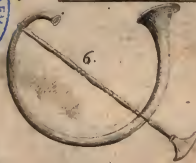

5.

6.

B
15

